Këndime

për

Shkolla të para

të Shqypënisë.

Libri i parë.

Botimi i tretë.

BKSH

BKSH

BKSH

BKSH

Këndime

për

Shkolla të para

të Shqypënisë.

BKSH

Libri i parë.

Botimi i tretë.

BKSH

Këndime të para.

BKSH

i

i, ïi, i, ïi, i,

u

u, iu, ui, u, iu,

t

ti, tui, u tut, i tu-ti,

j

ji, u-ji, i ti-ji, ju tu-ti i

ju-ji, u ji, u-tut.

PKSH

i

i, ii, i, ii, i.

u

u, ui, iu, u, iu.

t

tui, ti, i tu-ti, tu-tu, u tut, tuit.

j

ji, ju tu-ti u-ji, i ju-ji, i ti-ji, ijt, tu-tju u-jit.

BKSH

x, ë,

je te u ji, i te ti, te të,
e tu te, e çj te, të je, te jet.

l

lu le, tu li, i le ti, leu,
u le, li te, te li, lu tu,
ti je lu le.

ll

llu llë, u llî, i ti lli,
u llijt, tu llë.

PKSH

e, ë

je i te-ti, jet, e êj-te, je-te tej, e tu-te, tê-jë, jetë tu-tje, e tu-ti u-ji, te-të, të tijt.

l

lu-te, te-li, lu-le, leu, i le-ti, tu-li, u ul te-li, lê-te, lu-tu, u lut, u-le, u lut, i-le-ti, lî.

ll

u-llî, u-llîjt, tu-llë, i ti-lli, llu-llë, tu-ll' e tel.

BKSH

b

be, bi-jë, bue-lli bje-te u-
jë, tu-bë lu-le, bi-te.

h

he-lli, hejt, te-hi, hi-te,
hi-ti, teh, hi-ti-jet.

k

ki-jë, ku-jë, kë-tij, kë-ke,

PKSH

b

be, bje, u be-tu-e, bijt, bu-lë, bi-jë, tu-bë, bi-te, i bu-ti, bue-lli, be-li, bu-lu-e, bu-bë, bi-bë, bī-te, bī-ti.

h

hî-te, te-hi, u hu-tu-e, he-lli, teh, hi-ti, hejt, hu-ti, i hutit, hî-te te lu-let, hi-le, he-be, be-hi hu-ti.

k

kû-ji, kî-ji i kë-tij, u ku-llu-e

kë-të, ku-llu, ku-le-të,
tul-bu-ke.

o

i-jo-ti, to-k'e-ho-llë, kû-
lot-ti, ko-k'e-bu-të ko-
ko-ti, ko-je, kot.

a

i-ja-ti, la-la, i-ku-ka-li, ka-
loj-a-jë, e-tu-ti-bo-lla, aj-
ka-kal-të-bu-të.

ku-llë, ku-le-të, kû- je? kë-tû, te-hi i kû-jit, kû i ke lu-let? i-ke te he-bet.

o

buk' o-ke, ko-je bu-ke, ti ke koll, tel i ho-llë, ko-ko-ti, kî-ji i jot, he-to, bo-k' e bu-të, lo-to-te, u-ji lot.

a

bâ-te ha-ta, ka-li ka-loj, la-la ka ba-ta, bo-lla ha, hu-ti ha-te kî-ja, ka-la-ja, la-ta e jo-te, ta-ka-ti, ta-lla-lli.

d

de-di, da-da, o-da, a di ku â
dal-ta, de-lli i ba-llit, do-te
do-de-le, bu-da-lli a kot.

dh

e dhi e dhi-ja, u dha ka
lu-le, bo-lla tu-ti dhët e
dhitë, i dha dhetë dhi e dhetë.
de-le, a u lo-dhe?

d

da-da, de-ti, de-lja â e butë, di-ta, a-da, o-da, di-je, lla-bu-di, bu-da-lli, du-llî-ja, di-t' e bu-të, hajt te da-ja, dja-lit i duel li-ja, a do-le o-de, kû i la du-jit?

dh

dha, dhi-ja, i dhe-ti, e-dhi, e-dhe, u lo-dha, e lo-dhi, dhe-të, dhi e dhe-të e-dha, a u lo-dhe? u-lu e-dhe ti, je i idh-të, li-dhi te-jet, dhi-ja do e-dhat, të dhe-tat.

r

e ra, ro ja, ru ji, ka ra bo rë te de ra, ka do rë të bu kur, ri ki e ri ka, tje tër a ka?

rr

te rri, be rri, rri te rro tull o be rrit, dja li i ur të rri ra hat, dje rri ka bar, rru dhi duert.

DKSH

r

ra, re, ri, ro, ru, a-ra, e-ra, o-ra, u-ra, ra-ja, rẽ-ja, e re-ja, ro-ja, ru-ju, de-ra, do-ra, du-ro-te, ba-ri, ba-ro-ti, i lar-ti, i bar-dhi, ba-ba u-ro-te djelt, ka ra bo-rë, ri-ka bër-tet.

rr

a-rra, rre-ti, rri-ta, rro-tull, rru-dha, rru-dhet do-ra, rrje-lli del te dje-rri, rrũ-ja, de-rri, rri ur-të, rrjedh u-ji te a-rra, a të rrẽj-ti? rre-ti rri te u-ji, ja rrĩ-te rrallë.

BKSH

n

ne-ni, nu-ni, kur-bân ha-

na, na-na e nu-ni na kanë

dhâ-në dhun-ti-ja, o ti nie-ri.

nj

nji-la, u-nji-lli, nji-tu

kah de-ra, nji-tu nji-tet

nji-kal.

BKSH

n

na-na, nê-na, ni-na, ne-ni, nu-ni, nu-na, na-ta, na-dje, rri-ni, rrê-na, nie-ri, nu-ri, u-llî-ni, û-ni, u-ne, na dha na-na, a-rra a ke-ni ũ, në na-dje di-het di-ta, rrê-na ã dhu-na e nie-rit, ru-ni kar-te-lat.

nj

nja-la, nji-tû, u-njî, nja-la e nji-la rrinë n'u-j, nji rret nji-la, nji-tû n'at bo-kë, nji-tû je-ton nji nie-ri i ur-të, nje-ni ha nje-ni nji-non, i nje-ha de-ri në nji.

m

mi ni, lu mi, mi ku i mi
rë të ta në hir, di ta e mi
rë danë na dje.

v

ve li, vi da ni, kù ve, ve
tëm në vo tër, ju da va nji
va dê të tan ve, ve tull
bar dhi.

BKSH

m

ma-rë, me-rre, mi-rë, mo-ri, mu-ri, u-mi-ni, rru-mi, nji djа-l i njo-më, lam-tu mi-rë, nji-tu ma-lit, ka ma-rrë ma-lin, e merr mā-lli, e mūj-ti me ur-tië, ma mo-re maj-mu-nin, kur e mo-re?

v

va-la, ve-li, vo-li, vi-le, la-va, le-va, li-va-dhi, ja rri-ni ve-ra, te nji-kë-ta va-na, du-ro-je lav-din e huej, mje-r i vet-mi, vau ka rrje-dhë të ma-dhe, a-vi-tu në vo-tër, ve-ton mo-ti, âsht ve-rë.

y

i y-ti, i y-ni, ky nie-ri
â yr-nek, o-da bân tym,
bër-by-ket, dy-ry-be, o
byl-byl, byl-byl i mje-rë.

p

pe-li-mi, pa-ta e pa-ta-ni,
kap nji li-bër në do-rë, lu-
je ka-pa-kun e de-rës.

BKSH

y

yl-be-ri, hy-lli, dy-lli, dyr-nja-ja, ty-mi i by-kut, a ke njy-e voe, i ly-ve dyert, i dhêm në ny-e, të-lye-ni, ja-në thy-e dyert, byl-by-li, my-ku, kau bër-ly-ket, i kuj â ky? i y-ti, a i y-ni, a ha byl-met?

p

pa-la, pe-la, pi-la, po-la, pu-la, lo-pa ly-pë bar, pe-li-mi â nji bî-më, pa-ta e pa-ta-ni, lo-pa pall, pu-pul pa-vo-de, pje-pën i pa pje-kun, u për-pojn për-pje-të.

BKSH

c

ci ri ko ka, mi ca e da ci, cer le ku, cu nga, co hi ver dhë, një ka rro cë vë gël, par a cuk?

ç

çar dhe, ça ka lli i mu lli nit, ço ju he çet, ça, pe let rri në për kë ne ta, çi le de rën.

BKSH

c

ca-pi, ce-na, ci-pi, co-pa, cu-ca, e cir-ka-ti cer-le-ku, mi-ca e da-ci ruejn te ko-te-ci, ci-lli ka mā ce-në? kû â mā ce-kë kû e-cë u-ji a kû rri a-mull? e da-va co-pa co-pa, ec o ca-mer-llok.

ç

ça-li, çe-pi, ço-ta, çu-pa ça-ka-lli i mu-llî-nit, çi-ka, ço-ba-ni me vi-ça, çil-ci i de-rës, u çil pa çilc, ça-pi-ni â i verdhë, çu-d' e ma-dhe, ço-ban me çu-ka, çi-k' e çu-p' â nji.

q

që-ni, qi-që-r'é njo-më, ba-ba qor-ton dja lin, hi-qu nie-rit të keq.

g

go-ma-ri bër-tet, rue-je go-jën, gu-ri, ga-cë, gi-ci-lo-het-ger-gi-la-ci.

BKSH

q

qa-rri, qe-rri, qo-rri, qê-ni, qy-qja, qie-lli, qor-ti-mi, ba-ba qor-ton dja-lin, qie-lli du-ket kuq, qe-p' e keqe, qê-ni qi le-hë nuk ha, i vojt pu-na huq, qe-pe pet-kun, kur pi-qen pê-mët.

g

ga-la, la-ga, gu-ri, ri-gu, gel-qe-re, gi-ci-lo-het, go-ja llap e do-ra dap, go-gël, gi-ri i giet mî-nit, a m'a nep nji go-t' u-j? i gja-ti, 'kerrç â go-ma-r i vo-gël.

gj

gje-li na çon he-ret, ça i
për-gje-gji? gjy-te ti â i
bu-kur, nji gjy-le he-ku-
rit, gjy-gji i madh.

s

si-ta, sỹ-ni i keq nuk â
gjã, sa-hat a-rit, pè-së so-
rra, ni-su he-ret, erdh-ne
ro-sat, ry-su nji he-rë.

BKSH

gj

gja-ku, gje-li, do-gja, gji-moj moti, gjy-te-ti i jo-në, gjygj i mi-rë, gjur-ma e gje-lit, gje-je gjānë qi pa-te, gjo-ja e a-ti gjue-ta-rit, u dorgj me gju-e, nji gjy-le heku-rit, gju-min e mi-rë, u gjygju-e.

s

sa-na, se-rja, si-ta, so-rra, su-ka, sy-ka, ni-su, ro-sa, ti-si, si-vjet kanë ar-dhë ro-sa sa u-ji, sa-puni më dogj sÿt, si-ta si-të miellin, si nuk sy-ne su-kën? as-se-si, rra-sa e sy-për, mos i fol keq as-kuj.

sh

she-ga, mos shaj sho-qin, shumëkush, shi i shie-shëm, shi-kjo ve-din, mo-ra ni-sha-nin, shy-ta.

zog i e gër, zâ-ni i zo-tit, zë-mër bar-dhi, ka-zan ra-ki-je, i zym-ti, për-zi-je zer-dën, zu-ma-re, uz-da-ja.

BKSH

sh

sha-la, sho-sha, shi-ta, shu-li, shy-ta, sho-ta she-ti-të, bie-shin shi-na shumë, me da sha-pin e she-qe-rin, shî-je pet-kun me brushë, sher-ma-she-ku â nji bî-më, shumë kush rrê-het në këtë shekull, shi-kjo ve-din.

z

zâ-na, zâ-ni, za-ga-ri, zo-gu, zelli, pa-za-ri, za-lli-na, az-ga-ni, i zo-ti i za-be-lit, i lenë uz-da-ja në zê-mër, i ke-qi â e ze-za e ve-dit, nie-ri i zy-mët, zu-ma-rja ka zâ-nin e bu-kur, lul-zoj za-ma-ku, u ze-zu-e.

zh

zha-ba â-bâ zhu-bël, u-zhy-ze me-zhi-ri, â zhe-le zhe-le, lot si-zhi-va, mos bân zhur-më, zhy-tu.

f

fe-rra, fe-si, u-fu-lla, ka-raj-fi-li tu-fa tu-fa, fol me

zh

zha-bi-na, zhe-le, zha-va-ri, zhi-va, nji zha-bë dhi-je, mos bâ-ni zhur-më, u zhy-e me zhi-ri, bazh-da-ri pe-shon, lot si zhi-va, kish pet-kun zhe-le zhe-le, e te-ri zhe-gu, u zhyt me zhe-le.

fa-ra, fe-rra, fi-ri, i for-ti, fu-rra, fy-lli, mos e fër-ko fy-tin, e fër-fu-lloj a-tje, tuj fje-të nuk fi-to-het

ar-ti, fi-lle-sa e mi-rë â

gjy-sa e pu-nës; fy-ti.

x

mos u xi, duer-sh, kush

nuk xën i ri, nuk xên

kurr, xû na nji zog të zi,

rran xa e za ma-kut, mi

xo re mêtë.

xh

xha-ma-da ni, xhu-xhi-

gjā, fi-ti-mi, fi-lle-sa, e danë fe-le fe-le, be-rre tu-fa tu-fa, fi-lloj me gu-fu-e ba-ri, far-ka-to-ri, far-kon.

x

xā-ja, rrun-xa, rrun-xa-kú, na xû-ni bo-ra, të xe-tit e ve-rës, si je xi duersh, u rrë-xo-va ne-për rran-xa pê-mësh, gu-xo me da-lë, na xû-ni shiu, m'i xo-re mëtë, xê-ne le-pu-rin me qerr, a e xû-ne?

xh

xha-ko-ni, xhe-va-pi, xhi- xhi-llo-

ma-xhuxh, hy-lli xhi-
xhi-llon, xhe-pi si kall
xo-het kuj, xhi-xhi-la
no-za.

th

thi-ka, thim-thi, thu-
pur e tha-të, mos thuaj-
rrë-na, dë-li-ri thojt,
thue ja fja-lën e mi-rë
gjithkuj.

BKSH

ja, xhur-di-ja, xho-ka, xhy-be, ha-xhi-ja, xhe-pi i xha-ma-da-nit, xhi-xhi-ba-no-zi, xhu-xhi-ma-xhu-xhi, a-xha, ha-xha-ri, xha-mi-ja, xhy-mer-ti, xhu-run-ti-ja, xhe-le-pi i be-rre-ve.

th

tha-na, the-pi, thim-thi, tho-ni, thu-pur, u thy-e, dja-thi, qe-tha, gjith-kush, thu-pur e thye-me, ja-në tha tha-nat, thi-thi vi-çi, u-rī-thi çon to-kën për-pje-të, tha-nat e tha-çat, ther-mi-ja bu-ke, gjith i ci-lli jush tho-ni nji fja-lë.

mb, nd, ng.

da-llë-ndy-sha u ndal
për-mbi gemb të ma-ndit,
la-ngo-ni nget, mos ja
ndal ndih mën ti a nde të-
mbe tun ve e të vor-fë nit.

BKSH

bl, br, pl, pr, dr, tr.

ble-va, pre-va, bre-va, ple-
pi plak, pale as-pak, bleu

mb, nd, ng.

mba-the kë-pu-cën, mbe-ta, mbu-sha, mby-ta, ku-mbo-na, kà-mba, nda-le sa-nda-llin te ndo-nji gur, ndër gjith së-nde nda-le ve-din, ndi-gio pri-ndën t'a-nde, mbas-si e ha-te mbë dha-më, nga-lli-ca, ngerr-çi, shu-ngu-llo-te ma-li, la-ngo-ni nget mà fort se le-pu-ri, jam ngu-t' e nge-la, i mi-ri nuk ngi-het kurr me di-je.

bl, br, pl, pr, dr, tr.

ble-ta, ble-ri-mi, blo-va, u-fu-lla à bà blu-dë, bra-va pa çilc, bri-ta, bro-ho-ri-ja, bru-sha, breu, pla-ngu, ple-pi, plo-ri,

li-bra plot, bri-më bret-ko-cash, i tre-ti e-ra dra-ndo-fi-lles.

fl, fr, ft, fll.

fla-ka, flo-ku, flu-tur, ardh fro-ri e po-mba të ftoh-të, i ra frû-thi, fry-ni një fllad i lehtë.

plu-mbi, pu-pla, sy-pri, prī-ja, prênd-ve-ra â plot me dreth-za, dry-ni i tri-nēs, prû-ni drû prej prozh-mit, e preu me pluer, e trê-mi dra-ngu, a je trim?

fl, fr, ft, fll.

fla-ka-da-ni, flo-ri-ni, flu-tu-ra, fle-ta, fli-ta, fra-ti, frê-ni, fro-ri, frû-thi, fry-ma, fry-te e-rē ne pēr fra-nji-ja, fto-ni u mbush me lu-le, ftu-ja e ftu-ja-ku, fry-ni nji fllad i â-mbēl, a-fro-ju fto-nit, fri-ga, u fri-gu-e, sot â tē fto-ftē, kēr-si-ti fli-ta.

BKSH

gl, gr, kl, kll, kr.

glo-gi, gli-get, gri-ma, gru-ni, kle-ri, klliy-ci, kllu-ka, kri-hu për-di-të me-krà-hën.

sk, shk, zg, zhg.

ska-mi, skje-pi, zgi-dhe do-rën, zgo-dha nji skàj për ve-di, shkje-va sku-adi-llin e zhgu-nit.

BKSH

gl, gr, kl, kll, kr.

gli-qet e kâ-mbë-ve, gro-pa, gru-ni, gri-ma, grë-thi, ha-gre pi, o-gra-ja, kle-ri, kllu-ka, gru-ni â mbu-shë me kllo-gjën, kra-pi, kanë da-lë shumë krep, je-na ndër kre-zhëm, kri-shi â nji bi-më, tre-ti si kry-pa n' uj, kro-jet e ma-lit, mos kru-ej kry-et, ka-ce gre-pën, gru-mbull kru-ndesh.

sk, shk, zg, zhg.

ska-ji, ska-mi, rri-sku, bri sku, ske-le, sku-ta, skje-pi i zo-gut, shkâ-mbi, shko pi, shko-lla, a ke shku-e në shko-llë? kanë da-lë pje-shkat, â shky-e sku-ndi-lli i zhgu-nit, zgo-dha dy pje-shka të bu-ku-ra, zgie-dha e qe-ve, shkon di-tën tuj xâ-në skor-ta, mos i zhgul lu-let, shkâ-mbi i de-tit çon shku-më.

sq, shq, zgj.

sqa-pi, shqy-pe, zgjo-ni, a
flet shqyp? ble-ta i ku prej
zgjo-nit, nji lë-ku-rë shqa
rri, u-shqim për sqep.

sp, shp, zb, zhb.

spe-ci, spo-li, spil-ca, zbu-
ku-ro-je shpir-tin t'and, a
zbe prej fri-ge, e zhbi-na
prej a-ndaj, ec mâ shpejt.

pksh

sq, shq, zgj.

sqa-pi, sqo-lli, sqe-le, sqep, si rri squtë, brisq-rrues, shqy-pja na shqy-mi pu-lat, gju-ha shqy-pe, a flet shqyp? lë-ku-ra e shqa-rrit â e bu-kur, mull-za për sqi-lë, zgjo-ni u mbush me ble-të, u zgjã te-për, sa vo-në u zgjo-ve, e zgju-moj për dhu-ni, shkur-to-je shko-pin, shki-n'e shkja.

sp, shp, zb, zhb.

spa-ta, spe-ci, spo-li, mos qit spil-ca, ço-ja rru-spat re-shpe-rit, ngu-le me spil-ca, e-ja e shkoj-më te shpi-ja, shpër-la-je me shpũ-zë, spi-ku, shpi-ku, e zbu-ku-ro-va li-brin, për-se u zbe-ve, e zhbi-ni prej a-ndej, shka â bâ, nuk zhbâ-het.

st, sht, zd, zhd.

sti na, shtâ za, zdat ku,
a zhdesh pet kash, kush
qe sti së sho qin àsht për
t'u qe sti së aj ve të.

ngl, ngll, ngr, mbr, ndr.

hi ngli zi, ti nglli mi, hi-
ngllon ka li, i ngri ti aj,
ha ngri bu kën e mbra-
më s.

st, sht, zd, zhd.

sta-ni, stê-ja, sti- na, sto-ni, i shta-ti, e shtër-ngo-va, shte-gu, shto-gu, shtu-pa, zdat-ku, mos u zhdesh pet-kash, ha-pi gi-shtat, pu-shka-li-qe shto-gut, mos ec zda-thun se the-re kâ-mbësh, u zhduk si rë-ja, i vû-na go-zhdën de-rës.

ngl, ngll, ngr, mbr, ndr.

hi-ngli-zi, u he-ngle-ti-se, më ti-ngllon ve-shi, ka-li hi-ngllon, ci-nga-rja ti-ngllon, ka ngrî a-kull, ngre-he të ngra-tin për kra-hit, e mo-ra në grykë, mbra-mja e mi-rë, bukë mbrû-me, kush vjen mbra-pa nesh? hî-ni mbrê-ndë, mâ së mbra-mit, e mbry-dha ha-gre-pin me kâ-mbë, gjith-mo-në mbroth.

str, shtr, zdr, zhdr.

straj ca, stre ha, shtra ti, shtre pi i dja thit, shtry dhe në ma shtra që, zdry pi prej ma lit, e ka mbë lu e zdra la, zhdu ku prej kë ndej.

skr, shkr, skll.

skrap thi, skrep thi, i shkre ti, shkre pi, shkri

BKSH

str, shtr, zdr, zhdr.

stra-pa-ca, straj-ca, stre-ha, stro-kull, stru-ka, shtra-ti, shtre-pi, shtri-ga, shtro-ja, shtru-nga, shtry-dha, zdra-ma, zdro-mi, zdry-pa, zdruk-thi, stru-ket ndën strem, mos rri ndën stre-hë, shtry-dhi te-shat, zhdrỹ-je de-rën, zhdri-vi-llo-ju nji gri-më, shtrije dorën, nji ma-shtra-pë uj, zdryp prej ka-lit, ndi-gio mje-shtrin e mje-shtre-shën.

skr, shkr, skll.

skrop-thi skrrã-ja, i shkre-ti, shkri-mi, e shkri-na, i shkro-va nji le-trë, ka ra në skllop, mos i skllo-çit të mba-thu-nat,

mi, u shkrina, shkro-va, e shkrre-va, skllo-pi, skllo-çi-te, skllu-ka.

pësht, shëndr.

pështo-va, mos u pështet, shdry-je ar-kën, shëndri-ti ha-na, mos i pështje-llo-di-brat, ko-pshti shëndri-të me-lu-le.

BKSH

e shkrre-va për to-kë, kanë da-lë skllu-ka, mos u shkrryej në plu-hun, bu-kur-shkro-ja, u bâ shkrum.

pësht, shëndr.

pështi mi, pështe-ta, pështo-va, pështy-ma, pështo-lla pet-kat, mos i pështje-llo li-brat, i pështoj do re, shdrŷ-na ar-kën, po shëndri-të si die-lli, shka shëndri të në mal? ndrŷej e shdryej u çart ar-ka.

BKSH

u, U.

Uj-ka shkoj n'Ulqin. U-lu në to-kë. U-njit. Ur-ti ja bân nie-rin t'ur-të. Uj-ku-lu-ron. U-di-ni, Ur-bi-ni ja në gjy-te-te.

v, V.

Ve-në V-lo-ne. Vo-rri i fra-tit. Va-la-e de-tit. Va-sa e Vuk-sa-ni. Ve-ra âsht e xe-të. Ve-shë Vra-ka-so-rit.

z, Z, Ž, Ž.

Zef e Ze-kë â-nji. Zo-ja e be-kue-me. Za-go-rajt. Zo-gu i bo-rës. Zâ-ni i Zo-tit. Za-de-fi shëndri-të. Za-dë-ja. Za-na-ti i Zy-be-rit. Zë-mër-bar-dhi. Za-dri-ma. Zha-

u, U.

Ur-ti-ja âsht mâ e mi-rë se gjâ-ja. — U ri-thi çon dhenë për-pje-të. — Uj-ka âsht êm vëlla mâ i vo-gli. — U-le kryet se ha-së në tra; do me thâ-në se kush madh-shto-het nji kob e gjenë. — Uj-ku âsht nji bi-sh'e e-gër.

v, V.

Vi-jo-sa âsht nji lum qi der-dhet ndën V-lo-në. — Une er-dha prej Vra-ke. — Vë-ne-shta ka rrush plot. — Va-sa âsht nji fë-mi i ur-të. — Vê-n'ja mê-ndën kën-di-mit e ke me kê-n' i lum. — Ve-ra na pjek pê-mët e drith-nat.

z, Z.

Za-dri-ma âsht nji fu-shë. — Zâ-ni i Zo-tit. — Ze-fi e Zy-be-ri shkoj-n ba-shkë. — U-ne shko-va në Zojz. — Zo-gu flu-tu-ron. — Zo-gu e Ze-ka ja-në vëlla-zën. — Ze-nji-ni qi nuk nep âsht si lo-pa shter-pë. — Zaj-mi e Za-go-lli ja-në dy dyer të mëdha-ja. — Zha-bja-ku. — Zha-va-ri. — Zhe-la-ni.

va-ri. Zha bja-ku.

o, O.

O bo-ti â-nji ka-tund. O su-ni âsht nji lum e O li-çka nji mal. O ra e ze-zë! O de-sa, Ol-muc, Ol-den-burg ja-në gjy-te te. O so e Os-man âsht nji ê-men.

c, C.

Ci-ni e Ci-na ja-në të mi-rë. Ca-ni e Ce-ni ja-në vëlla-zën. Ci-ri-ko-ka. Co-pa e ma-dhe të xên fy-tin. Cir-ka e u-jit. Vi-shin prej Cu-nga-lit e prej Cu-rrajsh t'e-për.

ç, Ç.

Ço-bâ-ni. Çun Ço-ba. Çe-pi i je-bri-kut.

o, O.

O-ra e nie-rit âsht ndih-ma e Zo-tit. — Or-va-tu me vij-të për vet-ve-di e për at-dhe t' ând. — O-pa-ngat ja-në nji fa-rë mba-the. — Os-ma-ni pu-non mi-rë. — O-bo-rri â mbu-shë me bo-rë — Ob-ro-ku i ty-ne.

c, C.

Ci-ni ka xà-në mâ mi-rë se të gjithë. — Co-pa duket e ma-dhe në do-rë të sho-qit. — Ci-ri-ko-kat ja-në më-su-e në ko-pshtë. — Cir-ka cir-ka u-ji shpon gu-rin. — Ci-lli âsht mâ i mi-rë? — Ca-fi âsht i vëllaj i Ca-nit. — Cu-be âsht nji pu-shk' e vo-gël. — U mbë-lu-e Cu-nga-li.

ç, Ç.

Çu-di-tem prej te-jet. — Ça-pi-ni âsht i ver-dhë. —

Çe-li-ku. Ço-ja gjyl-pa-nën Çi-lës. Çi-ja e Çi-la-ku rrinë mi-rë. Çup Çe-ti.

g, G, G.

Ga-vo-çi, Ga-njo-lla, Gra-shi e Gia-dri ja-në ka-tu-nde. Ga-ci, Ga-spri, Ge-ga, Ga-ni-ja. Gem-si-gja e Go-mi-na ja-në dy-uj-na. Gji-ni, Gjo-ni, Gjo-ka ja-në nji è mën, Gje-li ko-kot.

s, S.

Si-ma i Si-mo-nit. Sta-ka e So-ko-li rrinë-ba-shkë. Se-li-mi e Sy-lej-ma-ni ja-në vëlla-zën. Spi-çi. So-pa-çi. Shko-dra, Shkre-li, Sha-la, Sho-shi, Shel-di-ja.

Ça-pe-le ju tho-në bret-ko-ca-ve. — Çi-le de-rën. — Ça-ka-lli rreh he-ku-rin. — Çou në kâ-mbë. — Ci-kë do me tha-në vaj-zë. — Çer-dhe byl-by-lash.

g, G.

Ga-bi-mi qi bâ-het të më-son për nji tje-tër he-rë. — Ga-brie-li ju fal Zo-jës së be-kue-me. — Vëllaut t'êm i tho-në Ga-spër. — Ga-ci âsht mi-rë. — Go-cë do me thâ-në vaj-zë. — Go-di-ti flo-kët. — Go-j' e â-mbël. — Gje-li ko-kot. — Gjo-ni e Gjy-stja ja-në vëlla e mo-trë. — Gjâ-ja qi fi-to-het keq, shkon huq. — Gji-ni e Gjo-ka ja-në të mi-rë.

s, S.

Si-lja e Si-mo-ni ja-në nji shpi-je. — S ngî-het me gjâ sa i-ri-qi me dhe. — Spi-çi â në breg të de-tit. — Sje-llu prej Zo-tit. — Si je me shë-ndet? Si ke ndje-hë? — Sŷ-ni i lig shef keq gjith-mo-në. — Shko-te kah Sha-la e Sho-shi. — Shpa-ta e Skan-der-be-gut.

i, j, I, J.

I-shu-lli. I-shin prej I-ba-lljet. I-ri-qi therë. I-shte di-ta e shë Jo-ze-fit. Ja-ni-na asht nji gjy-tet i Shqypë-nisë. Ju-ba-ni âsht nji ka-tund.

k, K.

Ko-la, Ki-ni, Ke-li ja-në nji shpi-je. Ku-çi, Kel-më-ndi, Ka-stra-ti, Kra-ja, Kru-ja, Ka-va-ja, Ko-ni-ca Ko-lo-nja, Kall-me-ti ja-në vë-nde t'o-na.

t, T.

Te-lja e Te-re-zja ja-në mo-tra, Te-fa e Ta-shi ja-në vëlla-zën. Triep-shi, To-pla-

i, j, I, J.

I-ri-qi nuk rri në plis, por në fe-rrë se në fe-rrë. — I-shte dja-l' i ur-të. — I ka hî le-pu-ri në bark. — Ja-sha-ri âsht i vo-gël. — Je-ta e nie-rit â si de-ti me ta-lla-ze. — Je-na në Ju-ban. — Di-tën e shë Jo-ze-fit e të shë Ja-kut.

k, K.

Kû ke kê-në sot? — Kam kê-në në shko-llë me Ke-lin. — Ka-lit të mi-rë shtoj ta-gjinë. — Ka çu-e Ki-ri e ka ma-rrë fu-shën. — Ka-ta e Ku-sha. — Kul-she-dra â nji gjâ e tri-llue-me. — Kanë ar-dhë prej Kel-mê-ndit.

t, T.

Te-fa âsht prej Tro-sha-nit. — Ti-lja âsht nji vaj-z' e mi-rë. — The-me-li i shpisë du-het i fortë Ty-mi na bâ-ni me kja. — Te-sha shko-lle. —

na, Te-ma-li ja-në ma-le. Erdh prej Trie-shte. The-thi i Sha-lës: Thu-mbi i pat-ko-nit. Tha-çi à nji baj-rak i Pu-kës.

f, F.

Fa-ndi i madh e Fa-ndi i vo-gël. Fe-ja e jo-në. Fra-nja e Fi-li-pi. Fi-lja e Fa-ti-mja ja-në prej Fle-tit. Fi-ra, Fi-la-ti.

g, G.

Ger-fo-zi ásht nji i shull. Kush shkon në Ga-be? Ge-ri-mi e Ga-si-mi. Gel-za e Ge-rre-ti, Ga-fa e ma-lit, ja-në ka-tu-nde mal-ci-je.

p, P.

Pu-na e mba-rë. Pje-tri, Pa-li, Pa-lo-ka

T'a kall-xo-va pu-nën si du-het me e bâ. — Tru-pi i nie-rit ka gjym-ty-rë shumë. — Thue-ja gjithkuj fja-lën e mi-rë. — Tha-nat nuk pi-qen të tâ-na. — Thim-thi i ble-tës.

f, F.

Fi-llo di-tën mi-rë tuj lu-të Zo-tin. — Fë-mi-të e mi-rë janë she-ndi i prind-ve. — Fa-lja fa-jin tjer-ve se kë-shtû të fa-lë Zo-ti ty. — Fri-ga e Tën-zot fi-lli-mi i di-jës. — Fja-la e â-mbël then të for-tin. — Fol pak e ve-shto shumë.

q, Q.

Qel-za e Qe-rre-ti ja-në ka-tu-nde mal-ci-je. — Që-ni kû ha, le-hë. — Qi-tja ndër mênd. — Qe po kë-ndon qy-qja. — Qet gu-rin e mshe-hë do-rën. — Qa-fa âsht ndën go-jë: me ngia-të fja-la me da-lë. — Qy-pi i vo-jit.

p, P.

Pu-no e lut Zo-tin! — Pje-tri nuk idh-no-het

Pa-lo-ci, Pa-lu-shi, Prè-ndi, Prè-ndu-shi, Prè-ka, Prè-la ja-në è-mna gjindsh. U-nis për Pe-jë Pez-rênd. Pi-stu-lli, Pa-çi-ra-mi, e Ple-zhja ja-në a-fër.

b. B.

Bër-di-ca. Bel-to-ja, Bu-sha-ti, Bar-bu-llu-shi, Ba-ba, Bli-ni-shti ja-në ka-tu-nde a-fër Shko-dre, Bre-gu i Bue-nës. Be-ri-sha, Bër-dhe-ti.

r. R.

Rue-je go-jën. Ra-ma e Re-xhe-pi kanë Ra-ma-zan. Rrên-ci e Rrjo-lli ku ja-në? Rro-ku âsht i mê-çëm. Rrĩ-ne Rrë-shajt. Rran-xat e Shko-drës.

kurr. — Pi-ra-na âsht a-fër Pez-rê-ndit. — Pal Pe-pa e Prê-ndush Prê-la ja-në ku-shrî. — Po vjen Prênd-ve-ra. — Plu-mbi âsht i râ-ndë. — Pu-si ka shte-rrë. — Pri-ndja mu-ndo-hen për ju. — Pri-te ve-din mos me ga-bu-e në fja-lë.

b, B.

Bân mi-r' e gjëj keq. — Ble-ta flu-tu-ron ndër lu-le. — Bâ-na me shku-e në Bër-di-e'o në Bel-to-jë. — Ba-ba i mi-rë shtër-ngon fë-mit' e vet. — Be-sa e nie-rit do të jetë he-ku-rit. — Bân nde-rë në daç me gje-të nde-rë. — U-ra e Bue-nës. — Bal-tja âsht prej Bre-gut të Bue-nës.

r, R.

Ra-na âsht e î-më. — Re-sa âsht e ke-qe. — Ro-sat ja-në ri-ka t'e-gra. — Ro-ja du-het ndër gjithë sê-nde. — Rri-tu i ur-të. — Rre-sa bân shumë pu-në. — Kû â Rren-ci? — Rri-lli ju bân keq bak-ti-vet. — Ro-ma âsht nji kryegjytet.

l, L.

La-zër, Lec, Lëc, Lo-ro, Lush, Lip, Luk, Lukë ja-në ë-mna ma-shkajsh. Le-ze, Li-zë, Le-në, Li-në, Lu-lë ja-në ë-mna fë-mnash. Lle-shi, Lla-pi. Lla-va e uq-ve.

d, D.

Dri-ni ásht nji lum i madh. Du-shi, Dash-ma-ni, Dar-dha, Durr-ci Daj-çi, Del-bi-ni shti, Di-bra, Del-vi-na ja-në vë-nde Shqyp-ni-je. Dhel-pën e vje-tër. Dheu i Ri.

h, H.

Hi-luk e Hi-lë ja-në nji. Ha-sa-ni e Haj-da

l, L.

La-ma â mbu-shë me gru-në. — Lu-let e kopshtit. — Li-ri-mi â mâ se u-shqi-mi. — Lu-shi âsht dja-l' i mi-rë. — Lo-pa pallë. — Lej-le-ku bâ-ni çer-dhen e vet. — Lla-va e uq-ve ka marrë fu-shën. — Lla-bu-dra âsht nji bî-më. — Lla-ci bân gel-qe-re. — Lle-shi â mâ i mi-rë se Ze-ka. — Llo-çi m'i ndynë pet-kat. — Lle-shi i Zi.

d, D.

Du-ro shumë. — Du-rue-si, shel-bue-si. — Dri-ta e die-llit. — Desht me ju a-vi-të u-jit e ra mbrê-ndë. — Dri-shti bje qe-pë. — Due-n'je shoqi shoj-n. — Da-shtë-ni-ja me sho-kë â pu-na mâ e mi-ra. — Dhâ-mbi kur çar-tet dhêmb. — Dhi-më kre-je. — Dhel-pna hâ-ngri pu-lat. — Dhêntë ku-llo-sin.

h, H.

Hînë në shko-llë! — Hu-mboj to-ka e ra mbrê-

ri ja-në prej Ha-sit. Ha-pe de-rën. Hy-se-ni
Ha-ru-sha. Hi-ni. Ho-ti, Haj-me-li.

a, A.

A-da-mi. A-dem. A-ga. A-të-tho-në. A-ge?
A-je-ti. A-go-sti-ni? A-prri-pa e Gu-rit. Ah-
me-ti. A-me-ri-ka.

m, M.

Mal-ci-ja e Ma-dhe. Mer-tu-ri, Mër-di-ta,
Ma-li-zi, Ma-tja, Ma-ne-sa, Ma-ze-qe-ja
ja-në vë-nde t'o-na. Maz-rre-ku, Me-si,
Mbë-shka-lla, Mi-lo-ti ja-në ka-tu-nde.

n, N.

Ni-ka, Nu-shi, Ni-ko-lli. Ndou, Ndo-ci, Ndo

ndë. — Hy-pa ma-je ma-lit. — Hu-pi si kry-pa n'uj. — Hu-ndë gia-ti. — Hī-thi djegë do-rën. — Ha-sa në Hot-nja-në. — Ho-llim i madh.

a, A.

A ke xâ-në me shkru-e? — A-na e ma-lit. — A-ra âsht pu-nu-e mi-rë. — A je, si je. — A-rrat i-shin krym-ça. — At-dheu âsht vê-ndi kû ke-na le.

m, M.

Ma-let e nal-ta ja-në mbu-shë me bo-rë. — Mi-lo-ti âsht në breg të Ma-tës. — Mziu e Mi-li-skau ja-në dy ka-tu-nde Mal-ci-je të Pu-kës. — Mi-ni ka bre ar-kën. — Ma-te mi-rë fja-lën. — Mos fol pa ne-vo-jë.

n, N.

Ne-sër âsht fe-stë. — Në bâjsh mi-rë, gjën mi-rë. — Ne-vo-ja nuk ka gjygj. — Ni-su e

ja, Ndo-ka, Ndue-thi ja-në nji ê-men.
Ndreu, Ndre-ka. Kù-asht Na-pu-lli? Njê
ni vjen, tje-tri shkon. Njom-ja do-rën-të
vor-fë-nit. Nji-tu për shka-llash.

e, E, ë, Ë.

El-ba-sa-ni. El-bi e gru-ni. E gër-ci-mi
nuk bjê gjâ-të mi-rë. E Ej-tja e ma-dhe.
Ec mbas fja-lës s'ur-të.

a, b, c, ç, d, dh, e, ë, f, g,
gj, h, i, j, k, l, ll, m, n, nj,
o, p, q, r, rr, s, sh, t, th, u,
v, x, xh, y, z, zh.

BKSH

shko në shpi. — Ndigio pri-ndën t'a-nde në do me je-tu-e shumë për-mbî dhe. — Nadja e mi-rë. — Ne-pi ar-sy-e. — Ni-pa-shit t'o-në. — Nji-la Bue-ne. — Njaj qi nuk xên shko-llë, jet si berr. — Njê-na do-rë lanë tje-trën, e të dy-ja laj-n fa-qet. — Nji-tu ka-dal për shka-llash.

e, E, ë, Ë.

E-ra e mi-rë. — E di kush je. — E ni te une. — E mba-ro-va pu-nën. — E-ja shpejt. — E-dhi shkon mbas dhi-së. — E-dhe ti je si aj. — E-pi të vor-fë-nit e Zo-ti të nep ty. — E Êj-tja e ma-dhe.

a, b, c, ç, d, dh, e, ë, f, g, gj, h, i, j, k, l, ll, m, n, nj, o, p, q, r, rr, s, sh, t, th, u, v, x, xh, y, z, zh.

A, B, C, Ç, D, Dh, E, Ë, F,
G, Gj, H, I, J, K, L, Ll,
M, N, Nj, O, P, Q, R, Rr,
S, Sh, T, Th, U, V, X, Xh,
Y, Z, Zh.

1.

Gu-ri àsht i fortë. Le-shi àsht i bu-të
Gje-thi à i letë. Pê-ni àsht i ho-llë. Ba-
ri àsht i njo-më. Sa-na àsht e tha-
të. Ta-mbli àsht i shkritë. Dja-thi
àsht i ngritë. Xha-mi àsht i shëndrit-
shëm. Drû-ni àsht i terr-shëm. Bo-
ra àsht e bar-dhë.

A, B, C, Ç, D, Dh, E, Ë, F,
G, Gj, H, I, J, K, L, Ll, M,
N, Nj, O, P, Q, R, Rr, S, Sh,
T, Th, U, V, X, Xh, Y, Z, Zh.

BKSH

1.

Mësuesi më-son fë-mitë. — Bul-ku pu-non to-kën. — Gjue-ta-ri vret le-pu-ra. — Kë-pu-ca-xhi-ja bân kë-pu-cë. — Shkar-pa-xhi-ja ar-non shkar-pat. — Ka-li çon ba-rrën. — Qetë ngre-hin qe-rrin e par-me-ndën. — Mi-ca ndje-kë shpinë. — Që-ni ndje-kë të zo-në.

2.

Nie-ri e-cë. Shpe-ndi flu-tu-ron. Ka-ca-le-ci kë-cen. Ka-li shkon trok. Gu-ri the-het me maj. Drü-ja pri-tet me spa-të, me sa-ki-c'e me kme-së. Le-shi ge-thet me ger-sha-në. Pet-ku ge-pet me pë e gjyl-pa-në. Fe-ri-shta flën-në djep. Ta-mbli mje-let prej lo-pësh, prej de-lesh e prej dhish.

3.

Shpi-ja âsht e nal-të e pu-si i ktheltë. Pe-rro-ni âsht i rrë-mby-shëm e vi-ja âsht e am-të. Drü-ni âsht i letë e he-ku-ri i ra-ndë. Bo-ra âsht e fu-shkë e a-ku-lli i ngur-të. Li-gê-ni âsht i madh e de-ti i hap-të. Ha-na shëndri-të, hyjt xhi-xhi-lloj-në, die-lli shkel-xen.

2.

Qê-ni qi le-hë, nuk ha. — Mos ja bân kujt se t'a bâj-n e t'a te-proj-n. — To-ka âsht flo-ri-nit për pun-to-rë; për pri-tue-sa nuk qet gjâ. — Rri me sho-kë t' ur-të. — Mi-ku i mi-rë nuk ka të pa-guem. — Kù të hash bu-kën, mos për-mbyz ku-pën. — Sa lu-le çi-lin, nuk li-dhin. — Kush flën me qên, ço-het me ple-shta.

3.

Qê-ni le-hë. — Za-ga-ri hu-ngron. — Mi-ca mja-gu-llon. — Ka-li hi-ngllon. — Zo-gu pi-ngron. — Byl-by-li kë-ndon. — Trum-ca-ku ci-ja-të. — Lo-pa pallë. — Më-za-ti bër-ly-ket. — Uj-ku lu-ron. — De-lja ble-gron. — Pu-la ka-ka-ri-së. — Gje-li bân ki-kii-kiii..

BKSH

4.

Fë-mi-ja i ur-të ndi-gjon prindt e vet. — Ve-shet na-dje, la-het e kre-het. — Ju bje pet-ka-ve me bru-shë. — Bân ga-di te-shat e shko-llës. — Ma-ndej ni-set e shkon në shko-llë. — Vë-ri'ja më-ndën mi-rë kë-ndi-mit. — Mo-ti qi shkon sot, nuk vjen mâ. — Rri me sho-kë t' ur-të. — Mi-ku i mi-rë nuk ka të pa-guem. — Te-pri-ja ka mre-ku-lliën.

5.

To-ka qet bi-më. — Drũ-ja, ba-ri e gjith-shka mu-gu-llon prej to-ke; tho-het bi-më. — Pë-mët qe-sin gjeth, lu-le e pë-më. — Di-sa qe-sin gjeth e lu-le e nuk li-dhin pë-më. — Pë-ma ka rran-xën, tru-pin e de-gët. — Nie-ri ka nji korp e nji shpirt. — Kor-pi ka kry-e, trup e gjym-ty-rë.

6.

Mâ mi-rë me di-të se me pa-së. — Kush s ka sho-kun pve-të shko-pin. — Tri-mi i mi-rë me sho-kë shumë. — Kush s ka pu-të, ha so-rrë. — Pe-shku prej kre-je qel-bet. — Gjy-sa e dheut si vi-çi i Ndreut. — I vue-mi di shka âsht i më-sue-mi. — U dogj pla-ka ta-mblit e i frŷ-ni ko-sit.

o o o

BKSH

Këndime.

1. Zina.

Zina âsht nji vajz' e urtë; t' a njoftmen nji herë gjithkush e do mirë. Zina e di shka âsht Zoti, i lutet për ditë e nuk do me e fye. Në shpi nuk ndihet aspak e ju ndigjon të mëdhajve. Âsht e dashtun me gjithkênd e nuk thotë kurr fjalë të keqe o rrêna. Baba e nâna lumnojn për vajzë qi kanë.

2. Vajza e dhimshme.

Oh sa e mirë âsht Tilja! Për gjithë të shtunde shkon e i çon buk Gjonit plak qi lypë në rrugë. Ne e diele rnen për të mezën e haenave qi binë në sofër. Me ra plaku i lig, Tilja shkon me nânën e vet me e pa, e herë i çon bukë, e herë ndo 'j gotë raki. I shkreti plak e levdon e e uron. E përnjimênd Tilja ká me pasë bekimin e Tënzot.

3. Bleta.

Nji ditë Lipi i thotë t' et: Babë, këqyre bletën; shka ka qi sjellet ashtû tuj fluturue herë mbë nji lule, herë mbë nji tjetër?

E baba i tha: Punon more bir; shkon tuj mbledhë dyllin me goditë shpinë, e mjaltën me mbajt gjallë zogat e veta kur të vinë dimni. Bleta edhe na mëson

ne. se duhet me punue, e me punue me kohë e me mêndue edhe për nesër.

Kur ke gjâ, e kur teprija
T' tallë ndër t' mira e t' habitë
Mêndo mirë, se ndoshta 'j ditë
Ke me pasun shumë ngushtim.

4. Puna.

Bleta punon gjithë ditën
Tuj rmue me thimth ndër lule.
E kësaj e asaj ja ngule
Me mbusë fashojt e vet.

Djerset ndën diell puntori
Kërrut mbi parmênd, me qe
E shprishë njat t' lumën dhe
Qi 'j dit' gjallim i qet.

Nepër tallaze t' detit
Sjellet me bark' detori,
E mbas ati mūnd qi mori,
Ngarku' me gjâ, pushon.

Në det, mbi dhe, gjithkalma
Mūndit e punës fitimin:
E përmbi djers' bekimin
I madhi Zot e lëshon.

5. Lulet e pêmët.

Cini kishte në kopshtë nji pjeshkë.

Erdh prêndvera e pjeshka u mbush me lule. Cinit i kānshin fort ato lule të bardha e të kuqe. Nji ditë vūni shkallën, hypi mbi pjeshkë e i mblodh gjithë ato lule.

Erdh vera. Cini pritte se po dalin pêmët, por pjeshka nuk kishte veç se gjeth.

— Kush do pêmë, mos të çarsin lulet.

Âsht nji kashë e 'j lashë: Nji spatë me nji të rame pret nji qind lisa.

6. Vëllau i dashtun.

Kelit i fali lala nji mollë të bukur. Sa shkoj në shpi i tha Linës, së motrës. „Këqyr sa e bukur âsht këjo mollë! Eja e t' a dajm bashkë.“ „Me kênë mâ e madhe, i tha e motra, kishim me e da bashkë; por mbassi âsht aq e vogël, haje vetë.“ „Ani ça? tha Keli, t' a hamë bashkë, se më vjen mâ e mirë.“

7. Fëmija i dlirtë.

Tefa ishte nji fëmi i mbarshëm fort. Petkat i kishte gjithmonë dlirtë, e ju bite vetë me brushë. Nuk i shifej nji pikë ûndyre as në parzëm as në prêhën; e nuk i ndyete kundrat me baltë tuj ngâ rrugës. Faqët e duert i late për orë e i kishte gjithmonë dlirtë. Të tânë e doshin mirë këtë fëmi.

Nânës ju kënaqte zêmra kur e shifte. Kur Tefa e merrte në grykë me ato duer të bardha e të dlirta, i bâhej nânës si me pasë në fyt nji kolanë florini.

8. Tënzot.

Uratën e ferishtave
Me ndie në qiell t' a kânde;
Na rrit ndën hije t' ânde
Na ruej ti pra, o Zot.

9. Zhargoja.

Nji fëmi qi s' po e përmêndi, nuk dote kurr m' u la as m' u krehë. E âma e rrahte për orë, e u mundote me e mësue. Ky fëmi kur hate, herë i hate haenat tepër të xeta, herë tepër të ftofta.

Brete kocat. Thete me dhâmbë arrat e leithijat.

Prandej i ishin çartë dhâmët e do i kishin ra; ishte i zbetë, i qelbej frŷma, flokët i kishte si harushë, faqet e duert plot me zdralë. Brêzin e ngrehte zharg për tokë, si me pasë bishtin për mbrapa.

I ndyhej gjithkuj, e as nji fëmi s dote me i ndêj afër.

10. Molla e çartun.

Nji fëmisë i falnë nji shportë molla aq të kuqe e të bukura sa me i hângrë me sŷ.

Por nji ndër ato molla ishte e çartun.

I kishin pasë thânë, se nji mollë e çartun mbaston me prishë të tâna. Por aj fëmija, me mênde të vet, kujtote se gjithë ato molla të shëndoshta do t' a shëndoshshin edhe atê qi ishte çartë.

I vû pra të tâna bashkë. Mbas dy javësh muer me i xjerrë: por i gjet kalbë të tâna.

Atëherë i tha i jati: Këqyr, more bir, si nji mollë e kalbtë ka çartë gjithë këto molla. Xên pra e mbaje mênd, se mbaston nji shok i keq me çartë sa e sa të mirë.

11. Sahati.

Gjushit ja kândte fort sahatin e ja lypte pa pra t' et. Baba i dha fjalën, se do t' i blej nji sahat në kjoftë se del mâ i pari ndër shokë në shkollë.

Gjushi u vû gjithë sa mujti me xânë sa mâ mirë, e në mbarim të shkollvet, kur erdh koha e provëve, Gjushi duel ma i pari ndër të tânë.

Baba j' a mbajti fjalën, e i bleu nji sahat sermit të bukur fort; e mbî tê kishte shkrue këto fjalë:

— Gjithmonë âsht koha me punue mbarë.

12. Ndihma e Zotit për Fëmi.

Këqyr si shkon klluka
Me zogj rrethue;
Janë të njom' qi thue
Se nuk kanë pështim.

Por kur shtergata
Zhgrehet për mneri,
O kur skyferi
Vjen fluturim.

Nget klluka e mjera,
Shtrîn kraht' e veta
E me ato fleta
Mbëlon zogjt e rri.

Njashtu prej qielle
Fëminë e soditë,
E natë e ditë
Ruej, o Zot, ti.

13. Puna çon û.

Liza kishte ndêj nji paradite me duer n' ijë, pa punue. Kur erdh koha e mjesditës e thirri nâna me hângrë, u ankote se haenat ishin zie keq, e hângri pa kurrfarë shijimit. Mbas buke e âma e çoj te kroni me la petkat.

Kur n' e mbramje erdh në shpi i dha me hângrë shka kishte teprue në mjesditë. „Oh sa mirë i paske goditë tash!" i tha Liza s' âmës; por e âma j' a priti: „A e di pse? pse mbasdite nuk ke ndêj pa punë, e puna të ka çue û. Këto janë tepricat e bukës qi kena pasë shtrue në mjesditë. Shife pra se bukën, qi na falë Zoti, n' a kânde kur e fitojm me mûnd; por kur na shkon dita ndêjun, nuk duket e shishme.

14. Nji tubë lule.

— A t' i kânde koket, moj njome?

— Po, Zotni.

— Po të nap pra nji koke, por m' a nep njat tubë lule qi paske mbledhë.

— Më ndi, por nuk mûndem.

— Po të nap dy. A po m' a nep? Tri, katër... sa të duesh. A po m' a nep pra?

— Ket tubë lule e kam mbledhë me ja çue gjyshës, qi ka êmnin sot, e nuk e nap për gjithë koket e të tânë botës.

— Të lumtë, e bardha vajzë! Mbâj ato lule pra por eja se due me të falë nji grusht koke.

15. Trim e i mbarshëm.

Dy fëmi të vogjël ngitshin mbas flutrave bregut të visë. Tuj marrë mbrapa fluturat, ju avitnë tepër bregut, e rane n' uj. Të mjerët filluenë me britë në kupë të qiellës e ishin tuj u mbytë mbrêndë.

Shumë vetë u dyndnë tuj ndie atë brimë; por mbassi nuk dishin not, ju dhimte vehtja, e s guxoshin me hî n' uj; e prandej filluenë edhe ata me britë.

E ndjeu at zhurmë Gjoni, nji bari bêrresh qi qilloj atŷ pari, e ngau me vrep, u desh me të shpejt, ra n' uj, e i xuer ato dy fëmi.

Ja mbrrîni mb' at ças edhe baba i atyne fëmive, e kur pau se Gjoni i pështoj fëmitë xuer me i dhânë do pare për këtë nderë.

Por Gjoni nuk i desht, e mos me ndie se gjindja rrite tuj e levdue, iku e shkoj te bêrret e veta.

16. Nadja.

Qe zbardhi drita:
Zogu po çohet,
E n' mâje t' gêmit
Rrin e shpuplohet;
Mandej prej shêndit,
Pa luejtun vêndit,
Zotit i 'këndon.

Prej zogut të vogël
Xên tine, o fëmi,
Zotit qi t' ruejti
Nder' me i përtrî.
Kështû punën t' ânde
Gjithë si t' a kânde
Zoti e bekon.

17. Në pêndesë.

Shka ka ajo vajzë qi âsht strukë te shkalla e rri tuj kja?

— Kjan se nâna me motra tjera ka shkue me bûjt te tezja, e atê e ka lânë në shpi.

— Po shka ka bâ qyqja qi nuk e kanë marrë me vedi?

— Shka ka bâ? Ajo nuk j' a vên mênden shkollës aspak e deri tash nuk ka xânë kurgjâ.

Oh sa mirë kishte me kênë me j' a bâ njishtû gjithë atyne qi nuk xehen për këndime.

18. Nji zog i mêçëm.

Nji zotni mbate në shpi nji gardalinë të bukur e aq të dashtun, qi nuk ju date kurr, e herë i vîte në dorë, e herë i këcete mbi krye.

Nji ditë zotnija ishte tuj hângrë bukë me do miq. Dera e kafazit ishte çilë e zogu duel, e si u suell nji herë rreth e rreth anës, shkoj e i ndêj mbi krye të zot.

Mb' atë kohë të tânë ishin tuj pie. Zotnija çoj gotën e vet plot me vênë, e zogu këcej mbî buzë të saj, uli skjepin e e kërkoj vênën.

Nuk piu veç se nji cirkë i shkreti; por me 'j herë e prishi, e këthej i dejun në kafaz.

Mbas disa ditsh, qilloj prap Zotnija me do miq qi kishte thirrë në gostë, e u mundue me i dhânë prap me pie vênë zogut. Por gardalina e kishte mbajt mênd ça pat hjekë të parën herë; prandej iku e hîni në kafaz pa e kërkue mâ vênën.

Oh me kênë të tânë të mêçëm si ajo gardalinë.

19. Ninja e drejtë.

„Eja edhe ti, Nine, nga“ i thanë nji vajzës qi ishte tuj hie në shkollë, do shoqe tjera, qi ishin mbledhë në fûnd të shkollës. „Ke ardhë mbë kohë: eja se dishka dona me të kallxue; por me na dhânë fjalën se nuk i kallxon kërkuj.“

„As nânës?“

— Jo moj, kërkuj.

„Lênje pra se s due me e ndie; nânës i kallxoj gjithshka e nuk i mshehi kurgjâ.

Nânës kallxoni gjithshka, o fëmi, e mos bâni kurr ndoj punë qi me ju ardhë marre me e ndie kush.“

20. J dogj mîza.

„Nânë, nuk e kam thye une këtë xham: e si kam pasë me e thye, qi tash dy sahat jam tuj qepë njitû?“

Qishtû i tha Kusha nânës, qi kishte pasë ndie, se u thye nji xham, e hîni n' odë me pa ç' u bâ.

Por mbas këso fjalësh nâna u kujtue edhe mâ mirë, e ja nguli sŷt së bisë e i tha: „Po pse po kuqe, pra? Ti ke dashtë me më rrêjt e t' a shof rrênën në sŷ. Pse fole pa të thânë kush gjâ? Diku të dogj

mîza. Ani pra sot s ke me dalë n' oborr me luejt me shoqe."

As lotët, as të lutunat nuk mujtnë me e pështue Kushën.

21. Dy lundratarët.

Dy vetë mbashin nji lundrë në nji lum qi kishte bâ uj shumë. Njêni asish ishte i ri e i parrahun, tjetri plak e i mësuem gjithë nduersh për punë t' ujit.

Nji ditë tuj shkue nepër uj panë prej së lergu se do të delshin me lundrë ndën nji vig. Ishte punë e vështirë, e duhej dije e zêmrë shumë.

Plaku e pau rrezikun e i briti të madhe shoqit: „Or ti, këqyr se po ndeshë mb' at vig; vên'ja mênden mos të marrin rrjedha mbë njênë anë, se gradisë."

„Shko more," i tha i riu. „Sa tutës kênke; këtû e atje kena se si e sjellim lundrën sa të dona."

„Jo, i tha plaku une ja di ujit; njikëtû fillon rreziku; si të marrin lundra këtû, njashtû shkon."

Fjalët e plakut ishin të mira e të mêçme fort, por aj djali nuk i xûni besë; shtîni veshët në lesh e

lëshoj lundrën me shkue si desht vetë: i mërri! Sa mbrrini afër vigut e pau se nuk ishte mâ punë me ndalë lundrën; e muer rrjedha teposhtë, përmbysi lundrën, e djali u mbyt n' uj.

22. Nji kacidh.

„Moj e bardhë" i tha nji ditë e âma së bisë „ç' e ke bâ kacidhin qi të ka falë tezja?"

„Ja kam dhânë nji fëmisë së keq."

„A me e bâ të mirë?"

„Po, nânë: a nuk janë të madhit Zot edhe zogjt?"

„Na, e gjithshka âsht në këtë botë, jena të T'ënzot. Zot' ynë na thotë n' unjill se nuk i tretë mëndje as mâ i vogli zog."

„Ani pra nânë aj fëmija i keq kishte xânë nji zog e dote me e çue me e shitë. Zogu bërtitte i ngrîti sa kû mujte, u përplaste me ikë; por aj djali i kishte xânë skjepin mos me e lânë me bërtitë. E nuk drote se Zoti e ndiete zogun e shkretë, e do t' i epte ndeshkimin ati zêmrë-gurit.

„Zotit i shkon në vesh gjithmonë vaji i të shuemve, e ndeshkon të këqitë. E shka bâne ti atëherë?"

„I dhaçë ati djalit kacidhin me lëshue zogun. Me e pasë pa, o nânë, sa fort u bâ në shênd i shuemi zog kur i pështoj dore, ishe gëzue edhe ti."

„Për njimênd ishe gëzue edhe une, e m' a ke kënaqë zêmrën me ket punë qi ke bâ. I madhi Zot i këqyrë me dashtni gjithë sêndet qi ka krijue; e na tuj pasë kujdes për këto sênde të mëdha o të vogla qi të jenë, diftojm se duem të madhin Zot.

23. Nji qortim.

Her' mb' nji lule, her' mb' nji tjetër
Shkote 'j blet' tuj fluturue;
Kur vjen Tilja e ju afrue
Për me mujt' me e xânun mb' ta.

Por sa lulën e përkiti,
Iku bleta për hava
E ksaj' vajzës, qi desht me e nga,
Muer e i bâni këtë ankim:

„Qysh prej nadje po mundohem
Me shtue gjân, me mbajtun shpinë:
Vên'ja mênden e çalltinë
Xên prej mejet, e mos mënga."

U topit prej ktyne fjalve
Tilja e shkret' e ju kuq fëtyra:
E ç' at'her' u bâ pasqyra
E gjithë t' mirës me gjithë çalltim.

24. Dy shpija.

Njêna ka mbrêndë nji zotni qi flën gjithë dimnin: e në prendverë kur del me shetitë kadal kadal, i vêhet mbrapa edhe shpija.

Tjetra ka mbrêndë nji zotni qi nuk shifet, âsht e bardhë krejt e rrumbullake, pa dyer e pa dritore; e i zoti, kur do me dalë, do të shpërthejn murin.

25. Të vorfnit.

Në krye të nji rrugës ishin ndêj dy të vorfën, qi shtrishin dorën udhëtarve me kujtue Zotin e me ju falë ndo 'j sênd.

Njêni ishte i verbtë, e tjetri i marrun kâmbësh, aq sa nuk mujte me qindrue mbë to.

Ky i shkjepti i tha nji ditë ati shoqit të vet:

— Ti po e shef fort mirë se s jena tuj fitue gjâ, pse pak kush del këtû pari. A po ndien pra? Mue më punojn mirë sŷt, e ty kâmbët: ta shtimë në punë këthough gjâ sênd qi na ka mbetë e kush e di se ka me na dalë mirë. Ti më merr mue në krah, e une kam me të kallxue rrugën kah do të vena; e njishtû kena me kërkue vêndet ku mblidhen gjind mâ shumë.

— Të lumtë goja, i tha tjetri, se mirë e ke mêndue se lamë pa e provue.

Me këto ndihmë qi këto të shkretë i epshin shoqi shojt, disi ju bâhej mâ e lehtë e vështira qi kishin.

T' i ndihmojm pra shoqi shojt, e kena me pasë fuqi mâ shumë.

26. Hyjt.

Dielli, hâna e hyjt shifen në qiell. Kur shëndritë dielli? Kur shëndrit hâna? Kur duken hyjt? Kur shëndritë hâna, shifet edhe natën, por jo aq mirë si ditën.

Hâna ndërron fëtyrë për orë; hera herë âsht rrumbullake e i thonë hânë plote; hera herë shifet veç gjysa; e disa herë duket si nji këmesë o drapën. Hera herë nuk shifet aspak. Hâna lenë e prêndon.

Hyjt nuk shifen ditën, e pra janë në qiell si hyjt e natës; por na nuk mund ti shofim prej diellit, qi lëshon dritë fort mâ shumë se hyjt. Hyjt janë fort larg prej nesh, prandej duken të vogjël porsi shkëndija qi xhixhillojn në qiell. A mund të njehen hyjt?

27. Nji kashë e nji lashë.

Këqyri tokën ndën kâmb' t' mija
Me nji faqe si tepsija,
Qi për ditë ndërron vênd e mâsë;
Her' â gjys', her' shifet plot,
Her' t' nji draqnit â në giasë
Deri sa nuk shifet dot.

28. Mos prek!

Asht nji fëmi qi do me prekë gjithshka, e then e çartë gjithshka përket.

Ka 'j herë e âma e merr me vedi ndër miq: por gjithkuj i vjen keq me ju hie mbrêndë aj fëmi, pse e dinë se para se m' u nisë aj fëmi, nji rrêng do t' a bâj.

Në vênd se me ndej në karrig, sjellet nepër odë, e me gjetë gjâ mbî tavolinë, nuk i mbaston me e pa me sŷ.

Çohet në mâje të gishtave, kacaviret, merr ne dorë gjithshka, e ne e mbram ndo 'j sênd i bje në tokë.

At fëmi kërkush nuk e do afër tavolinës së vet, kû âsht ndo 'j sênd qi thehet; e mos mujt e âma me j' a hjekë at ves, s' mund t' i shkojn kuj mbrêndë se shoqët nuk e durojn.

Dje njêna ja tha ndër sŷ: Eja me më pa kur të duesh, por, pash kryet, mos e merr mâ me vedi at camërllokun t' ând; âsht i dashtun sa të thuesh, por s' lên gjâ pa thye.

Dy herë qi më ka kênë në shpi, më ka thye nji pasqyrë, nji saksi bilurit, e nji sahat.

Nâna e shkretë u kuq, e i vite turp me pasë nji fëmi kaq të mbrapshtë; por e mjera nuk ka faj.

Fajin e ka fëmija vetë, qi s i xën shtati vênd kërkûnd, e për gjithë ditë e bân nji të re.

Duhet me i ra mbrapa fort këti fëmisë, me e shtërngue e me e mësue me punue ma me mênd, e sidomos me lânë vesin e keq qi ka me prekë gjithshka.

29. Fëmija e Zogu.

Shka ke, zog, qi rri kaq idhun
Mb' at kafaz e nuk po këndon?
— Jam ktû mbrêndë si 'j qên i lidhun,
Prandej zêmra më loton.
Fort i bukur, fort i dëlirë
Ky kafaz dikur t' u duk:
— S 'e kam ditë për kaq të vështirë,
Këtû ha helm mâ shumë se bukë.

30. Rrica.

Fëmija tutës bâhet për gaz, si Toni qi j' u dridh shtati, e s guzon m' u ulë prej karrige pse pau nji mi n' odë.

Po këqyre përseri! Mini i shkretë, sa ndjeu zhurmën, u mundue me pështue vedin, pa i bâ fëmisë kurgjâ; por fëmija nuk prânë tuj kja e tuj britë në kupë të qiellës, si me pasë marrë shpija zjarm.

Tash kanë me ardhë gjindja e kanë me ja vû gazin, pse këso punësh i bân shpesh aj djal.

Tash vonë nji klysh ju vû mbrapa me luejt me të; e aj prej frige u mundue me hypë mbë nji shkallë të keqe, qi ishte pështetë nji muri. Por sa vûni kâmbën mbê shkallë të parë, muer anën e ra mbë nji hurthë, qi desht Zoti e s kishte uj shumë sa m' u mbytë.

Në mos e largoftë prej vedit këtë rricë, posë se ka me e qestisë gjithkush, ka me i ndodhë ndo 'j dâm i madh.

31. Mbramja.

Përmbrapa malit
Dielli prendoj,
Edhe 'j dit' jete
Me të qe shkoj.
Kadal prej fushe
Me dhi, me dhên
Tu' u njit çobani
Përpara i vên.

Tuj pallun lopa
Për viç shpejton,
Bërlyken mzetnit,
Delja blegron.
E bulku lodhshëm
Prej mûndit t' vet,
Zotit i falet
Për hae e shëndet.

32. Korpi i nierit.

Korpi i nierit ka shumë gjymtvrë, rreshtue me bukuri. Në maje ka kryet qi pështetet mbë qafë. Anës përpara i thonë fyt.

Qafa e fytí njiten me trup. Anës përpara të trupit i thonë parzëm; anës mbrapa, shpinë. Ndën parzëm âsht barku, e mbë dy anët andej e këndej janë ijtë.

Prej supave qi janë andej e këndej në maje të trupit, dalin krahët, qi mbarojn atŷ ku njiten me dorë.

Kryet, qafa, parzmi, supat, barku e shpina pështeten mbë shalë o koshë e mbë kërçikë, e këta të tânë pështeten mbi kâmbë.

Nieri ka hûndë, e me hûndë merr erë; ka sŷ e me sŷ shef; ka veshë, e me veshë ndien; ka giuhë e qellzë, e me giuhë e me qellzë ndien shijimin e sêndeve ka dej nepër trup gjithkah e me ta ndien në të prekun.

Të marrunit erë, të pamit, të ndiemit, shijîmi, e të prekunit janë pêsë shiset e nierit.

Nji i dekun nuk shef, nuk ndien, nuk ka të marrun erë; nuk flet pse i mungon shpirti.

Pra shpirti e mba gjallë korpin t' onë.

Fëmitë e mirë e kanë shpirtin të bukur; e vocat e këqi e kanë të ndyet e të përçudshëm.

Të mundohena pra me kênë gjithmonë të mirë e t' urtë.

33. Nji kashë e nji lashë.

1. Kur j' a mbrri nepër të zbardhun të dritës, zogjt galdojn, puntorët sjellen prej mejet e veç prituesi nuk më shef. Kush âsht?

2. Nji popull i shpejt, pa kâmb' e pa gojë e qi merr bâj gjithë ditën e nderme, ku rri?

34. Shpija.

Prej shkolle shkoj fill në shpi t' ême. Aty gjêj nânën, motrat e vëllaznit e mi, qi gëzohen e kënaqen kur më shofin me sy.

Kah mbramja këthen prej punës edhe em atë, e une i dal përpara për me i kallxue se shka kam xânë në shkollë.

Em atë e em âmë janë të dashtunit prindt e mi; prej tyne une kam le e i kam çilë sy't. Ata mundohen nat' e ditë për me më mbajt, me më veshë e me më

rritë me gjithë të mira; por edhe une kur kam m' u bâ i madh, kam me punue për ta, e me ju bâ ndihmë në pleqni.

Fëmija ka përlim me e dashtë e me e nderue prindën e vet, e mos me j' a prishë zêmrën kurr. Njaj fëmi qi idhnon nânën e babën âsht faqezi.

Vëllau me motrë, e motra me vëlla do të duhen mirë, pse janë prej nji nâne e nji babe.

Fëmitë e urtë gjithkush i do; edhe Zoti i bekon: por të mjerët fëmitë e këqi!

35. Shpisë 's ême.

Nuk t' shaj se e vogël,
Duke ndër tjera;
Nuk t' shaj se e mjera
Je pa lulzim.

Ngjat prindve t' dashtun
Me vëlla, me motrë
Ndêjun mb' nji votrë
Mb' ty gjêj pushim.

Këtû zêmra m' çilet
M' çilet' uzdaja.
Ndër mure t' saja
Zêmra m' gazmon.
Për mue gjithë tjerat
M' duken shkreti,
Jo njiket shpi
Zêmra s ma ndërron.

36. Ditën e êmnit të nânës.

Nji ditë mjeshtri me fëmi të shkollës ishte tuj hî në katûnd, e Lipi i ishte rrasë mjeshtrit e s prâte tuj i thânë:

— Të shkojm në shpi, se âsht vonë.

— Kadal se shkuemë, kadal.

Shka ke qi do me shpejtue kaq fort? e pveti mjeshtri.

Lipi uli sŷt e nuk bâni zâ; por Tefa, i vëllaj foli për të:

— Zotni, sot nâna ka ditën e êmnit.

— Për faqe të bardhë; njimênd paskeni arsye me shpejtue.

Paskeni festë në shpi. Kênka êmni i nânës pra.

— Lipi uli kryet.

— Shka ka me të falë sot nâna?

— Më ka porositë nji par kûndra, e sot ka me m' i dhânë, j' a priti Lipi me buzë në gaz.

— E ti ça do me i dhânë nânës për këtë dhunti?

— Nuk kam kurgjâ shka me i dhânë vetë, përgjegji Tefa.

— Si kurgja! sa do pak nji tubë lule.

Lule kishe me i falë me gjithë zêmrë, por nuk kena në kopsht.

— Ani pra eja me mue në shpi, e kam me të mbledhë nji tubë të bukur me j' a falë nânës.

Lipi tuj këcye prej shêndit j' u vûe mbrapa mjeshtrit, e me Tefën shkuenë bashkë në shpi të ti.

Atŷ mjeshtri i çoj me 'j herë në kopsht e me të shpejt mblodh lulet, e mâ të bukurat j' a dha Lipit.

— E tash palè si ke me i thânë nânës kur t' i apsh lulet!

Lipi mbet e këqyrte Tefën, si me e pvetë.

Tefa aj vetë s dite shka me thânë e këqyrte mjeshtrin.

— Mirë pra, tha mjeshtri; tash po të mësoj une se si me i thânë; por a thue ke me i mbajt mênd do vjersha.

— Po, zoti mjeshtër, i tha Lipi.

— Mba vesht, pra. Ke me i thânë njishtû:

Ditën e êmnit t' ând, o nân' e dashtun
Njikët tubë lule due me t' dhânë peshqesh:
Merri kto lule, o nânë; se jan' pasqyra
E nji t' madhës dashtni qi ke prej nesh.

Kjo boj' e kuqe t' a difton dashtnimin.
Dashtninë prap era t' a difton daha.
Shprishi kta gjeth ka nji, lule për lule,
E zêmrën' t' ême ke me e gjetë ndër ta

37. Ditën e motmotit të ri.

Prindve.

Bab' e nânë — Zot, m' ke dhânë
Për me më rritë — Me më soditë
E ket nderë — Përgjithë herë
T' a mbaj mênd — Për gjithë vênd.
Shumë vjet' tjera — Porsi vera.
Rujmi mue — Me m' shêndue.

38. Vëllaznit.

Porsi luleve të Prillit,
Qi shpërthejn e lulzojn ngiet,
Ju binë rrezet e nji diellit
E nji tok' e vetme i qet.

Porsi lumi tuj shpejtue
Val' mbas vale njitas shkon.
Porsi zogu tuj punue
Njêni tjetrit i ndihmon

Qishtû, o vëlla, mb' ket shekull t' mbetun
Na jem' dy, por zêmra â nji;
Porsi n' qiell â 'j Zot i vetun
Nji do t' njehena une e ti.

39. Ndigiesa.

Cinit j' a kândte fort mollat. Nji ditë hini në kopsht, e gjet shumë kokra për tokë, qi kishin ra prej pême.

Cini u ul me i mbledhë, por nuk e shtini në gojë as nji, edhe pse fëmitë tjerë i thoshin me i kërkue.

„Me hângrë këto molla," thote me vedi Cini, „më duhet me pasë lêjen e babës e të nânës; une s e di a janë pjekë edhe."

Fëmit' i thoshin se janë pjekë, e nuk bâjn keq.

Por Cini përgjegjte: „Ju pra po thoni se nuk âsht keq mos me i ndigiue babës e nânës, qi me kanë thânë mos me i hângrë. Mâ mirë nuk ha kurr pêmë, se mos me i ndigiue babës e nânës."

Sa shkote tuj mêndue Cini njîshtû, ja mbrrîni i jati e hîni në kopsht. Cini sa e pau i duel përpara tuj nga e i tha: „Babë, a më lên me e hângrë ndo nji këso mollash qi kam gjetë për tokë?"

„Jo bir," i tha i jati; „ti e di se pêmët qi kanë ra për tokë nuk hahen; mûnden me kênë të çartuna, me të bâ keq, e edhe me të mbytë; por mbassi ke ndigiue, tash po të nap une molla të mira qi hahen;" e këputi vetë prej pême do molla të bukura.

Cini u shêndue, e i ra mirë se ndigioj, e muer vesht edhe se duhet gjithmonë me ju ndigiue të parvet.

40. Kânga e gjelit.

Katund e mahallë!
Kikiki-riki
Erdh koha m' u njallë,
Vjen drita mbë nji.

Kush n' t' shtrueme mos t' ngelin,
Kikiki-riki;
Mos shani pra gjelin
Se ndihet me mëzi.

Veç t' smūnd' e të mbetun
Kukuku-ruku!
Mund t' ngiasin me fjetun
Gjithë tjerët i çoj û.

Çou bulk e zotni
Kukuku-ruku!
Se motin qi â shkri
Se gjêni mâ ju.

41. Biseda.

Kur shifni gjind qi flasin me shoqi shojn, mos bâni zhurmë e mos ju bini ndër fjalë.

Bân'ju t' urtë, të ndalshëm: e mbassi të mbarojn ata bisedën e vet, atëherë folni shka keni nevojë me folë.

S duhet me çartë kuvêndin e huej, tuj pvetë pa mâsë e pa vênd; duhet me i lânë tjerët të mbarojn fjalët e veta, përpara se me i pvetë na e me j' a nisë punve t' ona.

Kishte me ba mirë nâna mos me ju dhânë kurgjâ n' i lypshi ndo 'j sênd kur âsht xânë në punë të veta o tuj bisedue me kênd.

Mos folni vênd e pa vênd: gjuen'je mirë kohën me lypë shka doni, e keni me e xjerrë mâ kollaj.

Mos merrni vesin e keq me folë për punë qi s' ju përkasin, e m' u përzi ndër bisedë të hueja.

Pritni me ju pvetë tjetër kush, e mbasandej folni me urti e me zhdrivillim, por pa kreni.

Me folë âsht kollaj; por me folë mirë â vështirë. Folni pak, e keni me gabue mâ pak.

Përpara se me folë mêndoni mirë shka doni me thânë, e si do të folni, mos me folë mârri e mos me ju ecë fjala mbrapshtë.

Këqyrni si flasin gjindja e urtë; mban'je mênd mirë, e kur â nevoja me folë, shkoni mbas tyne.

42. Kukulla.

Tuj lujtun Maruka me 'j kukull' me bojna,
Shumë loj' e shum' ojna po i delshin prej si.
E merrte me vedi, t' a puthte e shtërngote.
Gjithë ditën i thote — „moj kukull', ç' je ti"?

Por kuklla i përgjegjte, se fëmive kurr loja
S ju ngiatë, mb' sa goja ju ndalet mb' nji cak.
Â shkruemun për lojna m'u ul' e m'u çue;
Dje plase për mue, sot s t' duhem' aspak.

43. Të mësuemit mbarë.

„Shikjo, more bir," i thote nji babë të birit, „ty të vjen rândë kur të mësoj e të qortoj; por t' a dish se për të mirë t' ânde e kam.

Eja me mue në kopsht: a e shef njatë dardhë njatje? Sa i ka pêmët, sa të bukura e sa t' âmbla! Por eja tash këtû. Këqyre njatë dardhë tjetër mb' atë skâj, sa të vogla e të këqija i bân dardhat."

„E shka do me thânë, babë, këjo punë?" i tha i biri.

„Do me thânë," ja priti i jati, se atë dardhën e parë e kena punue, e kena kie e kena dlirë. Këjo tjetra â rritë si ka dashtë vetë, pa i ra kush mbrapa. Njishtû edhe ti në daç me j' a vûe veshin qortimeve të parvet ke m' u rritë i mirë e i viefshëm; por në daç me punue në vedi ke me dalë për faqe të zezë.

Djali ja vûni mêndën këtyne fjalve, e ç' atë ditë e mbrapa s' i muer për të keq qortimet e të parvet.

44. Çilja.

Çilja ka mbushë dymbëdhetë vjet e â bâ si nji grue e mirë. Di me bâ çarapë si tjerat, por edhe di me i arnue kur shkyhen, xên me gjylpner gojcat e fanelave, e bân shputë. Mbasandej, kur i del ngae, bân me gjylpner kuleta, lidhca, dorca e sa e sa sênde tjera. Tesh dishka âsht tuj punue për prind të vet.

Këthen facoleta, mësalla, riza, e di edhe me qindisë êmnin në to. Vetë i qepë këmishat e veta e petkat, e njet komçe e sumbulla.

Këqyrë si punon nâna e gjyshja, e xên me bâ grykca e rrexe, e edhe me qindisë.

Kur vjen grueja qi lanë petkat, Çilja i xjerrë teshat e palame, i njehë i përshkon e ja nep; mbasandej kur i vinë, prap i njehë a kanë ardhë të tâna.

Kur e âma bân ndo 'j petk të ri, o arnon nji sênd të vjetër, Çilja rri e e shikjon.

Me ndie pulat tuj kokorizë, nget te furriku, mbledhë voet, e ashtû të xeta j' a çon-s' âmës.

Kur shinë odën sherbtorja, Çilja i ndihmon me hjekë pluhnin, me rreshtue karrigat e me vû gjithshka në vênd të vet.

Shkon gjithkund t' a çojn nâna me këqyrë ndo 'j punë; ndihmon me u veshë vëllaznit e vogjël; ka 'j herë shkon edhe në dugajë me xânë me njoftë teshat e sa bâjn, e me njehë paret.

Disa herë e âma ja lênë në dorë asaj fletorën e i thotë me shkrue mbë të sêndet qi blehen e me vû hesap; e Çiles i vjen mirë se i duket se âsht bâ e zoja me mbajt shpinë.

45. Puna.

Thënegla t' pamen larg agimin
Shkon ndër lam' e nepër fusha,
Rreth e rreth kërkon ushqimin;
Deri nata t' vinë kërkon.

Marimanga tuj u mbështehun
Ndër gardhiqe e nepër gëmba,
Tuj lëshue pëj e liq t' panjehun
Deri nata t' vinë punon.

Mb' buz' t' nji strehës o m' kulm t' shpisë.
Rri dallëndysha tuj punue,
Tuj godit' rri çerdhen' fëmisë;
Deri nata t' vinë punon.

O ju thënegla qi kërkoni,
O dallëndysh', o marimangë,
Punën tuej ju mos e lëshoni —
Se kjo vajzë me ju punon.

46. Shkolla.

1.

Une shkoj në shkollë. Në shkollë xã me këndue, me shkrue, me bâ hesap, e shumë sênde tjera. Mos me xânë jes si shtâzë.

Për me xânë duhen libra.

Librat janë prej letre. Letra bâhet me zhele.

Librat kanë shumë fletë. Gjithecila fletë ka dy faqe. Gjithecila faqe ka numrin e vet. Mbë nji faqe ka shumë rreshta. Rreshtat kanë fjalët, se e cila fjalë ka bashkëza, e bashkëza shkrojla.

Libri ka ballin kû shkruhet êmni i ti — Âsht përkrejca kû rreshtohen sêndet qi përmênden mb' atë libër. Balli, mâ të shumën e herës, âsht faqja e parë e librit; përkrejca mâ të shumën, vehet në fund; por ndo j herë vehet edhe në fillim.

Me e ruejt librin mâ mirë, shtihet në kartuç, e-në shpinë i vêhet lëkurë o beze, e mbî tê shkruhet me shkrojla arit êmni i librit.

Me pre faqet e reja të librit, marr nji thikë kocit o drûnit.

Me shkrue më duhen pêndë, divit, letrë, libra e tjera.

2.

Ka gjithë farë divitash. Une e kam madêmit, me anë për pluhun, e me gyp për pênda. Diviti âsht si nji tas kû qitet shtupa e mereqepit. Ka edhe divita pa shtupë, por janë me rrezik me u derdhë mereqepi e me të ndye petkat e librat.

Pluhuni vien me terë shkrimin. Në vênd të pluhunit përdoret edhe letra thithcë.

Në gyp vë pêndën, por s kam me e lânë kurr pêndën me maje përpjet, pse mundet me më hasë dora e me u therë, jo me më xjerrë sŷt.

Mundet nieri me shkrue edhe me lapcë. Lapca prehet me brisk. Shêjet e lapcës hiqen me tul buke o me rriska gome.

Me e njye tepër pêndën në mereqep, lëshon pikën e ndyen letrën. Mos me e terë shkrimin me pluhun o me letrë thithcë e me e mbyllë librin, ndyhet shkrimi. Shêjet e mereqepit hiqen tuj i krue me brisk.

Kam me ja vû mênden mos me e ndye letrën me mereqep, a sgishtat, as petkat. Nuk kam me i lëpi me

giuhë pikat e mereqepit, pse bân keq e âsht gjâ e ndyetë.

Une kam disa fletore. Kam letrë ortahe për me shkrue letra. Letrat qi shkruhen mbyllen në zarf. Ka zarfa qi kanë rrethin me gomë; laget e mbyllet. Por kam pa me mbyllë letra me leskra brumit e dyll të kuq. Leskra e brumit laget me pshtymë: e dylli i kuq shkrihet në flakë të qirit. Me unazë (mhyrë) i vêhet shêji i dyllit të kuq.

Unaza ka do shkrojla o fugure, qi lên mbë dyll të kuq kur rraset mbë tê.

Letrës i bâhen vizat me rrige drûnit o hekurit e me lapcë. Në vênd të këtyne vizave përdorohet edhe ndënviza. Por me kênë letra e trashë ndënviza nuk shifet.

Mos me i marrë era letrat prej tavoline, ju vêhet sypri ndo 'j sênd i rândë.

Une letrat e librat i ruej në çâtë, e çâtën e mbaj n' odë.

Në shkollë shkruejm edhe mbë drrasë o rrasë të zezë, me shkumz o me lapcë të bardhë. Shkrimi mandej hiqet me shpuzë o me sukull.

Kam me i mbajt pastër fletoret e mija e librat. S kam me i shprishë; s kam me i shkarravitë o me i ndye. Me mbajt gjithë sêndet dlirtë e në vênd, âsht nderë për ç' do fëmi.

3.

Aj qi më mëson âsht mjeshtri. Une e due mirë mjeshtrin pse më bân të këndueshëm. Prindja më kanë dhânë jetën e korpit. Mjeshtri më nep jetën e shpirtit qi âsht mësimi. Prandej e due mjeshtrin si prindt e mi. Kam me e nderue, me i ndigjue, e kam me u

ruejt mos me j' a çartë zêmrën kurr. Kishe me kênë faqezi fort me e idhnue mjeshtrin.

Para se me shkue në shkollë kam me i vû në vênd të vet librat e fletoret, e kam me ju marrë dorën prindve. S kam me u ndalë rrugës kah të shkoj në shkollë.

Të hîmen në shkollë kam me hjekë fesin o kësulën: e kam me i thânë mjeshtrit: Nadja e mirë, zoti mjeshtër. Shkoj e rri në vênd t' em pa bâ zâ.

Zgidhi librat e këqyri shka më ka pasë dhânë me xânë mjeshtri.

Në shkollë j' a vê mênden shka mëson mjeshtri, mundohem mos me më pështue kurrnji fjalë qi mëson.

Nuk flas kurr me shokë: nuk los me ta; nuk gërgas tjerët. Në shkollë duhet me ndêj me urti e pa zhurmë.

Kur më pvetë mjeshtri i përgjegji pa u matë, por edhe pa kreni. Mos me e ditë i thâm shesh: Nuk e di.

Të mbaruemen shkolla, mbledhi librat pa u ngutë. Kur dal prej shkolle, nuk lëshohem vrap; tuj dalë uli kryet i thâm mjeshtrit: Lamtu mirë, zoti mjeshtër, falemi nderës.

Rrugës nuk ndalem me shokë. Por shkoj fill e në shpi. Falem me babën e me nânën, e pres me bâ shka më thonë ata.

Me më pasë vû mjeshtri ndo 'j përlim, e bâj me kujdes të madh. E xâ për mênd këndimin e ditës.

Por nuk due me xânë gjâ pa marrë vesht. Kur s di shka do me thânë ndo 'j fjalë, pves prinden. Hera herë i vê shêj fjalës e pves mandej mjeshtrin

Ndër dit, qi nuk ka shkollë, këndoj ndo 'j libër të mirë. Por nuk këndoj gjâ pa pvetë prindt e mjeshtrin. Ka libra të mirë e libra të këqi. Edhe librat e mirë, nuk janë të tânë për fëmi.

47. Zanatet.

I madhi Zot ka krijue gjithë sêndet. Nieri nuk krijon gjâ.

Nieri veç bân e goditë ndo 'j sênd.

Katrovaxhija me baltë bân katrova, shtama e çinija.

Magjypi me baltë bân tulla e tjegulla.

Këthiessi me qebriq, me gur e me gelqere bân mur.

Kovaçi me hekur bân çilca, brava, dryna, reze e shumë sênde tjera.

Mjeshtri i drûnit bân dyer, dallapë, rafta, e tjera rraqje.

Kujxhija me ar e me serm bân vâthë, unaza, ngrînë armë, e shumë bukurina.

Dhensi prej gurit xjerrë shkrojla e fëtyra.

Bulku mjell lînin n' arë.

Kazazi tjerë pêjt e linit.

Pëlhursa me pêj bân pëlhurën.

Qepsa me pëlhurë linit bân këmisha.

Vegsi me të tjerrun të linit, të leshit e të mëndashit bân cohë e basma.

Qepsi prej cohe pret petka.

Mullîesi bluen grunin e e bân miell.

Bukpjeksi me miell bân bukën.

Punët qi bâhen prej dorës të nierit thohen punë dore.

Nieri me punue përdoron disa ndihmsa.

Bulku then tokën me parmênd, me vangë e me shat; kositë barin me kosë; korrë grunin me drapën; pret drû me këmesë me sakicë o me spatë.

Qepsi pret cohën me gërshânë, qepë me gjylpânë e u bje petkave me ujti.

Kundraxhija pret lëkurën e shollin me thikë, hjekë thumat me dana, biron shollin me biz; lustron kundrat me brushë.

Farkatari sharron dërrasat me sharrë, i lëmon me zdrukth; biron me turjelë; bân vijat me gardhën o me daltë.

Këthiessi bân murin me mistri e me çakiç.

Prehsi me qostrë prehë thika, brisq, këmesa, kiza, sakica e spata.

Bërberi rruen me brisk-rrues e pret flokët me gërshânë.

48. Nji kashë e nji lashë.

Nalt prej rëve del nji gjarpën,
Then shkâmbi e trêmb' gjithkênd,
E mandej bërtet kaq mnershëm
Qi i shkon zâni për gjithë vênd.

49. Mos luej me shkrepca!

Mâja e shkrepcave ka nji zehër të fortë qi i thonë fosfor. Nji fëmi qi i thoshin êmnit Lush, muer nji ditë do shkrepca, i lagi e ndyu duert me to. Mandej me ato duer të ndyeta muer nji copë bukë e shkote tuj e hângrë. Me ças filloj me i dhimtë në bark, sa s' mund të xête vênd kërkund. Erdh nâna, erdh baba, erdhnë kojshitë. Por kërkush s' kishte ça me i bâ, pse s' dishin shka kishte.

Lushi kjate, bërtitte e u përplaste për tokë. Çuenë e thirrnë mjekun (heqimin). Erdh mjeku e këqyri mirë e mirë e tha: „Djali âsht helmatisun me mâje shkrepcash." I dha barna, por tepër vonë; i shkreti Lush nuk pat pështim e diq tuj britë e tuj u përdredhë si nji bollë.

A e patë? Lushi pat duert e ndyeta me lâng fosforit, lyu bukën me tê e u helmatis. Ani pra mos lueni me shkrepca!

50. Gungaçi.

Në breg të nji liqênit rrite nji ditë nji djal' i ri gungaç, e gjuete peshk vetun. E panë do fëmi faqezez e ja vuenë gazin, pse i shkreti ishte njashtû i përçudshëm. Por s ngiati shumë e mâ faqeziu ndër ta u rrëxue e ra n' uj. Mb' atë ças gungaçi hini n' uj, kapi djalin, e pa drashtë aspak për vedi e xuer prej liqênit e e pështoj prej deke.

Fëmit' u pênduenë atë herë për gaz qi i kishin vû ati djalit zêmrë bardhë e i lypnë të falun.

51. Rrênci.

Nji bari i vogël ruete delët. Nji ditë, me qestisë gjindën bërtiti sa kû mujt: „Ujku, ujku; po më ha kijat!"

Tuj ndie ket brimë u mblodh gjindja mb' atë vênd; por djali i kishte rrêjt, e nuk kishte ujk kërkûnd.

Nji tjetër herë erdh ujku përnjimênd.

Atë botë bariu filloj me britë në kupë të qiellës: „Ujku, ujku, kush-trim!"

Por kërkush nuk luejti vêndit, e ujku i muer kijin mâ të bukurin.

Rrêncit nuk i xêhet besë as kur e thotë të drejtën.

52. Rrêna.

Mos thuej rrêna kurr, o fëmi,
E gjithmon' t' i kesh në mëni.

Nji ndeshkim â fort mâ mirë
Se rrêncak ndokush me të thirrë.
Mos të shkoin mêndja se me rrêna
Fajin t' ând e mbsheh' përmbrênda
S vanon dita, gjâ s' e ndalë,
E në fushë rrêna ka me dalë.
Por veç marrja ka me t' mbetë
E kûnd besë nuk ke për t' gjetë.
Edhe të drejtën në kjoft' se e thue.
Për rrêncak kanë me të kujtue.

53. Vesha.

Kur çohem prej të shtruemës, veshem me të shpejt.

Përpara më veshte nâna, por tash di me u veshë vetë.

Shpêndt e baktija nuk kanë nevojë për veshë; pse shpêndt kanë pupla e berret janë leshatake.

Nieri lenë lakuriq; por Zot' ynë i ka dhânë mênde me ditë e duer me punue; prandej prej disa bimve së tokës e prej leshit të baktivet, nieri din me j' a bâ veshën trupit të vet.

Çarapët, fanelat e petkat e zhgunit e cohnat bâhen me lesh berresh.

Këjo këmishë qi kam në shtat e brandavekët janë të pamuktë; ka edhe këmisha e brakesha lini; pamuku e lini janë bimë toke.

Kundrat këpucët e opangat qi mbathin katûndarët ç' fare janë? Janë lëkure të baktivet.

Këqyr sa i mirë âsht i madhi Zot; sa mirë e do e e kujton nierin! Ka mbushë tokën me bimë e ka falë shtâzët veç me na vjeftë neve.

Kuj duhet me i pasë lakmi, e me thânë se âsht veshë mirë? Njati qi mbahet pastër.

54. Ushqimi.

Hæje e pija e mbajn nierin gjallë.

Une ha në nadje në mjesditë e në mbramje.

Kur ulem me hângrë bukë, nuk lëshohem pa masë në hae, por ha kadal e nierzisht, e nuk i ndyej gishtat me undyrë.

Të vjen të ndyet kur shifen do njerz qi lëshohen mbas haeje si lugetën; nuk e dinë ata të mjerët se, tuj hângrë tepër, prishin vedin e binë të ligj.

Uji âsht nji pije e shëndoshtë e buka nji hae e mbajshme. E me se bâhet buka? Gruni qi âsht bimë, shîhet, bluhet në mullî e bâhet miell; mandej me miell gatohet buka, xêhet brumi, njeshet e piqet në furrë. Bukën masandej e hamë me mish, me djathë, me kjumshtë e bylmete tjera.

Por të vorfënit a kanë me shka me e hângrë bukën? Ah! jo. Ata të shkretët nuk mund të ngihen as me bukë thatë; prandej punë të mirë bâjn njata qi jau njesin dorën me ndo nji lëmoshë.

55. I vorfni.

Jam ala i vogël — jam i pa gjâ,
Pa bukë gjithë ditën — tuj u fik' ûnit;
S kam bab' s' kam nânën — Gjyshja m' ka ra
Përmbyz prej s' lige — Mbî 'j grusht byk grûnit.
E me m' dek' gjyshja — Ku i mjeri shkoj?

Kur ju shtrî dorën — E tuj dridh' rrî,
Pse m' thoni, o burra — „Mos rri pa punë?"
Jam ala i vogël — Me punue s' di.
Me kênë mâ i rritshëm — S jau xã për dhûnë.
Por kaq i vogël — Kû mund t' punoj?

O djelm qi delni — Me gra, me trima,
Mathun e veshun — Për bukuri
M' u pasë dek' baba, — Me kën' jetima
A kish me kënun — për ju mjaft zi?
Jam dath' e deshun — jam i pashëndet
E kush të mjerit — Dorëu s j' a njet.

56. Perêndija.

Krijuesi i qiellës e i tokës âsht i madhi Zot. Aj i Lumi me nji fjalë të vetme ka krijue gjithshka shofim me sŷ e gjithshka âsht në shekull. Këtë jetë qi kena e gjithë të mirat qi na rrethojn Zot' ynë na i ka dhânë.

E ku gjindet Zot' ynë?

Zot' ynë âsht në qiell, në tokë e gjithkûnd. Kû do me vojt nieri, e ç' ka do me bâ, Zoti e shef; edhe mêndimet e mbëshehta e dishiret e zêmërs i di.

Perêndija na urdhnon me kênë të mirë, të drejt e të ndigjueshëm; na thotë me u dashtë me shoqi shojn si vëllazën, e mos me i bâ keq kuj.

N' i ndigioshim të madhit Zot, ka me kênë e mira e jonë, mos i ndigioshim, mâ zi për ne.

57. Dora e Tënzot.

Vesh' me lule del Prêndvera
E me rreze po i rritë dielli;
Mbî gjithë muej bekue kjoft' Prilli
Qi na prûni gjithë kët shênd.

Por qe duhija — tuj vishkullue
Gadi gjithë lulet — na i ka farue?
Ah mos ankoni — gjind të papjekun,
Se lulja e hjekun — La kokrrat në vênd.

U poq pêma e mbaroj gjethi
Edhe dimni po na avitet;
E prej akullit topitet
Lis e pêm' e po mbaron.

Jo s mbaron pêma — ndën akull fjetun
Për m' u përtrimun' — forcë ka me gjetun:
E kur mot Prilli — t' këthehet përsëri
Për bukuri — del e lulzon.

Me t' përvujt e me dashtni
T' madhit Zot t' j' a puthim dorën:
A t' çojn diellin a t' çojn borën
Për t' mirë t' on' gjithë her' punon.

58. Kopshti.

Une te shpija kam nji kopsht të bukur rreth e rreth n' avulli. Mbë tri anët i sjellet rrokull nji tândë, qi mbushet me rrush të mirë e t' âmbël. Baba e lagë tândën për gjithë vjetë me gur kali e e surfullon me e ruejt prej dergje.

Në tjetër anë të kopshtit ka shumë pêmë të mira, kumbulla, zerdelija, molla, bajama. Disa janë ngrehë rrash murit e e mblojn krejt.

Kena gjith farë fiqsh: shëngjinsa, sulltan, tivaras bajuna.

Ka edhe nji qershi, qi më kënaqë në Qershuer; ka nji dardhë qi i pjekë kokrrat në vjeshtë, të buta si tëlyeni e t' âmbla si mjalta; ka nji pjeshkë qi nuk e ka shoqën.

Kopshti âsht da vullâj vullâj; e baba ka vû në ta gjithë farë perimesh: lakna, sallatë, kore, mardanoz, selër, groshë, rrepa, bathë, bizhi, speca, patrixhana, tranguj, bastan, kunguj haes, e gjithë farë perimesh tjera.

59. Lulet.

Une për vedi jam dhânë mâ fort mbas kopshtit të lulevet. E kam njimênd të vogël, por të bukur fort.

Kam mbrêndë gjithë farë lulesh: drandofille të bardha e të kuqe, qi lulzojn do në Maj, do në Qershuer, do për gjithë muej. Kam vjollca, lule vath, filcigena, lule alle, e do lule qi ju vjen era e mirë gjethvet.

Kam edhe lule mullaga, karajfila, jasemina, zymbyla, e rreth e rreth gardhit ka lule mustake.

Në mjedis janë zamakë, marshalloja, lule iqindi, e dy lule lejlake qi janë rritë e janë bâ si pêmë të mëdha.

Në kopsht të lulevet kanë xânë e bâjn çerdhen për gjithë vjetë bylbylat, qi këndojn pa pra. Shkojn e vinë për gjithë vjetë, pse kërkush nuk i prekë. Me e ju përkitë çerdhen na bërtet baba.

Hera herë shkoj edhe une me punue në kopsht; mihi, dëlliri, e lagi lulet; e kur âsht vapë e madhe rri me marrë fresk ndër lule.

60. Zamaku.

Përmbî gjithë lule
Qi dalin n' verë,
Une zamakut
I bâj mâ nderë.

Â mbreti i lulevet,
Â bukuri,
E me duk' t' kândshme
Shênjon pastri.

Ka drandofillja
Duk' e shumë erë,
Por me ato ferra
Dorën m' a therë.

Vetun zamakut,
Kur t' çilin vera,
Pa ther' pa t' vramun.
I ndihet era.

61. Ditët e javës, e muejt e vjetës.

Shtatë dit e shtatë net bâjn nji javë. Ditës së parë së javës i thonë e Diele: së dytës e Hane; së tretës e Marte; së katërtës e Merkurre; së pêstës e Êjte; së gjashtës e Prênde; së shtatës e Shtûnde.

E Hanja i çoj fjalë së Martës me pvetë të Merkurrën a ka ndie e Êjtja se të Prêndës i ka thânë e Shtûndja qi âsht festë të Dielë.

Tridhetë dit, o atŷ pari bâjn nji muej. Gjith i cilli muej ka êmnin e vet e po t' i përmêndi rresht: Kallëndori, Frori, Marci, Prilli, Mâji, Qershori, Korriku, Gushti, Shtatori, Tetori, Nândori, Dhetori. Thaçë se këta muej kanë tridhetë dit o atŷ pari; pse do kanë tridhetë, do tridhetë e nji, e Frori ka njizet e tetë dit e disa herë njizet e nândë. Se i cilin muej sa dit ka e diftojn këto vjersha:

Prill, qershuer, shtatuer, nândori
Kanë se i cili dit tridhetë;
Veç ka frori 'j zet e tetë,
E gjithë tjerët tridhet' e nji.

Dymbëdhetë muej bâjn nji vjetë.

Vjeta ka katër stinë, ka tre muej për shoqe. Stinët janë:

Prêndvera
Vera
Vjeshta
Dimni.

Prêndvera bje në muej të Marcit, të Prillit e të Majit: vera në Qershuer, në Korrik e në Gusht; vjeshta në Shtatuer, Tetuer e Nânduer; dimni në Dhetuer, Kallënduer e Fruer.

62. Prêndvera.

Dimnit toka âsht thatë, pa bar e pa gjeth. Vjen prêndvera e me 'j herë mungullon bari e dalin lulet. Pêmët veshen me gjeth e mbushen me lule edhe ato. Dielli fillon me xe mâ fort, e fëmitë mûnden me dalë me luejt n' oborr, në kopsht e në livadhe. Këthejn prej dheut të larg zogjt e bukur, këndojn, godisin çerdhet ndër kopshtije, ndër oğraja e ndër pyllna. Bretkocat bërtasin ndër këneta, bletët dalin prej zgjojve e shkojn me mbledhë dyll e mjaltë ndër lule të malit e të fushës. Të zbardhmen drita bulku shkon me punue tokën.

Në këtë stinë binë Pashkët, i Shelbuemi e Rrëshajt.

63. Prêndvera.

Filloj toka m' u përtri,
Mal e fush' â gjithë blerim,
E prej bjeshkve tuj u shkri
Ulet uji pa pushim.

Del prej zgojsh e censhmja bletë
Dalin tënegelat për mel;
N' prak të derës nji plak i shkretë
O n' oborr, m' u xemun del.

Këndojn bylbylat ndër ograja
Tuj punue për fole t' vet;
T' shkretin bulk e mban uzdaja
Me i shkue mbar' njaj mund qi qet.

Këndo, bylbyl, mb' at gjuhën t' ânde
Xeju n' diell, o i ngriti plak.
Flutro blet' gjithë kah të kânde,
Mos u lodhni, tënegla aspak.

Puno, bulk, puno; hitija
Ka me t' dhân' jet' e pështim;
Vet' prej qielle Perëndija
T' çon mâ t' dashtumin bekim.

64. Vera.

Mbas prëndverës vjen vera. Atëherë fillon për njimënd të xetit, e dielli djegë sa s ka mâ. N' arë shifen kalxit e grunit; piqen sa e sa pëmë, mollat,

dardhat, kumbullat, zerdelijat, pjeshkat. Gjithë sëndi gëzohet për të mira qi i madhi Zot shprazë përmbi tokë. Kur dielli â tuj djegë tokën e tuj tha arët, vinë shinat e zbusin tokën e napin fuqi mâ fort: duhijat e shtergatat dlirin havanë, e të mbarnemen shin i madhi Zot na qet në qiell ylberin.

65. Vera.

Mbrrini vera, e tuj flakrue
Ndihet dielli për gjithë vênd,
A prej drithit tuj blerue
Nrët u bânë t' gjitha n' shênd,

Mih' n' arnaje katûndari
Tuj lag' tokën me djers' t' vet
Qysh prej nadje kosatari
Tuj punu' n' livadhe pret.

Ndën vap' t' diellit me hitı
Shko ti, o vajz', o grue shko:
Tuj korrë grunin me çallti
Dorca dorca m' a vêndo.

Njiky mund qi shkon sa ndora
Ka m' u ndërrue shpejt n' pushim:
Kur t' vinë akulli e t' bien bora
Prej këti mund do t' keni pështim.

66. Vjeshta.

Në vjeshtë fillon me u shkurtue dita e me u zgjatë nata; e ditë për ditë shkon tuj u freskue havaja.

Ndër ar' e ndër kopshtije janë pjekë pêmët, e gjindja i mbledhin e i ruejn. Mâ vonë bulqit thejn tokën e e miellin përsëri.

Mbassi të mblidhen pêmët e të vjelet rrushi, fillojn me u zverdhë gjetht e lëshohen e binë në tokë.

Në vjeshtë zogjt, qi janë t' ardhun, nisen e shkojn për dhena tjera, ku âsht dimni mâ i butë, me këthye përsëri në prendverë.

67. Dallëndyshës.

Qe Shtatori tash mâ mbrrini.
E pa m' lânun nuk po ndale;
Ke me shku' kû lulxon vrrini,
Me det tjer' me tjera male
Ke m' u faluñ' kah këndon,
Moj dallëndysha, qi shtegton.

Për gjithë nadje vet' e ngrita
Tuj çilë sŷt për me lotue,
Nepër bor' e bryma t' shtrita,
Tash kujtoj se edhe për mue
At zân t' ând e lëshon, si pare,
Me m' ankue, dallëndyshë shtegtare.

Ndoshta 'j kryq, kur t' vinë prêndvera,
Ke me gjetun mbi këtë truell;
Përmbi të, dallëndysh' e mjera,
Ndalu 'j herë, se fati t' shell.
M' lut pushim, mb' at gjuh' qi ke,
Moj dallëndysh' shtegtare e re.

68. Dimni.

Lulet kanë mbarue, gjetht e pêmvet kanë ra. Mal e fushë â mbëlue për gjithë vênd me borë. Ujnat janë ngri. Zogjt kanë ikë, e kanë lânë pyll' e ograja, e nuk na kënaqin mâ ato kângë të bukura; havaja âsht e ftoftë e të pinë gishtat.

Por mos kujtoni, o fëmi, se i madhi Zot ka hjekë dorë prej nesh. Me korrë të vjeshtës, na ka dhânë shka kena nevojë me e shkue motin dimnit. Deles i âsht rritë leshi; edhe shtâzvet tjera ju â trashue qymja e âsht bâ mâ e shpeshtë. Njishtû dora e Zotit jau ka pre ka 'j petk për dimën. E kur reshë borë shumë, a nuk âsht bora si nji jamulli qi Zotyn ja shtron tokës me e mbajt xetë e mos me e ngri prej akullit?

69. Dimni e plaku.

Nepër fush' e nepër male
Frynë murlani me stuhi;
O murlâ, at' frŷmën ndale.
Ndalu, akull, mos me ngrî:
Mos m'a ngrîni këtë pikë gjak.
— Struku, struku, i shkreti plak.

Po del dimni me kosë ndorë,
Gjeth e bar i ka kositë;
Qet balkoni pjalm e borë;
E plak shkreta, tuj mërdhitë,
I thotë vedit me zâ pak:
Struku, struku i shkreti plak.

o o o

BKSH

Përkrejca.

(Të shênjume me * janë vjersha.)

Faqe

Zânlidhje . . . . . 4—73

Këndime.

Nr.

1. Zina 74
2. Vajza e dhimshme 74
3. Bleta 74
*4. Puna 75
5. Lulet e pêmët 75
6. Vëllau i dashtun 76
7. Fëmija i dlirtë 76
8. Tënzot 76
9. Zhargoja 77
10. Molla e çartun 77
11. Sahati 77
*12. Ndihma e Zotit për Fëmi 78
13. Puna çon ũ 78
14. Nji tubë lule 79
15. Trim e i mbarshëm 79
*16. Nadja 80
17. Në pêndesë 80
18. Nji zog i mêçëm 80
19. Ninja e drejt 81
20. I dogj miza 81
21. Dy lundratarët 82
22. Nji kacidh 83

BKSH

Nr.		Faqe
*23.	Nji qortim	84
24.	Dy shpija	84
25.	Të vorfnit	84
26.	Hyjt	85
*27.	Nji kashë e nji lashë	86
28.	Mos prek	86
*29.	Fëmija e zogu	87
30.	Rrica	87
*31.	Mbramja	88
32.	Korpi i nierit	88
33.	Nji kashë e nji lashë	89
34.	Shpija	89
*35.	Shpisë s' ême	90
36.	Ditën' e êmnit të nânës	91
*37.	Ditën e motmotit të ri	93
*38.	Vëllaznit	93
39.	Ndigiesa	93
*40.	Kânga e gjelit	94
41.	Biseda	95
42.	Kukulla	96
43.	Të mësuemit mbarë	96
*44.	Çilja	97
45.	Puna	98
46.	Shkolla	98
*47.	Zanatet	102
48.	Nji kashë e nji lashë	103
*49.	Mos luej me shkrepca	103
50.	Gungaçi	104
51.	Rrênci	104
*52.	Rrêna	104
53.	Vesha	105
54.	Ushqimi	106
*55.	I vorfni	106
56.	Perêndija	107
*57.	Dora e Tënzot	107

Nr.		Faqe
58.	Kopshti	108
59.	Lulet	109
*60.	Zamaku	109
61.	Ditët e javës, e muejt e vjetës	110
62.	Prêndvera	111
*63.	Prêndvera	111
64.	Vera	112
*65.	Vera	113
66.	Vjeshta	113
*67.	Dallëndyshës	114
68.	Dimni	115
*69.	Dimni e plaku	119

BKSH

BKSH

BKSH

BKSH

BKSH

BKSH

Me pasë dashtë Koriolani edhè atdhén si dote prînden e vet, nuk i kishte shkue kryet.

159. Nji gjýgjtár i hollë.

Rrudolfi i Habsburgut, aj qi temeloj Deren e Madhnueshëme, qi edhè sot urdhnon mbretnín e Nêmces, u kënaqte me folë goja goja me kê do, e me i ndîe prei gjith kúi me veshë të vet nevojët e popullit.

Nji ditë, nder sá tjerë, lypi me hîe nji tregtár i ardhun e i tha: Une, t' u ngiatë jeta, kúr erdha këtû raësh mbë nji lokandë, e i dhaçë të zotit të shpís, me m' i ruejtë, do tésha të mija, me nji kuletë me pare, bukur shum. Tesh qi deshta m' u nisë, ja lypa, por aj shtje veshët në lesh, kin s po dij gjã per at fjalë. Per jetë t' ânde, m' i xier atò pare se jam fikë.

Perêndorit i këcej idhnim per trathtí t' atij faqeziut, e i tha tregtarit: del nji herë jashtë e prit sá grima, se tesh i bíe mbrapa vetë. E kishte mârrë vesht mbreti se nder atò qi doshin me folë at ditë me tê, ishte edhè aj i zoti i Lokandës, e pritte me hîe, e mbreti kishte mêndue nji punë.

Kúr hîni aj faqeziu, Rrudolfi e priti me të mirë, e e pveti me dashtëní si i kishte robtë, si i shkoshin punët, a kishte ndo 'j farë fitîmit. Mbasandej, si kot, ju suell e i tha: Oh ç kësulë paske! A e ndërron me t' êmen? Lokandsit ju duk pun' e madhe me e bájtë aj kësulen e mbretit: kû e merr! e ja dha me 'j herë. — Rrudolfi e vûni në krye at kësulë e duel sá ndóra prei odet; thiri nji asîsh të vêndit e i tha: „Shko te e shoqja e të tillit lokandës e thuej se burri lypë kuleten e pareve t' atij tregtarit; e per shêj, thuej, qe më ká dhânë kësulen e vet.“ Grues qyqes s' i shkoj mêndja kerkûnd se âsht ndo 'j lojë; i dha paret atij nierit e ky ja prûni Perêndorit. Rrudolfi muer kuleten e e futi në xhep, mandej thiri tregtarin. Tregtari bâni váj prep nder sỹ të lokandasit per pare, qi ky dote me i hupë; por faqeziu mbë

nji ju bite mohit. At botë Rrudolfi xuer prei xhepit kuleten e ja dha të zott, tui ja qitë per fushë tjetrit faqen e zezë, e edhè i vûni me lá nji giobë të rândë.

160. Buka e Shqyptarit.

Mustaf Pasha i Derës të Bushatlíve, qi motit sundoshin Skodren, çoj me xânë nji cub në Malcí, qi gjâ pá bã s kishte lânë. Djelmt e Pashës bãne si bãne e e xûene e ja pruene lidhë Mustaf Pashës. Pasha e qiti në gjýgj, e si duel fajtuer per sá e sá të zeza, qi kishte bã, Pasha e gjikoj per dekë e me ja pré kryet. Malcori e pau se kish mbarue puna e tij; por s i luejti sŷni kerkûnd. Mustaf Pashës ju dha me e pvetë: Po m' a thuej nji fjalë; a e ké pá védin kurr mã ngusht se sot? E kam pá, ja bâni malcori, kúr me ká ardhë miku te dera e s më ká gjetë buk në shpí. Mustaf Pashës, si Shqyptár qi ishte, i pelqej fort këjo fjalë, e ja preu mêndja me 'j herë se ky i shkreti, edhè pse mbrapshtí shum kishte bã, kishte zêmren e mirë e fisnikí të madhe. Prandej i erdh keq me e pré, e e fali.

161. Nji bajraktár trim.

Nji bajraktár prei Nêmcjet, tui rá mbë nji luftë, u plague e mbet permbyz në buzë të nji vís. Si u dá lufta, smuetarët e tjeterës anë duelne me qerr me kerkue të varruemit, e si hasne mbë këtê doshin me ja mbushë mênden me i lânë me e vûe mbë qerr e me e çue per mjekí. Por ky ju lut sá kû mûjti, mos me e ngã, se ky ujë i freskë, tha, qi ecë mbë ket ví, disì m' a pushon dhîmen e varrve. Edhè atà s ju vûene mã e u nisne e shkuene. Por mã vonë, kúr kthyene prep aty pari, e gjetne dekun. Kah bâne me e luejtë vêndit e me e vûe në qerr, ça me kênë? gjetne nên trup të ti

pshtjellë bajrakun e ushtrís, qi bajraktari i shkretë me trimní të mâdhe ishte mûndue me e mbëlue me trup të vet, mos me i rá në dorë amnikut.

162. Pjeter Mika *).

Në vjetë 1706 Franceztë kishin rrethue gjytetin e Torinit n' Italie e ditë per ditë shkoshin tui e shterngue mã fort. Mb' at të veten, edhè vêndasit ishin mûndue me u forcue, e mos tjeter, gjytetëthin e kishin ndreqë bukur mirë; e nder sá punë tjera, kishin çilë nji shtonë (llagem) në të hîëmit e mbushë me barot, me i dhânë zjerm kúr t' u avitëte anmiku me i sŷe; veç mungote me lidhë konopin, qi t' i epej zjerm barotit pá u bâ dâm puntori.

Kúr nji natë nji tubë ushtarë francez kishin hĩ squtas në hendek rreth e rreth gjytetthit e, pá u kujtue rob i gjáll, ja behne derës së madhe. Kishte mbarue per gjytetth, mos të kênke Pieter Mika.

Kŷ ishte nji ushtár prei katûndit, e zyrja e tij n' asqer ishte mbas punësh shtonash e gërrimesh, qi ká ushtrija. Atëbotë ky trim i çartun ishte tui punue mb' at shtonë. Per nji sá pau se anmiku i kishte vojtë gjytetthit mbë tê e gjã s mund t' a pritte „Largou" i tha nji zyrtarit (milazimit) qi ishte me tê, „hiqu këndej e më lên vetun, se veç deka e ême ne e pshtoftë atdhén se kurgjã tjetrë. Veç nji fjalë më ja thuej Sunduesit: te jau njesin doren fëmijve të mí, e grues se nuk kan kerkênd mã." U largue zyrtari e aj trim i pá shoq i futi zjermin barotit, e sá kjenë ushtarë shkuene cop' e grîmë perpjetë. Torini pshtoj edhè nji herë prei nji nierit, qi dijti me vûe atdhén perpara robve të vet e gjakut të vet. E ky katûndár, qi s ishte ndîe zâni i tij, si mos me pasë kênë gjáll kurr, sot permêndet mbë kater anët e rruzollimit e faqja e bardhë e tija s ká m' u harrue sá të jétë shekulli.

*) Shkruhet: Micca.

163. E êjtja e madhe.

E êjtja e madhe, pós tjera sêndeve, i permêndë kështênimit mësîmin e pervûjtniës të madhe, qi Jezu Krishti ju la gjith atyne qi donë me shkue mbas sì, kúr ju lau me duer të veta kâmbët dymbëdhet' Apostujve. Qýsh motit, Dera e Habsburgut e ká pasë zanát mb' at ditë me ju lá krajli kâmbët dymbëdhetë pleqve e krajlica dymbëdhetë plakave; e mbasandej ju shtrojnë buken e i falin. Nder plaka të shênjueme me ju lá kâmbët ajò Perêndorja e madhe qi kje Maria Terezja, kishte pasë kênë edhè nji plakë 108 vjeç. Por at ditë e shkreta, prei së mbetunit s mûjt me shkue. E muer vesht Krajlica, e shkoj vetë në shpí të sájë; e gjet rátë, pá mûjte me luejtë vêndit as se si.

Krajlica u fal me tê, e muer me të mirë; e plaka e shkretë kaq u çudit sá s ishte e zoja me çilë gojë. Krajlica ndêj me të nji copë herë, e mandej i la nji dhuntí të mâdhe.

Plaka rrnoj edhè nja dý javë e s prâte tui urue at farë krajlicet e tui lutë Zotin per shëndet e jetë të sájë.

164. Dashtënija per atëdhé.

Mbë kohë të nji luftës, anmiku kishte mênden me sŷe Beçen; e me ju ecë puna mã mirë, ushtarët ishin nisë naten per nji lojë të vet. Prîsit e ushtrís, qi dalin para me shikjue rrugen, ndeshne mbë nji katûndár, e i thânë me ju prîe.

„Mo, Zot" jau priti katûndari, „ket punë s' e bâj kurr." Zyrtari i asajë çetë ushtarësh s ju dá e i lutet mbë nji me ju prî; por katûndarit s i lodhej mêndja kerkûnd. Atëherë zyrtari i dha fjalen se kishte me fitue shum per at punë, e xuer e i dha nji kuletë me pare të vérdha. Por, fol me múr: katûndari s lote. Nder atò fjalë ja mbërrini ushtrija e madhe e i Pari i sájë u idhnue bukur mirë tui pá se prîsit nuk ishin shtŷe mã andej. Por mbassi muer vesht se puna ishte qi aj katûndari, qi dite rrugen, s dote me i prî ushtrís e thiri afer e i tha: „O më prîjë o të vrava."

„Bân gjith si të duesh," ja këthej katûndari, „un s e ankoj at fjalë: mã parë ap shpírtin se me shitë atdhén."

I Pari i ushtrís u çudit per at trimní, e tui ja shterngue doren katûndarit i tha: „Shko në punë t' ânde, o daië, se nuk e paske shoqin: na tesh mûndohena me e gjetë shtegun vetë."

165. Zêmra e gjãnë.

Gjon Gualbertit i kishin pasë vrá të vllán. Gjoni ishte nji djalë i pasun, shpijet të madhe, i kênun e nder shokë i fórt sá kërkush. Pá prâ i vêhej në shpînë gjaksit të vet, aq sá s' i bâte, me thânë, dý net te shpija. Nji ditë, ishte e Prêndja e madhe, shkote i armatisun sá s ká mã, neper do male; e e qiti rruga mbë nji shteg të giatë e të ngushtë fort, brî malit, e nên tê ishte nji blérim i madh. Atŷ, mbas nji të sjellmes, ndeshi mbë gjaksin e vet, pá kurr farë ndórjet. Gjaksi s' ishte as aj qi qitte as aj qi ikte; s pat tjeter veç rá në giuj e i tha: „Pásh ket ditë të madhe, qi kena sot na kështênimi, më fal edhè nji herë e mos m' a merr shpírtin." Gjonit i shkoj neper mênd, si 'j vetimë, se at ditë kështênimi lusin deken e Jezu Krishtit, qi tui dhânë shpirtin u lut per anmiq të vet, e desht me ju dalë zot. Gjoni, burrnue prei hírit të Tenzot, „kjosh falë per gjith herë" i tha „per ket ditë qi më shtîne ndermjet." Atŷ e mbrapa filloj madhnija e këtij djalit.

Me e pasë mârrë gjakun e vet, ndoshta kerkush s e kishte dijtë se dikúr ká kênë gjáll, mbë sá njifen sá e sá qi vriten e priten si berre mbas gjaqesh. Trimnija me e falë gjaksin e vet në lavd të Zotit e çoj Gjonin mbë nji kâmbë tjetrë, i dha tjetrë rrugë e sot âsht shêjt i njoftun e i ndéruem gjith kû mbahet féja e Krishtit.

166. Menen Agrippa.

Nji herë Vogjëlija e Rromës së moçme ishte çue kûndra Pariës, pse ju dukte se Parija ishte tui ju bâ pá rrugë.

Prandej, gjithshka ishte popull i îmë, u dáne mbë nji krah e doshin me ngulë shpijat e veta në Mal shêjt afer Rromës. Këjo dásë kishte mûjtë me fikë Rromen; anì prá Parija çoj e muer Menen Agrippen, qi e doshin Vogjëlija, me i zbutë. Meneni s u kurrsye, shkoj e njishtû i tha Vogjëlís. „Nji herë gjymtyrët e korpit u çuene të tâna kûndra zgrofit. Na punojmë, thoshin, e ky ha mbë shpînë t' onë, pá bã kurr nji farë punet; sot e mbrapa s do t' i apim me hângrë: t' a fitojnë vetë, në dashtë. Zgrofi, nepër se nuk pat shka me hângrë, u rrudh; por edhè gjymtyrët tjera u këputne. Kúr e páne se gjith fuqija ju kishte pasë ardhë prei zgrofit, u pênduene të mjerat, e prep muerne me i dhânë me hângrë zgrofit."

Vogjëlija e muer vesht kû vritte fjala, e pajtuene me shoqi shojnë; mbassì edhè Parija dishka ju lëshoj me ju ardhë te rruga.

Pá dashtëní me shoqi shojnë, pá bashkim nuk ká qândrrë nji shpí, josè nji popull. Kush do të miren e vêndit të vet, do të mûndohet me shkue mirë me shokë. E ká dhânë Zoti me shkue i padijshmi mbas të dijshmit o mbas atij qi di mâ teper, i vogli mbas të mâdhit, e i mâdhi me ja këqyrë të voglit.

o o o

Mësalla e sêndeve.

(Të shinjume me * janë vjersha.)

Kreu i parë.

Mësime e kallxime.

Nr.		Faqe
*1.	Të madhit Zot	1
2.	Nádja	1
3.	Lêci	2
4.	Agimi	2
5.	Nata e Këshndellave	4
6.	Të mirat	5
7.	Të nëltit e qiellës	5
*8.	Dy e nji	5
9.	Harapi	6
10.	Mã e para lule	6
11.	Delja e dallëndysha	7
12.	Kallxit	7
13.	Mîni i shkathtë	8
14.	Trumcaku e zogu i pulës	9
15.	Puna	10
16.	Káli e mëzati	10
17.	Vllaznija	11
*18.	Pushimi	11
19.	Drandofillja e bóra	12
20.	Krénarja	12
21.	I shë Mertini	12
*22.	Nji kash' e 'j lashë	13
23.	Vilet e rrushit	13
24.	Prindja	14
25.	Të ndéruemit e prîndve	14
*26.	Dashtënija ndej Prînden	14
27.	Stuhija	15
*28.	Sŷni i Zotit	16
29.	Ndéroni pleqníën	16
30.	Zot' ynë shef gjithshka	17
31.	Të perkúrmit	18
32.	Mësime	18
33.	Mêtë havá	18
34.	Pshtjellimi	20
35.	Víen me kênë i ndérshem	21
36.	Kush e bân e gjënë	21
37.	Këpurdhat	22
38.	Gjâma e malit	23
39.	Kroni	24
40.	Arra	24
*41.	Kash' e lashë	25

Nr.		Faqe
42.	Kuleçi	25
43.	E verteta	26
44.	Rrêna	27
*45.	Rrêna	27
46.	Gomari e luâni	28
47.	Gurt' e paçmueshem.	28
48.	Nji shetí	29
49.	Cirikoka	29
*50.	Thnegla e pëllûmbi .	30
51.	E dréjta	30
52.	Krŷmbat	31
53.	Dardha e madhe	31
*54.	Mîni	32
55.	Dardhat	33
56.	Thûmbi i patkonit	34
*57.	Vjollca	35
58.	Ndjerzija	35
59.	Truesa e madhe	36
60.	Mos e bân gjýgjin vetë	36
61.	Hyp ky zdryp aj	38
62.	Shoku i mirë	38
63.	I dréjti	39
*64.	Kujdesi i të madhit Zot	42
65.	Vincenci de' Paoli	42
66.	E dielja	43
*67.	Gjithkush me krygja	44
68.	Urata e fëmijës	44
69.	Zêmr' e pá ngîeme .	45
70.	Trimnija	46
71.	Unaza	46
*72.	Gruni e egjra	47
*73.	Guxò	48

Kreu i ditë.

Historija e natyrës.

Nr.		Faqe
74.	Nieri	49
75.	Të mësuemit	49
*76.	Ndéra e fëmijve per mjeshtra	50
77.	Korpi i nierit	50
78.	Shtati e të mirat e nierit	50
*79.	Zotit	51
80.	Shiset	51
81.	Të pámit	52
82.	I verbti prei të lémit	52
83.	Vetullat e kapakët e sŷve	53
84.	Ujtimi i lotëshem	54
85.	Sŷni	54
*86.	Sŷnî i Zotit	54
87.	Të ndiemit	55
88.	Të mârrunit érë	56
89.	Shisja e të kerkuemit	56
90.	Nika	56
91.	Zot' ynë, bâmirsi i madh	57
*92.	Zoti	58
93.	Lopa e kau	59
94.	Káli	59
95.	Gomari	61

Nr.		Faqe
96.	Delja	63
97.	Dhija	64
*98.	Edhi e ujku	65
99.	Qêni	65
100.	Mica	67
101.	Lepuri	69
102.	Dhelpna	70
*103.	Dhelpna e bretkoca	71
104.	Shqarthi	71
105.	Vjedulla	72
106.	Iriqi	72
107.	Urîthi	72
108.	Pula e gjeli	74
109.	Korbi	74
110.	Cirikoka	75
111.	Trincka (dylmerja, çobani i deleve)	75
112.	Ferrci	76
*113.	Djali e balta	76
114.	Kujdesi i shpêndve per zogj të vet	76
115.	Të nisunit e zogjve	78
116.	Viset e peshqve, të rrnuemit gjáll e dobít e tyne	79
117.	Krapi	86
118.	Trofta	87
119.	Mblyshi	87
120.	Levreku	88
121.	Njala	89
122.	Qefulli	89
123.	Shojëza	89
124.	Blini	90
125.	Lojba	90
126.	Tuni	91
*127.	Krapi	91
128.	Krŷmbi i mëndashit	91
129.	Bleta	93
*130.	Luâni e dragoni	94
131.	Arrçi	94
132.	Kacaleci	95
133.	Búlku	96
134.	Thneglat	97
135.	Kândrra tjerë	98
136.	Pêmët	98
137.	Perime, lule e pêmë	100
138.	Qershija	101
139.	Gosta	102
140.	Molla	102
141.	Dardha	103
142.	Gelqerja	104
143.	Mermerë	105
144.	Krypa	106

Kreu i tretë.

Rruzollimi.

Nr.		Faqe
145.	Qiella	107
146.	Dielli	107
147.	Rrokollojsit e ndjeksit	108

Nr.		Faqe
148.	Hâna	109
149.	Të marrunit e hânës e të diellit	109
150.	Hyjtë me bisht	115
151.	Gurt e ajrit	115
152.	Hyjtë rxúes	116
153.	Toka, lumnat, niegulla, shiu, bóra	117
154.	Malet e lugjet në permâsë me tokë	118
155.	Moti	118
156.	Kater pjesët e ditës	119

Kreu i kátertë.

Kallxime historijet.

Nr.		Faqe
157.	Soloni e Kresi	120
158.	Koriolani	122
159.	Nji gjýgjtár i hollë	123
160.	Buka e Shqyptarit	124
161.	Nji bajraktár trim	124
162.	Pjeter Mika	125
163.	E êjtja e madhe	126
164.	Dashtënija per atëdhé	126
165.	Zêmra e gjânë	127
166.	Menem Agrippa	127

o o o

BKSH

BKSH

BKSH

BKSH

BKSH

Lidhnat mã të njoftuna janë: tuçi qi âsht rêm e kallaj bashkë, e viën per topa, kumbonë e shum punë mjeshtrijet; priçi, qi â rêm e zink bashkë, argjândi i trashë, pakfongu, qi janë rêm, zink, nikel. Janë mbasandej lidha e me ár e me argjând, bje fjala nder pare arit e argjândit, qi priten per ditë.

Rêmi qet edhè do bojna të blérta e të brusta të bukura fort, por të helmatisuna.

c) Plûmbi.

Ká nji të njyeme të sykun, qi dán nder të gjith; âsht ktheçë e i butë e ndryshket me të shpejtë. Hĩn në punë me bã llastra, gypa, kokrra pushket, shazme. Por edhè ky âsht me zeher.

d) Kallaji.

Mbas plûmbit â mã i buti nder metala e fort ngréhçë. Dán nder sá tjerë prei të njyemes të bardhë të venë. Hĩn në punë per ênë, lidhna, per të njyeme, me pikë hekurin e rêmin, per pasqyra xhamit, e me bã shamatatelin.

e) Zinku.

I giet kallajit, por nuk âsht aq ngréhçë e ktheçë, e nuk ndryshket aq shpejt. Hĩn në punë per llastra, ênë, vegla elektrikut, e per të njyeme.

f) Arseniku.

Âsht nji metal i bardhë si kallaji, e xierrim prei tij tharmin arsenik, helm nder mã të fortit, e viën në mjekië, me goditë do bojna të blérta e me njye.

g) Nikeli.

Â në bojë t' argjândit, fort ngréhcë, i magnetshem e ndryshket me të vstír. Hĩn në do të lidhna paresh, pakfangut e tjera.

137. Rrshina toket.

Në dhé gjindet nji farë lândet, qi i giet rrshinës qi kullon prei do drûve; e prandej donë me thânë se do t' a kênë fillin prei ndo 'j avromit bîmësh, qi nder pshtjellime të moçme kan kênë mbëlue në dhé. Nder ta njehen:

a) Qehlibari.

Gjindet në dhé cop' o si kokrra rrumbullake o grimca. Ká nji të njyeme të vérdhë, me nji dritë rrshinet, tê pershëndritshme kû mã fort, kû mã pak. Me e ferkue nep erë të mirë e merr elektrik, e provohet tui ngrehë me tê grimca letrash, hekur të létë e sênde tjera. Merr zjerm me të shpejtë, e tui djegë nëp érë të mirë. Gjindet në breg të disá détnave, si me thânë të Mjettoksit në Sicilje e sidomos në Pruzhe bregut të Dédit Baltik.

b) Sérja.

Sérja i giet qehlibarit; por âsht e zezë, me nji dritë vjamit, e me e ferkue o me e ndezë nep érë si peshkvja. Gjindet në breg e nd' ujë të Détit Amull, e te na del afer Vlonet. Viën me shtrue pullaza, balkoj, per cement, me shtrue rrugë e me kalfatue o me lye barkë, e per sênde tjera.

c) Voji i gurit.

Âsht si ujë, por mã i lét se uji, e ndezet me të shpéjtë. Kúr âsht i kulluet si uji i thonë nafta; me e lânë zbluet n' ajr trashet e i thone peshkve minerale. Gjindet në shum vênde të Nêmces e t' Itales; por shumica e madhe del prei Ameriket të Vérit. Atŷ prei krojesh qi rrjedhin vetë e prei pusash qi kan çilë, xieret voj sá s ta merr mêndja. Prei shumicet të madhe, u shtîë në punë gjithkûnd me bã dritë me tê. Por ashtû si xieret merr zjerm teper shpejt, e â në rrezik edhé me shperthye, prandej e punojn perpara e ja hjekin do lândë flurore qi ká per s teprit.

Janë në zã pusat e naftës afer Bakut te Déti i Kaspit e atà të Sirës në Persië (n' Axhemistan).

138. Perftimi i tokës mungullore.

Uji i shiut tui u ulë me rá në tokë pershkon sere per sere ajrin, ngarkohet me tharm thëngilluer, e merr fuqië me shkrîë disá minerala. Neper tê copat, qi shkoqen prei shkrepave e qetve, thehen. Disá asò grimcash i merr rrkaja e i çon nder prroje e nder lumna; atŷ grimcohen edhè mã fort e shkrîhen, e uji i hjedh në breg porsì rânë o lym. Disá jesin në shkepa e pluhnohen prei ajrit e prei shiut, e bâhen nji farë baltet, qi mûndet me mbájtë gjáll do bîmë. Këta bîmë thithin do minerala qi ká shkrîë uji, shtojn shkatrrimin e qetve, qi janë zbutë, e kúr thájn bâhet pleh. Plehi mandej, perzie me pluhun mineral, bân token mungullore, qi mûndet me rritë e me ushqye bîmë mã të mëdhá. Fillon me dalë me 'j herë gram e bár kû mbshehet ndo 'j bubrrecë.

Kúr âsht nji bár i shpéshtë e i rritshem, uji i shiut ecë mã kadálë, e me rrâjë të bárit shkatrron edhè mã fort trollin. Prep aj bár, tui u kalbë shton plehin e tokës, e, mbas disá vjeç, guri i that â mblue me dhé mungulluer, kû munden me qitë rrâjë do krândça e do lisa.

Qishtû shtohet pá prã toka e butë, qi mã të shumen âsht rânë e botë.

Bota âsht felspat i shkrîemun me të njyeme pak si të brustë. Bota mã e kulluet âsht biluri. Kúr perzihet bot' e rânë bashkë i thonë lym.

Bota pi ujë shum, e mbassì t' ájet ngîhet e nuk pi mã. Prei këndej xãn fill mã e shuma e krojeve e e pusave. Se pse ujnat qi ecin neper dhé do të rrjedhin ndermjet dý séresh botet, qi janë ngîë me ujë e nuk pínë mã, déri sá gjêjnë nji vênd kû ngufojn; atŷ del krue o pus.

Me e lagë boten bâhen me tê shum sênde; e mbassì të piqet në furrë, del e fórtë fort. Bota mã e kulluet viën per gastare e per sênde bilurit.

o o o

Kreu i katert.

Të njoftme Fiziket.

139. Korpna, ródet e tyne e vetít.

Gjith sêndet qi njofim neper shise, e do me thânë, gjithshka mûndet m' u pá, m' u ndie, m' u prekë, m' u kerkue, me ju mârrë érë, janë korpna.

Ndoci shef mbî bânkë nji liber; e prekë, e çon e ndîen në dorë diçka, mandej e kqyrë per mbrênda e perjashtna, e skkrepë mbî bânkë e ja ndien krismen. Ndoci ká prekë nji korp: libri â nji korp. Nji korp âsht edhè bânka, ku rrî libri. Nji drandofille mûndet m' u njoftë edhè prei éret qi ká; nji gúr sheqer prei ambelcinet; prandej drandofillja e sheqeri janë korpna. Edhè uji âsht nji korp, psè e shofim me sŷ e mûndena me e prekë. Déri ajri âsht nji korp. Né na duket se nuk e ndiejm; por nuk â gjã ajò fjalë; rrêhena pse jena mësue me tê qýsh së parit, e nuk i vëm mênd. Por m' u perzie ajri e me na rrasë me furí, si ndodhë kúr fryen éra, at-herë e ndiejm si gjithsêndin. Por ajri jo veç na bân me e ndîe shtati, por mûndet edhè me zhgulë pêmë e me rrxue shpija. Prá ajri âsht nji korp. Edhè dielli, hâna e hýjt janë korpna, pse shifen me sŷ.

Ká trí farë korpnash: të ngurët, të lângët e flurorë.

Ju thonë korpna të ngurët njatyne qi se e cilla grimë â rrasë per fórcë me tjetren, e nuk ndërrojn formë. Bje fjala: drûni, gurt, metalat, letra, pêmët, shpijat, malet, toka.

Njatyne korpnave qi janë si ujë, ju thonë të lângët, pse janë lâng. Njishtû janë, po e xãmë, voji, vêna, ufulla, mereqepi, rakija.

Flurorë janë njatò korpna qi rreken m' u hapë e me xãnë vênd mã shum. Ajri âsht mã i pari korp fluruer. Korpna tjerë flurorë janë: tŷmi, avulli. Me këqyrë tŷmin kah del prei forumit, shofim se shkon tui u hapë pá prâ déri sá â tuhatë gjith kahë: e mandej mbaron e nuk shifet mã. Tŷmi prá âsht nji korp fluruer.

Nji korp qi s ká në védi veç se nji gjâ sênd âsht i thjeshët: në kjoft bâ me shum sênde i thonë i perbãmë o i unjisun. Hekuri, rêmi, ajri, argjândi, zhiva, surfulli, arseniku janë korpna të thjeshët. Per kûndra fryemorët, bîma, e prandej edhè ç' farë do drûjet, janë korpna të perbãmë. Edhè mã e shuma e mineralve janë korpna të perbãmë.

Gjith njatyne korpnave qi kạn formen e vet prei dorës të nierit e prei mjeshtrís të tij, ju thonë të hartuem, porsì â, bje fjala; libri, bânka, shpija, trueza e nji mîjë sênde tjera; atyne qi formen e kan pasë veç prei natyret, ju thonë të natyrshem; si jane, po e xãmë, shtâza e baktija, bîmët, malet, shkrepat.

Nji korp s mûndet m' u kujtue natyrisht pá kênë i hapët e i pápershkueshem. Kape në dorë njatë liber: libri âsht i hapët pse â i giatë, i gjânë, i trashë. Tesh bân se ky liber shkon tui u voglue e bâhet mã i shkurtë, mã i ngushët, mã i hollë; mu marre me mênd se aq fort shkon tui u voglue sá me u bâe nji pikë

e vocerrë, qi as s shifet as ndîhet. Ku â libri? U zhduk nuk âsht mã. E pse nuk â? Pse nuk âsht i hapët. Gjith nji âsht per ç farë do korpit tjeter. Shka kishte me kênë per ujë me bã mos m' u hape aspak? Shka per ajr?

Gjith korpnat janë edhè të pápershkueshem, pse kû âsht nji korp s mûnd të xãnë vênd nji tjeter per-njiherë. Në dashët Pjetri me shkue m' u ulê kû â ndêjë Ndoci, i duhet Ndocit m' u çue e me e lãnë; pse pá ja lëshue Ndoci, Pjetri s mûnd të rrinë atŷ. Në nji vênd kû âsht nji liber, në daça me vue nji tjeter, do të hjek të parin, josè nuk ecë. Njishtû merrn'je me mênd per ç farë do korpit edhè në kjoft i lângët o fluruer. Me qitë nd' ujë nji korp të ngurët (buk, drũ, gúr) nuk i hîn ujë në lândë të vet, por e largon andej e këndej.

Me qitë nji korp mbë nji gotë ujë, shifet se uji çohet e dérdhet jashtë, e do me thânë se ajò téshë qi j' â qitë mbrêndë e ká shtye. Mbushe nji shikë me ujë, e lidhja gryken mir' e mirë; me e rrasë me duer e me i rá me ndo 'j sênd, e ndîen të fórt si nji korp të ngurët ç' faret do.

Me ju mbushë mêndja mirë se edhè uji âsht i pápershkueshem, merrni nji gotë, siellnie me grykë teposhët e zhytnie nd' ujë. Keni me pá se nuk zhytet, pse ká mbrêndë ajr, qi nuk e lên.

Prep gjith korpnat janë të dáshem, do me thânë se mûnden m' u dá grimca grimca. Nji gúr sheqer mûndesh me e thye e me e bâ dý copash pá të vishtír, në daç edhè trí copash, kater copash e sá të duesh. Me shtî në shtér e me e shtypë bâhet grimca sá as m' u njehë s mûnden. Sheqeri prá âsht i dáshem.

Njashtû âsht edhè per drũ, gúr, dhé, gastare e korpna tjer. Grimcave të vocrra sá nuk ká mã, qi dahet nji korp, ju thonë pízla, o thermija.

Gjith korpnat janë edhè lëshojsa. Disá janë lëshojsa mã fort, si me thânë gumma e pêndt e karrocave; do janë lëshojsa mã pak, si xhamat e pexhereve, drûni i hollë o thuprat; do edhè mã pak si të lângët, gurt e tjer. Gjith këta korpna shkojn e vĩnë, do me thânë kan vetín me ndërrue formen e vet kúr shtrydhen në védi.

Gavrimi âsht nji tjeter vetí, qi kan korpnat. Nder korpna ká do bira o si me thânë do vênde të vocrra pá kur gjâ ndermjet të nji pizelës e të tjetërës; ktyne ju thona gavra. Shpũza e buka e mbrũeme ká gavra má të mëdhá, drũni i ká mã të vogla, e guri të vogla fort. Edhè uji ká gavrat e veta, pse nder ta hîjnë korpna tjerë, po e xãmë, sheqeri e krypa, pá u rritë kursesì edhè pse kta korpna shkrîhen mbë tê.

140. Lânda, të haptit e pésha.

Lânda âsht gjãja qi perbân nji 'korp. Të haptit, o në daçi pshtjella, âsht hapsina qi merr nji korp. Lând' e të haptë prá nuk janë gjithnji- pse mbë të haptit hîjnë edhè gavrat. Me shikjue nji shpûezë, shofim se ajò hapet bukur mirë. Por ndermjet të pízlave t' atij trupit ká mbrazëní shum e të madhe. Anì prá duhet me thânë se lânda e shpûezës âsht pak, por të haptit â i madh. E njimênd merre e shtrydhe ndórë spûzen; voglohet, e do me thânë se pakohet të haptit e sájë, por lânda rri qajò se qajò, pse me të shtrydhun s ja â bâ tjeter gjâ veç me voglue gavrat e sája. Sá mã të vogla janë gavrat e mã i shpeshtë âsht nji korp. Të shpeshtit të nji korpit i thonë edhè të trashët. Nji korp mã i shpeshtë âsht edhè mã i trashë. Tâmbli âsht mã i trashë se uji.

E psè? Drûni âsht mã i trashë se brûmi. Persè? A âsht mã i trashë drûni o gúri? Guri o hekuri? e pse?

Lipi nji ditë muer në dorë dý gogla sá njêna tjetra; njêna ishte drûnit të lét, tjetra hekurit. E tui mbájtë njênen mbë dorë të djathët e tjetren në dorë të rrmakët, u kujtue se nuk peshoshin si nji nji, por njêna vîte fort mã e rândë se tjetra. Ngau atëher te i ati me e pvetë si ishte kjo punë, qi atij s ja pritte mêndja endè; e i ati muer e i tha:

Bír, a e di ti pse njajò gogelë qi ké ndórë rri atŷ e s lot?

L. Pse i kam vûe doren nên tê e e mba.

B. A e di ti shka kishte me ndodhë me bâ me hjekë doren?

L. Gogla kishte me rá në tokë.

B. Mirë se dora nuk e lêka me rá, por a thue ti se nuk i epet gjith nji gogelës me shã kah toka e me rá?

L. Po, i epet; por nuk mûndet me rá.

B. „Anì prá, vên'ja mênden. Gogelës qi ké në dorë i epet me rá në tokë, por mbassì nuk e lên dora, shãn mbî nji tjeter mbas lândet qi ká; në pastë lândë mã shum peshon mã shum, në pastë lândë mã pak peshon mã pak; pse e merr vesht edhè ti vetë se gavrat s mûnd të peshojn gjã. Tesh prá, mbassì lânda e hekurit âsht mã shum se lânda e drûnit të lét, njajò gogelë hekurit peshon mã shum se gogla drûnit të lét.“

Lipi e muer vesht mirë ket punë, ju fal nderës t' et, e u dá me gazmênd prei si.

Ne e nesre i jati e thiri e i tha:

„Mbassì dje më pvete per punë të péshës, sot due me të diftue ndo 'j sênd tjeter. Me mârrë nji korp e me e peshue në kandár, peshimit qi ká aj korp i thonë pésh në védi.

Dugâjxhit e tregtarët të gjith mâsin péshen e sêndeve në védi.

Por bân se ké dý sênde qi kan të haptit sá njêna tjetra; njêna ujë i kulluet, tjetra nji sënd ç farë do, e do me e dijtë sá aj korp tjeter peshon mã se uji, njiksajë péshës i thohet

pështë ródtare. Në thaça prá; pésha ródtare e arit âsht 19, do me thânë se nji të hapt arit, bje fjala, nji dhetameter i kubshem, peshon 19 herë mã shum se nji dhetameter ujë të kulluem."

141. Ndodhnat, të plojtit e fuqiët.

Ç' farë do ndërrimit qi i bje pasë nji korpit i thonë ndodhë. Bje në toke nji liber, njêni lot kâmben, tjetri doren, tjetri kryet; fryen èra, perkulen pêmët, rrjedh uji, nji plûmb vishkëllon neper ajr, del drita, mbuzet nata, lén dielli, prêndon; të gjitha kta janë ndodhna. Bien kumbonët, muzhika; këndon nieri, del nji kál, nji karrocë, fluturon nji zog; ndezet zjermi; ká prah ndodhna tjera.

Në kjoftë veç nji ndërrim vêndit, âsht nji ndodhë fizike; në kjoftë në gjã të sêndit âsht kimike.

Ndodhnat qi permêndme parë janë të tâna fizike. Ndodhnat kimike kishin me kênë, bje fjala: Nji copë drũ tui u ndezë në zjerm bâhet thëngîj, hĩ e tym; — nji qiri qi ndezet, në sỹ dán se soset, por pernjimênd ndërron në tym e flurime tjera — haenat, qi shtîjm në gojë, bâhen gjak e mandej gjã e korpit t onë; e keshtû per sá tjera sênde.

Por korpnat nuk mûnd të ndërrojn prei védit. Vên nji gúr mbë nji vênd: nuk lot prei asò vêndit pá i dhânë shtymen kush. Nji gúr qi rrokullon prei malit teposht e bje në fûnd, qatŷ jet e nuk mûndet m' u njitë prei védit atjè ku pat kênë.

Njikjò ligjë, qi do t' i ndigiojn gjith korpnat, âsht të plojtit. Korpnat i lot fuqija. Dora hiedh gurin; baroti i ndezun e të xétit shprazin pushken, thejn shkrepa; avulli lot levrisen e karrocave, siell makina per gjith farë fabrikash; jeta livron frymorët e rritë bîmët.

Fuqít punojn mbë të tânë lânden e ndo 'j korpit, o veç mbë pjesë të tyne o mbë thermija. Nji korp me kên i fórt, do të két thermít e veta mã të rrasuna se nji korp i butë. Por shka i rrasë kû mã pak, kû mã shum thermijat shoqe

me shoqe? A rrasen vetë atà? jo kurr; pse at herë mbë njên anë nuk kishin me kênë të plojta, e mbë tjetrë ânë duhet me pasë vullëndet atà vetë; e na e dijmë se vullëndet nuk ká veç se nieri, mu shpírti veshtruer i tij.

Do të jenë prá do fuqí qi punojn ndermjet të thermijave, e ktyne ju thonë fuqí thermítore. Ktá fuqí në kjoftë se ngrehin thermijat shoqe me shoqe, ju thonë ngrehsa o të ngrehunit; josè, si ndodhë nder flurorë, ju thonë shtŷesa o të shtŷemit.

142. Makinat.

Nji ditë Lêci shkoj me baben e vet me pá nji shpí qi ishte tui u goditë. E duhet me dijtë, o fmij', se Lêci ishte nji djalë veshtak qi vête oroe gjithshka i shifte sŷni. I këqyrte sêndet per fill e per pë, e kúr nuk merrte vesht ndo 'j sënd, ngitte te zoti mjeshter o te baba e lypte me ja shtiellë at punë. Këso doret Lêci u bã nji djal' i mêçem. Anì prá: sá mbërrîne te ajò godí, Lêci pau se puntorët kishin në dorë nji shkop hekurit; këtij shkopit i vêshin nen tê nji gúr të vogel, e ja shtîshin mâjen nen nji mollok o shkrep të madh, e sá shajshin puntorët mbë njên anë, guri u çote perpjetë mbe tjetrë anë. Lêci e dite se nji korp mba gjithmonë kah t' i apsh, e ktû s e merte me mênd kurrsesì kah shifte se puntorët shâjshin teposhtë e guri shkote termal.

U kujtue i ati se djali nuk mûnd të bite mbë tê, e muer e tha:

Njaj shkop hekurit, qi po shef njatŷ, gádi pá kurr farë mjeshtrijet, âsht nji makinë. Ndoshta ti kujton se nji gjã sênd do të kétë ngatrresa shum, me mujtë me i thânë makinë. Por jo. Makinë do me thânë nji sënd qi lot nji korp jashtë krahit të fuqís; njishtû si po shef mbë ket vèglë. Kjo makinë âsht pálla; njatij vêndit kû pshtetet, i thonë qânder, anave të pállës andej e këndej ju thonë krahë; e në kjoftë qândra në mjedis, krahtë janë sá njêni tjetri, josè njêni â mã i giatë e tjetri mã i shkurtë.

At-herë e muer per doret e e çoj me pá makina tjera. Hasne mbë nji bosht drûnit të trashë, qi ishte vûe mbë nji rrotë të madhe e siellej me tê. Rreth e rreth rrotës ishte nji konop, qi ngrehshin do puntorë; në bosht ishte pshtjellë prep nji konop e në mâje kishte lidhë nji gúr. Mbë nji qi puntorët siellshin rroten tui ngrehë konopin, guri njitej nêlt. Kësajë makinë, ja priti i ati, i thonë: çekerk.

Mbassandej páne se ishte vjerrë mbë nji trá nji rrotë e mbë tê siellej nji konop. Mbë njên anë puntorët ngrehshin teposhtë e mbë tjetren anë njitej nêlt nji gúr i madh. Kësajë makinë, ja bân i ati, i thonë makare.

Mbë nji tjeter vênd pau do trena të mëdhaj pshtetë nji murit si në të lámë, e mbë ta nji rrasë të madhe per bind, mbî do trupa si shula; puntorët shtŷshin rátas e rrasa shkote perpjetë. Asajë makinë i thosin ledinë.

Gjet nji mjeshter lândet qi kishte në dorë nji veglë si nji thuper hekurit; kjo kah njêna mâje ishte e perdredhun, mbë tjetren kishte nji dorcë; shkurt, turjelen. Lêci pau se tui sjellë ndréjtë dorcen e turjelës, turjela u ulte mã poshtë tui birue drûnin. I ati i tha se edhè puna e asájë veglës ishte nji makinë, e i thonë tajë (burmë).

Mbassi u ngîne tui pá njatò sênde qi bishin nder sŷ mã fort, drodhne kahë shpija. Rrugës ju rá me pá nji puntuer qi çáte drũ; ky në plasë të nji trupit ,të madh qitte nji drũ trískâjsë, mbë njên anë mã gjânë e mbë tjetren anë mã ngushët, due me thânë nji pýkë. Páne se puntori i rá tungës të pýkës e trupi u çá pá e ngrehë aspak andej e këndej. Lêci, qi ja merrte mêndja me 'j herë gjith shkahin, u kujtue me të shpejtë se edhè pýka âsht nji makinë.

Lêci e muer me mênd vetë mbasandej se spata, thika, gozhdat, gjylpânat, vânga janë pýka; se shtrydhcat e frêni i karrocave kan tajë; se rruga e nji termales, shkalltë e kambalecat qi perdorohen me ngarkue në qerr sênde të rânda janë ledina; se rottë e qerreve e të karrocave janë çekerka.

Por per kurgjã s u çudit mã fort Lêci se kúr pau se njaj shkop hekurit, qi s dukej kurgjã, hîte në punë aq fort

në kandár. S hoq keq me e mârrë vesht se terezija âsht nji pallë me krahë sá njêni tjâtri, pse qândrren e ká ne mjedís e kandari nji pallë me krahë tjeter mâset.

Në terezí xûni edhè shka i thonë krahë, çinija e péshë, se nji terezí me kênë e mirë do të peshojnë pá gabim e do të ndiejn me të shpéjtë, do me thânë do të kaperdîhet sá do pak me i randue e me i lécue péshen.

143. Të xétit.

Të xétit e ndiejm në shtat t' onë, dêjë korpnat, tui kênë të ngurët i bân të lângët o i shkrîn, e tui kênë të lângët i bân flurorë, o avull. Véra â mã e xétë se dîmni, dita mã se nata, dielli prep mã i xétë se hija; prá duhet me thânë se në vérë, në diell, diten âsht ma xétë se në dîmen, ne hije e naten. Nji copë hekur me e xé zgjânet e zgiatet o shkurt dêjet; njishtû edhè uji e ajri qi â mbë nji anë. Nji copë tlyen i ngrîem, me e xe shkrîhet, me e xé edhè mã fort çohet avull, o gjith nji: bâhet fluruer.

Me mâtë sájen e të xétit, ká nji veglë: termometri a xétmâsa. Kjo veglë âsht nji gyp i hollë xhamit e në fûnd ká nji boçë me zhivë. Kah shtohet të xétit, zhiva dêjet, hapet e prandej çohet. Gypi ká nji morí víza qi duhen me shênjue déri kû mbërrîn zhiva, e ju thonë kâmbëza. Gjith këta kâmbëza bashkë bâjnë shkallen. Shêji kû mbërrîn zhiva kúr shtîhet nd' ujë valë âsht caku i valës; e shêji kû shkon me e shtî nd' akull qi shkrîhet, âsht caku i ngrîës o zerja.

Vêne nji kusî me ujë në zjerm; uji xehet e çohet nji farë tymit mbî tê; njikëtij i thonë avull. Me e lânë ujin mã giatë në zjerm, xehet fort e fillon m' u perzie fûnd e mâje, e tymi çohet edhè mã i madh. Njikësajë ndodhë i thonë valë. Thamë perpara se njatij tymit

qi çohet mbî ujë qi xehet i thonë avull; e nuk â tjetrë gjã veç se uji vetë, qi ndërron formë; e shifet shesh këjò punë prei se sá çohet avull aq ujë tretë, Me e mbledhë ket avull në nji vênd të ftoftë, prep bâhet ujë. Avulli ká fuqí të madhe hapjet e prandej hîn në punë fort me luejtë makina gjith farësh, qi prandej ju thonë avulltore, si janë, bje fjala, livrísat e rrugës hekurit, të barkve të détit e sá fabrikash tjera. Ne e mbram të xétit ju nep jetë frymorve e bîmës; neper tê ká livrim, e prei si punon gjithshkahi.

144. Shiu, bóra, breshni, voesa, brŷma.

Avulli qi çon toka kúr e xén dielli, njitet perpjetë e bân rëtë. Kúr atjè nêlt, nder rë, â ftoftë, avulli prep kthehet e bâhet ujë. Uji, tui kênë mã i rândë se ajri, bje në tokë pika pika, e at-herë kena shí. Ká shí të butë, qi s bje me duhí e ká stergatë, qi bje me hov të madh, ká edhè shí t' îmtë o rig. Shiut qi bje me diell i thonë vrug. Kúr havája ndërron me të shpejtë atjè nêlt, atherë avulli jo veç bâhet i lângët por edhè ngrîn, e bje në tokë si fije të bardha. Njajò âsht bóra. Bórës në të tértë e me érë i thonë pjalm. Merret vesht se bóra nuk bje veç se në dîmen, pse tjera herë nuk ká aq të ftoftë qi m' u ngrî akull uji.

Nji tjeter ndodhë qi shifet shpesh âsht breshni. Breshni bje si kokrra akullit, qi ka 'j herë janë sá 'j kakrruk o kokrrë arrë, e bjen me hov të madh, tui grî pêmë, vëneshta e arë, sá me e fikë búlkun e shkretë. Nuk dihet mir shka perfton breshnin.

Sá bukur âsht me dalë nádje heret në prêndvérë o në vérë, me mârrë frŷmë jashtë, me mbledhë lule o me ndjekë fluturat kúr dielli nuk ká endè fuqí me xé teper. Por me idhnim nuk mûnd të shtrîhena në bár si ne e mbrámje, pse e gjêjm bárin lagët. Po kah del këjo punë? Po a s kje nata e kthielltë e e pagjtë? Nji rig shí, me pasë ngiatë nji sahat,

nuk e kishte lagë kaq fort. Duhet me thânë prá se këjo lashtë nuk ká rá prei së nëltit, por â bâ këtû poshtë. Edhè nuk â vishtír me e mârrë vesht, pse avulli qi del prei toket nuk shkon i tânë atjè nêlt, por do rri poshtë. Njashtû si ftofet havája atjè nêlt, mûndet m' u ftofë edhè ktû poshtë, e avulli qi âsht atŷ pari bâhet ujë, e nuk ká nevojë me rá prei së nëltit pse gjindet mbë tê. Njikësajë i thonë voesë. Në vjeshtë e në dîmen, kúr bân ftoftë fort, uji i avullit ngrîn bâhet brŷmë, qi âsht disá herë shplaka e Zotit per pêmë e per të mjelluna.

145. Uji.

Uji mã të shumen gjindet i shkrît o i lângët, por mûndet edhé me ngrî, e at-herë i thonë akull; e mûndet edhè m' u bã fluruer, e i thonë avull, niegullë (kúr â poshtë) rẽ (kúr âsht nêlt).

Ká ujë shum nduersh:

Uji i thjeshtë, qi s ká në védi tjetrë gjã të perzieme, e xieret veç me mjeshtrí.

Uji i shiut, qi i avitet ujit thjeshtë.

Uji i détit, qi âsht i njelmë e pak i idhtë pse ká të shkrîme shum krypë mbrêndë.

Uji m' u pí, i freskë e i pá érë, si del prei krojesh.

Ujna mjekijet, qi dalin të xéta prei toket, e vijnë per shëndet. Këta ujna, si edhè ujnat minerala, qi vijnë edhè atá per shëndet, kan të shkrîme mbrêndë shum korpna të pávegloré e sidomos krypna, hekur, surfull.

Me ujë bãhen provë shum. Me shtî nji kallm të hollë me njênë mâje nd ujë e me thithë mbë tjetren, shifet se uji vjen termal. Arrsyeja âsht se tui thithë hiqet ajri qi ishte mbrênda kallmit; at-herë uji qi âsht perjashta, shtŷe prei péshës t' ajrit (pse kena me pá se edhè ajri âsht i rândë) njitet neper kalm. Në vênd të kallmit mûndet m' u shtî nji gyp i trashë me njênë mâje të hollë. Qite nd' ujë ket gyp kah

mâja e hollë (kâmba), e mbrêndë déri në fûnd shtîni nji rrum qi të perputhet mirë me golle te gypit; me bã me e ngrehë perpjetë ket rrum, uji njitet neper gyp. Rrumi tui u çue ká lânë nji copë vênd të tytë, kû s mund të hîjnë ajri kerkahë, pse prei fûndit âsht uji, persypri nuk e lên rrumi vetë. Majes gypit, qi â perfûndi, mûndet me ju vue nji veglë me e mbyllë a derzë. At-herë tui i shã teposhtë rrumit derza·mbyllet, e uji qi ká mbetë mbrêndë këcen permbî rrum, çilë nji derzë tjetrë qi â sypri e del neper tê.

Me e ngrehë prep perpjetë rrumin, uji qi pat këcye persypri shkon edhè mã nêlt déri sá të mbërrîjnë te gryka. e atŷ del rrkajë. Njishtû xieret ujë prei pusash e prei shtoneve nen dhé. Këtyne veglave ju thonë trumba thithca.

Me mârrë nji gyp xhamit kthye kulár, me e mbájtë me të dyja majet perpjetë e me i qit mandej ujë mbë njên anë, shifet se uji nji nji rrînë mbë të dŷ anët, o deshte, mbë të dy gypat, qi ju thonë gypa perpjeksa o pergjegjsa pse pergjegjinë njêni me tjetrin.

Me kênë njêni gyp mã i shkurtë se kû ká hypë uji mbë tjetrin, uji kishte m' u derdhë prei tij, pse uji lypë me ndêjë mbë nji rrash (terezi) mbë të dŷ anët, e mbassi njêni gyp âsht mã i shkurtë, del e ikë andej.

Njiky âsht temeli i krojeve qi dalin prei toket, e i atynë qi hidhen perpjetë. Krojet e malit e atà qi vijnë per nevojë të jetës kan gypin mã të shkurtë rátas; tjerat qi vijnë per hijeshim nder kopshtije e gjytete, kan gypin e shkurtë picingùl. Në të dŷ lagjet gypi i giatë âsht shtóna qi shkon neper dhé prei kû merret uji e déri te kroni.

146. Ajri.

Ajri âsht elementi kû jetojmë na. Ajri i veshet tokës anë mb' anë, e âsht i pari korp fluruer. Në kjoftë nji korp, do të kétë edhè aj vetít e gjith korpnave tjerë, e prá edhè péshen. E njashtû âsht: ajri â i rândë.

Me e bâ dishmí ket punë, të marrim nji rrume pá gjã (do me thânë: plot me ajr), t' a peshojmë e t' a mbájm mênd sa vjen. Mbasandej t' a xéjmë mir' e mirë me i xjerrë gjith ajrin qi ká mbrêndë e ne e mbram t' a mbutojmë shqim. Me e peshue per së dytit shofim se vjen mã létë. Po shka ká mângut? Kurgjã, veç qatë ajr qi i duel kúr u xé. Prá njaj ajr peshote sá ndërron njêni peshim prei tjetrit. Mûndet m' u shnue peshimi i ajrit edhè ndryshej me nji veglë të vet. Nji gypit xhamit, kthye kulár, me njên krah mã të gjatë e tjetren mã të shkurtë, i mbyllet gryka e krahit të giatë, e i lêhet çilë të shkurtit. Mbushe gypin me zhivë e ké me pá se në krah të giatë zhiva çohet permbî rrash të shkurtit e lên veç nji grimë vênd tytë. Si âsht vetija e gypave perpjeksa, zhiva ká perlim me ndêjë nji rrashit mbë të dý anët. Por mbas provet nuk del ashtû. Shka do me thânë këjò punë? do me thânë se permbî zhivë të krahit të shkurtë, qi â çilë, peshon ajri, e âsht i zoti me mbájtë në sheste të tânë shtyllen e zhivës, qi âsht në gyp tjeter.

Kúr lécohet rândimi i ajrit zhiva çohet në gyp të shkurtë e ulet në gyp të giatë; per kûndra, kúr ajri rândon zhiva ulet në gyp të shkurtë e çohet në gyp të giatë. Në mâje të këtij gypit të giatë ká do víza si në xétmâsë, me shênjue déri kû mbërrîn zhiva sá herë lot.

Ajri ká mã pak fuqí hapcë, do me thânë shãn mã pak kúr fryen érë o kúr ká avuj shum neper tê, e shãn mã fort kúr âsht i pagjtë e i tértë. Njishtû edhè shãn mã pak nder vênde të nêlta e mã fort nder të vûetat e në breg të détit. Njasájë veglë qi mâtë ndërrimet e shtyllës të zhivës, e, neper tê, edhè të shâjës të ajrit i thonë barometer o barrmâsë.

Me e lânë vjerrë mbë nji vênd barrmâsen, gjith sá herë ulet shtylla e zhivës mûnd të thona se â tui rá shí o do me frye érë; e gjith sá herë çohet mûnd të presim mot të mirë.

147. Kalamitat.

Gjushi, nji fmíjë i vocerr, gjet nji ditë në rrugë nji copë hekur; kot ju dha me e mârrë e me e shtî në xhep. Si shkoj në shpí, xuer at hekur prei xhepit e e lëshoj pá ja vûe mênden mbî nji tavolinë kû ishin do pêndë çelikut.

Mbas nji grîmet herë, kthej në tavolinë me këndue, kúr u pré tui pá se aj hekur kishte ngrehë gjith atò pêndë qi kiste pasë ngiet. Bân me e çue prei tavolinet, e hekuri muer me védi edhè pêndët.

Çuditë prei kësájë punet, nget te i ati e e pvetë shka â kështû. I ati at-herë i tha se ajò copë hekur ishte nji kalamitë, qi tëhjek o ngrehë prei védit hekurin.

Mandej e muer per doret e shkuene në farkë, lëshoj kalamiten në pluhun hekurit, qi kishte mârrë lima, e i kallxoj se veç në dý mâjet i veshej aj pluhun kalamitës, e atyne dý mâjeve ju njiti êmnin pola. Muer prep kalamiten e e vûni rátas mâje nji gózhdës në kâmbë, e i kallxoj se kalamita, sá do me e sjellë, njênin pol e mbate gjithmonë kah véri o kah mjesnata e tjetrin kah juga o kah mjesdita; e prandej atyne dy polave, mbas drejtimit qi merrshin, njênit ja vûni pol i Vérit o Nord e tjetrit pol i Jugës o Sud. Mbasandej muer me i kallxue edhè busulen e détorve, e i foli per Flav Gioia (Gjoja) e per dobí të madhe qi i ká bã udhtimit të détit me veglë, qi gjet.

Atŷ Gjushi muer vesht se busula âsht nji kutí rrumbullake mbyllë me kapak, e në mjedis ká nji

thûmb kû â vûe nji kalamitë qi mûnd të siellet rátas pá hasë kûnd. Xûni edhè se në fûnd të kutís. permbrênda, â shnue lulja e érnave o e frymës, do me thânë se ká do víza, qi nisen prei mjedisit e kallxojnë drejtimin e kater caqeve temelor (kater anët e dyrnjas), qi ju thonë Nord Sud, Est Ovest, mbasandej do víza tjera qi shênojnë drejtimet e ndermjetme. Mbassì kalamita e mba mâjen gjithmonë kah véri, me e rrokullue bùsulen, kalamita e kerkon me pola të vet të tânë lulen' e érnave, do me thâne se e cilla vízë i bje drejtimit të kalamitës.

Prei se kalamita mba gjithmonë mb' at anë, vín me na shestue, due me thânë me na kallxue caqet temelore, edhè kúr tresim shqym, bje fjala, kúr gjindena në nji pýllë të madhe o mjedis të détit.

148. Elektriku.

Me mârrë nji grîmë xham o rrëshinë e me e ferkue me 'j sukull të leshtë, mbasandej me ja avitë do grimcave letra shifet se së parit i ngrehë me hov, mandej i shtyen. Nkahja e kësajë ndodhës âsht elektriku. Por grîmcat qi ngrehë xhami i shtŷen rrëshina, e shka ngrehë rrëshina shtyen xhami. Prandej ká dý farë elektrikut, me ndodha kundrore; do me thânë elektriku i xhamit e elektriku i rrëshinës.

Dý sênde qi të dyja kan nji ród elektrikut shtŷejn shoqe shoqen; kúr njêna ká elektrikun e nji ródit e tjetra të tjetrit, ngrehin shoqe shoqen.

Nji korp qi ká elektrik shum, me ja vûe ngiet nji tjetrit qi ká mã pak, shkrepë do elektrik të vet mbë ket tjetrin, e at-herë ndodhë shkëndija elektrike, me nji krisem të lét. Kena mandej do vegla qi perftojnë elektrik mã shum, e ju thonë makina elektrike.

Nder dobína mã të mëdhá qi ká qitë elektriku âsht telegrafa o lergshkroja. Âsht nji veglë qi shkruhet me tê me shpejtim të madh mbë skaj të dheut, me pvetë shka do ndo 'j nieri të lérgë e me pasë të pergjegjun me i herë. Telat e telegrafës, qi shofim rrugës andej s janë tjeter veçse percjellsa të mirë elektrikut prei nji vêndit mbë nji tjeter. Mbë nji ngushtim të madh dergjet, luftet, rrezikut, telegrafa â dobí e madhe.

149. Vetima, bumbullima, rrféja, rrfépritsi.

Vetima âsht drita qi del nder rẽ kúr shkrepë elektriku. Nji rẽ qi ká elektrik shum, kah i avitet nji tjeterës qi ká mã pak, lëshon do elektrik të vetin mbë tê e bân njatë dritë qi merr sỹtë, e thonë vetimë. Me shkrepë elektriku ndermjet të rẽve e te tokës, kena rrfén, qi bân gjith atá rrenime, e mbytë gjind e baktí. Rrféja ulet si gjarpen, shkrepë mã fort mbĩ gjã metalit, shkon mbas lojës t' érës e vret sêndet qi dalin permbĩ tjera o janë me mâje.

Prandej âsht fort me rrezik kúr bumbullon, me ndêjë, nen pêmë e sidomos afer silvijash, çetinash (halash), e breut, e me ju rá kumbonve, me mbájtë der' e pexhere çilë, me ndêjë afer votret sidomos kúr âsht flak' e madhe.

Me pritë rrfén vien rrfépritsi. E do me thânë: nji thuper metalit o nji telçë qi çohet nji meter a dy permbĩ kulm të shpís, e mbaron mbë nji mâje te prarueme, qi mos të ndryshket. Ky tel ulet perjashta neper mure të shpís, déri mbrendë në dhé; e mbassì âsht percjellës i mirë elektrikut, prei rẽjet qi âsht mbĩ shpí e merr e çon m' u perpjekë me elektrik kundruer të trollit.

Bumbullima âsht krisma e rrfés. Bumbullima do të ndihet mb' at ças qi shkrepë moti, por vanon m' u ndie kúr shkrepë lerg. Të ngiatunit e bumbullimës aq fort sá e ndiejm na, âsht puna e gjâmës te lugjeve e të rẽve. Prei bumbullimet s duhet me pasë frigë kurr, pse, kúr ndihet krisma, rrféja ká mbarue.

150. Drita e bojnat.

Neper dritë shofim sêndet. Pá dritë, në terr nuk dán kurgjã. Me këqyrë nji sênd naten, o mbë nji anë të terrshme, s mûnd të shifet. Shumica e dritës vjen prei diellit e i thonë drit' e diellit.

Edhè zjermi e korpnat xhixhillojsa napin dritë. Drita shperdahet ndrejtë e aq shpejt ecë sá mbë nji të dytë dekiket bân 42.100 lege, do me thânë tet herë rrethin e tokës.

Drita me hasë mbë sênde të mbyllta nuk i pershkon si të pershëndritshmet por dredh, do me thânë kthen dalë. Nji mbî faqe o syprinë kû bje drita, me kênë e lëmuetë krejt i thonë pasqyrë. Në pasqyrë mûndena me pá fëtyren t' onë e të sêndeve tjera. Por ká do korpna të pershëndritshem (mâ të shûmen gastarjet) qi kan dý syprija të kthyeta, e kúr bâjn me dalë rrezet e dritës ju ndërrojnë udhë o i perkthejnë. Këtyne ju thonë lente. Lentet mûndet me kênë o të zgjume (të kthýme permbrênda) o të zgjira (të kthyeme perjashta). Të parat shperdájnë rrezet, këta tjerat i avisin. Por drita ndërron drejtimin e vet jo veç në lente, por edhë gjith sá herë prei nji korpit jo të shpeshtë hîn mbë nji tjeter mã të shpeshtë; bje fjala tui hî o tui dalë prei ujit, vojit etj.

Në nji vênd të terrshem me çilë nji birë të vocrrë, e me lânë me hî driten neper tê e me i vûe perpara nji prismë, drita e bardhë e diellit jo veç shmânget, por edhè shperdahet mbë shtat bojna o të njýme qi janë: kuq, narancë, verdh, blértë, brustë, indak, vjollëc. Rreshtit të këtyne bojnave njashtû si i thamë i thonë spekter diellit o edhè vetun spekter. Me i shkrepë këta shtatë bojna mbë nji lente te zgjirë mblidhen të tâna mbë nji vênd (zjermi) e bâjnë prep driten e bardhë.

Ká vegla dritet të vjefshme fort. Nder ta mã të parët janë îmqyrsi e lergqyrsi. Îmqyrsi âsht nji gyp metalit me xhama disá nduersh e vien me kqyrë tésha t' îmta, gavrat e lëkurës s' onë kokrrat e gjakut, hojzit e bîmve. Lergkqyrsi

âsht edhè aj nji gyp me xhama por shum mã i giatë e i gjânë, e vien me kqyrë sênde fort të lergta, si me thâne: hyjtë, katûnde e tjera vênde të lérga të tokës.

151. Kumbimi.

Cini muer nji ditë nji cingare e nisi me i rá, si per lojë. Gjoni, i vllaj mã i madhi, qi ishte i këndueshem fort, e pveti: a e di ti si del njaj zâ o kumbim? Cini, qi s e dite, ju lut me ja kallxue. Atbotë Gjoni muer cingaren në dorë e filloj me e luejtë, e sá bite cingarja i tha Cinit me e prekë. Cini e preku e disì ju duk se i pîhej dora. E pveti të vllán si â kjo punë, e Gjoni i kallxoj se gjith thermijat e kumbonës dridhen, rrahin, shkurt bâhen me zã o të kumbueshme. Mbasandej Gjoni muer nji pecë, já pshtuell mir e mirë cingares, muer me e luejtë, por zã aspak.

Vûe mbasandej cingaren nen nji kumbonë xhamit e i xuer ajrin. Por çud e madhe per Cinin, nuk ju ndiete zâni aspak edhè pse rrihte pá prâ. Cinit at-hëre ja muer mêndja se me hapë zânin a kumbimin duhet ajri. Edhè i rá nder mênd se sá herë i ishte dukë mã i fort zâni i kumbonve kúr ja avitte éra, mã i pakë, a gádi sá s ndîhej kurrsesì, kúr fryete éra mbë tjetrë anë.

Ne e mbram Gjoni e pveti: Mos me pasë veshë, a kishë, me mujte me ndîe zânin! Cinin e muer gazi, e i tha se jo. E me kênë shurdhë a kishe me e ndîe?

Mã së mbramit i tha:

Zâni a kumbimi perftohet prei tingëllimit të thermîve të nji korpit.

Me mujtë me ndîe nji zâ duhen trí sênde:

1. Nji korp kumbues (me zã).
2. Nji mjet (ajri) qi hapë zânin.
3. Nji vesh i shëndoshtë qi te prigiojnë.

Gjoni foli edhè per muzhikë e vegla muzhiket. Tha se disá jane me tej, si qemálja, lahuta, tamrra; disá me frymë,

si trumpeta, fyelli, kavalli, zumarja; disá me të ráme, si lodertîja, dajret, çaparet. Ne e mbram foli edhè per gazmênd e dobí qi ká prei muzhiket sidomos masa e ré.

152. Kimija.

Ndërrimi i gjãs qi ndodhë në korpna, â puna qi shikjon nji dije në védi, kimija. Kimija na kallxon të sejt janë korpnat. Prandej i shkatrron, do me thânë i çon dèri në landë të thjeshme (qi nuk â e perbâme me tjera).

Landët e thjeshme qi njifen sot per sot, janë 69 e me ta â perbã gjithçishtja, e vetë korpi i jonë. Disá janë të ngurta, do të lângta, do flurore, e ktyne ju thonë edhè gaz. Nder të ngurta, janë gádi të gjith metalat, mandej fosfori, surfulli; nder të lângta zhiva; nder flurore oksigeni, idrogeni, e pájetmja o azoti, tharmi thëngilluer e klori.

Oksigeni âsht nji gaz jetet, qi nuk ndezet, por ndezë.

Idrogeni âsht nji gaz deket, qi ndezet, por nuk ndezë, e âsht 16 her e ½ mã i lét se ajri.

Tharmi thëngilluer âsht edhè aj i vrazhdë fort. Â mã i rândë se ajri e del prei qymbyrit qi ndezet e në qelér o në burg te pijes kúr vlon vêna. Prandej duhet m' u ruejtë, sidomos të rítë, kúr hîjn në burg të pijes mb 'at kohë qi â tui vlue vêna, e mos me lanë qymbyr të ndezun mbë nji odë të mbyllun, sidomos naten.

Klori âsht nji gaz i vérdh e i blért, me nji érë të veten, e çon koll e merr frymen; por vien me zbardhë e me pritë dergjtë.

Kimija na mbëson:

I. Se ajri perbâhet me 79 pjesë azot e 21 oksigen mbë 100 pjese të haptit të vet.

II. Se uji perbâhet me oksigen e idrogen, dý pjesë të këtij e nji t' atij.

III. Se flaka (o zjermi) âsht oksigen, qi në të xétit të madh, bashkohet me drũ, me letrë e me sênde tjera qi ndezen, e nderron gjãn e tyne.

Nji gaz i vjefshem fort âsht edhè gazi i drites, qi xieret tui djegë qymbyr toket.

Kimís do të ja dímë per ndérë gatimin e mbarë te shum plehnave per arë, të njyemet, të regjunit e lëkurave e nji mijë mjeshtrí tjera.

Në ket kohen t' onë kimija ká ecë fort.

o o o

BKSH

Kreu i pêstë.

Disá fjalë permbï bulkí.

153. Almise toket.

Në daçim me na knaqë arët e kopshtîjet me drithna, me pêmë e barishta, do të punojm token me mjeshtrí e me kujdes të madh. Déri prozhmet e livadhet lypin mjeshtrín e dorës të búlkut. Por shka kishte me kênë per né mos me pasë me se me thye token, qi ká 'j herë bâhet si gúr, por veç me gishta e me thoj? Pós mũndit qi s ta merr mêndja e pós motit qi kishte m' u bjerrë, kerkush s kishte me mujtë me i dalë mb' anë. Prandej Zoti i mshiershem, kúr të parit nieri i dha ndeshkim, per faj qi bâni, me punue token e me fitue buken me djersë të ballit, i dha edhë dijen me punue vetë almiset, qi duheshin me lécue mũndin.

Prandej shofim se búlqit perdorojnë vangen, qi then token thik e e siell; shátin, qi e grimcon; rrashqelin me rrashue vullâjt, e trinen (shiêmzen, vláçin) me trinue o rrashue arët. Por puna vetë e hollimi i ka çilë mênden nierit me hartue nji almise tjetrë në vênd të vangës, kû puna e sajë kishte me kênë teper e giatë e e kushtueshme. Këjo almise âsht parmênda e plori. Por duhet me e mbushë mênden se me parmênda si i kan pasë të parët t' onë, e si edhè sot i ká e shuma, nuk bâhet punë per dobí. Nji pluer i mirë jo veç do të kênë umin e thiken, të mira, por edhè do të ketë, nji vesh me sjellë token, qi shkon tui thye. Do të ketë edhè terezín me ulë e me çue umin, si e lypë puna, pá pasë nevojë me i shã dorcave.

Veç me këso farë almisesh toka punohet kthélltë si mbë nji vênd mbë nji vênd, e zagnat bâhen të ndréjta e të pá pshtjellime.

154. Plehi.

Me pasë dobí prei toket e me dalë nji kor' e mirë, toka do të ketë njat undyrë qi lypë ushqimi i bîmës. Shka ndodhë kúr del nji bîmë? Qet rrâjë qi hapen e shperdahen mbë gjith anët permbrênda tokës të punueme, e me do shpũzëza të vogla thithin prei toket lagshtinen kû janë shkrîe krypna, sheqerna etj. Sá mã fort rritet bîma e mã shum thithë pse ká mã nevojë per ushqim. Po si ká me ja bã toka me gjetë gjith at ushqim per bîmë? Njimênd toka ká undyrë shum në védi, por si do gjith atò bîmë qi dalin do ta vorfnojnë në védi aq sá 'j ditë s ká me ju dalë me se m' u ushqye, e do të sharrojnë.

Prandej nierit i duhet me i qitë aj vetë tokës gjith njatò sênde qi lypen m' u nkâmbë nji bîmë.

Njikësajë punë i thonë me plehnue token, pse do t' i qitet pleh.

Plehi mã i zakonshem âsht plehi i baktís. Qitet n' arë grumuj grumuj, shperdahet me terfurk o me rrashqel e mbassandej xêhet në dhé me parmêndë o me pluer. At-herë perbãsat e tij i pi toka, i shkrîn, e prei toket hîjn neper rrâjë të bîmve.

Livadheve plehi ju qitet lâng e derdhet o me kova qi lidhen mâje nji shkopit të giatë, o me do vozga të birueme qi vêhen në rrotë e ngrehen kû â nevoja me plehnue.

Per pleh vijnë edhé dushku, zhelet, thëngîjt, hîni, gelqerja, thirri o lëpoza (çagja) eshtnat, pluhuni i rrugve, kullimet e vijave e guani josë glacat e do zogjve qi gjinden bregut të Peruhit.

155. Ndërrimi i kórës.

Gjith bîmët thithin prei toket ushqimin e vet, por jo të gjitha nji dorë ushqimit. Prandej me vûe pá prã mbë nji arë

njat bîmë se njat bîmë, toka lodhet, shkrehet, e ká pak ká pak nuk i jet mã asò undyret qi lypë ajò bîmë. E ça e gjẽn at botë? Dý të zeza. E para: qi fara qi miellet mb' at vênd nuk mund të rritet si duhet pse nuk gjên ushqim; e dyta, qi jesin në tokë, pá kurr farë dobijet, gjith atà perbãsa, e si me thânë, gjith ajò undyrë, qi kishte me vijtë per bîmë tjera, qi s vêhen kurr. Kishte me kênë prá fort mã mirë me nderrue farë, e mbassì të rrĩnë do vjet nji farë bîmet mbë nji arë, me vûe mbrapa nji bîmë tjetrë ródit. Mbas nji vjetet o dý, ndërrohet prep e mandej prep ród mbas ródit, déri sá të fillojnë rêndi per së rí. Si do të ndërrohet fara e ç' farë rêndit do të mbájnë bîmët, do t' a xãnë nieri vetë mbas vêndit; pse jo veç donë shikjue bîmët qi vêhen, por edhè ródi i tokës, havája e shum sênde tjera. Si do me kênë, kjò â nji punë qi i do vûe mênd fort, pse prei andej vjen e mira e bulkís.

156. Të shortuemit.

Me mãrrë nji pjesë nji bîmet (pip, bulë o sỹth) e me ja shtî nji bîmës tjetrë, qi të çilin në tê e të bâhen nji, i thonë me shortue.

Shortohet shum nduersh, por mã per doret janë këta mëndyrë:

Të shortuemit me bulë o me sỹth. Kúr nieri do me vûe nji ród pêmet mbë nji tjetrë, pritet me mjeshtrí rreth e rreth bulës o sỹthit lëvorja e asáj pêmës qi do me vûe, e hiqet me gjith sỹth. Mbë pêmë tjetrë pritet lëvorja si T, çohen andej e këndej buzët e lëvores, e i veshet drûnit të zbluem bula me at grimë lëvore qi thamë, perputhet mirë, mbyllet plasa, e lidhet me pêj o me lëvorza qi qindrojnë. Puna e të lidhunit âsht mos me i hî ajr o lagshtînë, qi s kishte me e lãnë varren m' u mbyllë shpejt. E mã mirë âsht me mbëlue varren, por jo sỹthin, me dýll o me nji brumë qi âsht per ket punë.

Pós këtij shortimit, âsht edhè të shortuemit me të ndeshun. Pritet terthuer nji pip asò pêmet qi do me vûe. Mbasandej mb' at pêmë kû do të shortohet, pritet prep terthuer nji gêmb asò maset sá âsht pipi qi due me vûe; perputhen dý anët e préme shoqe me shoqe, lidhen si thamë perpara e i vêhet dýlli.

Shortohet edhè me birë, me të çáme e në tjera mëndyrë.

Shëllimi (merámi) i të shortuemit âsht mã fort me zbutë nji pêmë. Kam, bje fjala, nji mollë qi s më pelqejnë fort kokrrat, por âsht e shndoshtë e e fuqíshme; e mirë: marr njeti pipa mollash mã të shíshem e i shortoj në mollë t' ême.

Në këto shortime t' a merr mêndja se lângu i bîmës të shortueme ecë, si perpara, neper vija të sája déri sá mbërrîn mb' at vênd kû â vûe pipi i rí. Per tê â gjith nji me shkue andej e këndej: kû të gjëjn nji rrugë me dalë. Në kjoftë perputhë mirë pipi me gêmb tjeter, lângu hîn neper vija të pipit, e ushqen e s ngiatë shum e në vênd t' asajë bulës, o t' atí pipit, del nji gêmb i rí, plot me fuqí e, kúr t' i vînë koha, ká me lëshue gêmba aj vetë e me lidhë kokrra asò doret si i ka pasë pêma kù â xjerrë.

157. Hardhija.

Nder bîmë mã të vjefshme qi ká vêndi i jonë, âsht hardhija. Sá fort të knaqet zêmra, kah vjeshta, m' u sjellë mbë nji vëneshtë nen hije të shermêndve, tui vûe oroe gjith farë vilesh të pjekuna, do të zeza si korbi, do të vérdha si ari, do thanca, do të bardha, e të tâna të freska, të shíshme, të mbushuna.

Me lâng të rrushit bâjm vênë, qi na kerpitë, na nep fuqí me hjekë mũnd e me punue. Vêna edhè shitet e fitohen pare per nevojë tjera. Hardhija do kujdes.

Hardhija bân mã mirë në tokë ranishtë e të thátë, qi të jétë mirë në shullã. Mbassì â nji bîmë qi kacavieret, duhet me i dhânë ndimë m' u kacavjerrë. Prandej në rresht të cungave shifen, dikû dikû, do hûj në kâmbë e terthuer, o si kulmi i shpís, e at-herë ju thonë tânda o pjergulla.

Fëmija e urtë e díjn se s duhet me ja lëshue doren veseve e dishrimeve, por kúr e lypë vêndi e koha duhet me dijtë me shterngue védin. Njishtû âsht edhè per hardhí. Edhè pse i epet me shkue giatë e m' u kacavjerrë pá mâsë, do shterngue me ndêjë ultë, e prandej kihet. Gabon fort njaj búlk qi nuk e bân ket punë, pós me kênë në vênde të vûeta fort e të lagta. Me e mbájtë ultë hardhín, në vênd të hûjve të giatë, kan zakon e vênë do hûj jo mã të nêltë se nji meter; e per së giatit lidhin nji tel zingut në mjedis, e nji kah mâja. Mbë tel të poshter perkulet e lidhet shermêndi qi â lânë kúr a kie; bulat e réja vêhen në tel t' eper; e njishtû hardhija s ká kah ja mba, e i duhet me ndêjë ultë; e atŷ, pós diellit qi i bje ndréjtë merr edhè te xétit e tokës e piqet mã shpejt e mã mirë.

Vênde vênde mbájnë hardhijat me ka 'j hũ; e at-herë nuk ká tjeter veç me ja pshtetë hardhín nji hûnit jo mã të giatë se nji meter o nji meter e gjysë.

Janë edhè do punë tjera, qi i bâjnë dobí hardhís. E mã parë të shkmesunit e do me thânë me i hjekë njatò gjeth qi mbëlojnë vilet e ju presin diellin; ne e mbram të qesatunit e do me thânë me kputë shermêndin nji nye o dy permbî vile mã t' eprë, me ja ndallë lângun cungës mos të tresin pá dobí.

Qŷsh se filloj me ju rá hîni, hardhijat kan nevojë me i surfullue. Do të surfullohen per gjith vjetë, edhè pse nuk i ká prekë dérgja endè; me pritë kúr të ju bijnë âsht teper vonë. Me i surfullue, do zgiedhë nji dit e tértë e me diell shum. Per ket punë vien rrshiqi o do vegla qi kan dalë tesh e janë të kursyeshme fort.

158. Mândat e mëndashit.

Mândi â nji pêm' e vjefshme fort, se me gjeth të ti ushqehen krymbat e mëndashit.

Mândit i pelqen nji tokë pak e lagtë e e trashë, per me rritë gjith atò gjeth qi ká. Ká dý rodë mandash, i ziu e i bardhi, e pós shêjeve tjera dájnë prei kokrrash qi bâjnë. Kúr miellen mândat, hiqen prei vllâjsh si të kapin nji meter e gjysë nêlt, e vêheń në vênd. Atŷ kihen, e do me thânë, ju hiqen gêmbat, qi nuk vijnë o qi bâjnë dâm. Të kiemit nep pêmës nji formë mã të bukur o mã të dobtë; por pós hieshimit do kqyrë edhè fuqija e degve e mbëndorja me hypë nieri me mbledhë gjeth. Mândi do pleh baktísh, por nuk do të jétë teper i kalbët.

Zhvillimi i mândit â të mbledhunit e gjethve me ju çue krymbave në lâmë per ushqim.

Krymbi i mëndashit sá âsht pá ndërrue formë, âsht n krymb i bardhë dymbëdhetë kurmash, me krye të vocerr e të zí, me gjashtmbëdhetë kâmbë, e nder ta gjashtë janë kâmbë per njimênd; para të mbramit kurm ká dý fije si dý briena, qi çohen perpjetë e mandej kthehen pak.

Krymbat vêhen permbî trina, e mã mirë kishte me kênë mbî rret hekurit. Gjetht duhet me jụ qitë ká pak por 5 a 6 herë në ditë, e gjithmonë mb' at kohë, e me ju ndërrue shtratin per gjithsá herë ju qitet me hângrë. Pun e shpejtë kishte me dalë me kênë se vêhet permbî ta nji rret hekurit odalí, me nji shtrojë të létë gjeth. Krymbat dalin neper bira të rretit e njiten në shtrat të rí; ashtû nuk â vshtír me ju ndërrue shtratin e me i vûe prep në vênd të vet. Pak me ja mârrë doren, këjo punë del fort e shpejtë.

Krymbat flêjnë kater herë. Mbë ket gjûmë ndërrojnë lëkuren e edhè veglat e permbrêndshme; at-herë nuk hánë, Ana kû janë krymbat e mëndashit do të jétë e çiltë e bukur me ajr. Ajr, ajr, ajr, qe shka donë krymbat e mëndashit. Ana do të mbahet paster, do të zbardhet me gelqere, do të

shîhet mir e mirë e shtruemja (dyshêmja) e s do të ndîhet farë usijet mbrêndë.

Shtatë dit mbas gjûmit të mbram, krymbat njiten në lândë, e at-herë fillojnë e bâjnë shiken. Shika mundet me kênë e bardhë e vérdhë o e blértë. Prei shiket shtjellet mëndashi, êndet e çohet mbasandej nder fabrika me bã pelhurë, kumash, kadife e sá sênde tjera. Edhè sá janë krymbatë në lândë donë ajr shum. Prei shiket del nji flutur e bardhë, qi lëshon voet e mbasandej des. Këta voe, qi ju thonë farë mëndashit, ruhen mbë nji vênd të freskë, e në mbarim të Prillit shkojnë tui u xé kadal kadál déri sá të çilin kúr â bã gjethi i mândave.

Dergje shum e të rrepta kan fillue me i rá krymbit të mëndashit; por me ajr, me pastrí, e tui zgiedhë farë të mirë pruhen dergje shum.

159. Drithnat.

Prei drithnash mã fort se prei shkadohit ká nieri ushqimin e vet. Mã i pari nder ta âsht gruni. Grunit i pelqen nji tok e shkrydhtë, e rândë pak gjã e e lagtë; shkurt: nji tokë gelqerse. Lëshon rrâjë të kthéllta dý tubash; njênen në fund, tjetren buzë tokës. Mã të shumen miellet në vjeshtë, e dîmnin e shkon në dhé nen bórë. Por ká edhè nji tjetrë farë qi miellet në Marc, por mã i dobtë se tjetri. Prei kësajë bîmet merr nieri kater sênde: grunë, kashtë, byk e hamalle. Mbassì të korret gruni, lidhet dorca, shîhet në lãmë e hidhet.

Shumica në vênd t' onë per drithë merr vesht kallamoqin (o tallamoqin) se mbë ket anë shkon mã shum se tjeter gjã. Nder drithna âsht edhè hikrra, misri, elbi, tershâna, orofi, meli, hejda, orizi.

160. Pêmët.

Duhet me ja vûe mênden mos me i lânë pêmët m' u harlisë teper, pse nuk i pjekin mirë kokrrat. Prandej ka 'j herë mbahen ultë, ká 'j herë i veshen murit në shullã.

Sá mã fort i bje dielli frytit të pêmës e mã i shîshem bâhet. Kopshtari i mirë prei faret qi miell nder vullâj, xier gjith farë pêmësh; të dyten o të treten vjetë i shkulë e i vên mbë nji vênd rojet; atŷ i shorton e ju nep njatë formë qi i kânde mã fort, e ne e mbram i vên se të cillen në vênd të vet, m' u rritë e me ja shperblye mã vonë me gjith farë kokrrash t' ãndshme mũndin qi ká hjekë e âsht tui hjekë mbas tyne.

o o o

BKSH

Kreu i gjashtë.

Kallxime Historijet.

161. Të parët t' onë.

Prei détit të Zí e në breg t' Adriatikut, prei Karpathve (kû janë kufíjt e Polakve e të Maxharve) e déri nen Durrëc, hapej motit, qýsh 3000 vjet para Krishtit, nji kómb i madh, Ilirt. Atà janë të parët t' one. Moti brén gjithshka; hapet në mjedis të bjeshkës nji lând' e madhe qi thue nuk e lot gjã: shperthen murlani rreth e rreth sajë, e rreh éra per gjith anë, por lânda nuk perkulet, nuk e ndien. Moti fillon me e kránjue, i thahen do gêmba, i kalben, i bje copa copa trupi, e nji natë kúr rândon bóra, o frỹn murlani, lânda nep nji krisme, qi shungullon mali, e bje per tokë me' j lânë vêndin ndo 'j lândës tjetrë m' u rritë. Njishtû Ilirt, sá do kómb i madh, qi ishin, ká pak ká pak shkuene tui firue, por nuk u shuene krejt. Porsí nji shkâmb qi e rreh déti me tallaze por se lot, porsi qete qi i gjuen moti por nuk i dermon, gjaku i jonë, sá do qi pat anmiq shum e mã të mëdhaj se vedin, fisin, giuhen e vêndit t' one e mbájti gjithmonë nji brêz mbas brêzit; edhè pse nen urdhen të huej disá herë. Shqyptari kje gjithmonë i lír, porsì shqypja në mjedis të qiellës.

Në dý vllazní të mëdhája u dáte at botë kómbi i Ilirve: Ilirt kah të lémit e diellit e Ilirt kah prêndimi. Kah të lémit, merrshín shka âsht sot Rumelí, Bullgari, Rumení e Maxhari e të lémit déri në breg të détit të zí. Nen Tunë ju thoshin Thrakej, e mbî Tunë duelne mã vone Dakejt.

Kah prêndimi per giatë të détit Adriatik e nder dhéna tej détin e persypri déri te Tuna e madhe ishin vllaznít e

Ilir — Panonve. Ilirt rrishin në Shqypní t' eper, në Mal të Zí, ne Delmacje, në Hercegovinë, ne Bosnje, në Kroacie e' n Istrije të soçme; permbî ta ndermjet të Dravës e të Savës, t' Alpeve e Tunës rrishin Panont.

162. Jetimi i Ilirve.

Ilirt ishin ndjerz të fuqíshem, të pá frigë, e mbë shka gjindet sot nder vorre, të vjetra, do të jénë kênë do lutrâj të rreptë. Mësue me hjekë keq, se mêrshin ndórë as per të ftoftë as per të xét: në bórë e n' akull si nen vapë të zhegut, pá nji strehë kû me e shtîe kryet; pá hângrë e pá pie, dath' e deshë. Petkat e tyne at botë ishin lëkura berresh o shtâzësh t' egra, qi gjueshin vetë me trimní e rrezik të madh. Mã vonë filluene me pré tírqi, mberthyesa e xhurdî, ashtû edhè me mbathë opânga e me vûe në krye qelesha.

Token nuk dishin me e punue, e të pasunit e tyne ishte gjãja e gjállë e armët, qi i jati ja lête djalit brêz mbas brêzit, me e pasë nder mênd gjithmonë trimnín e të parve; e kúr pleqt ju diftoshin me fjalë, ju ndezej zêmra të ríve në burrní e ne dishír me ju pergiá të parve. Puna mã e ndérshme per burrë ishte gjuetija e lufta; në to gjẽshin rrnesen e ju zhdrivillohej fuqija e mêndja me ja zbardhë faqen védit e kómbit të vet.

Grueja e asò botet, si Shqyptarja e mirë e soçme, ishte puntore e shpijake e dite me rritë fëmijtë me ndérë. Burri shkote me gjã të gjállë në mal o delte në luftë e grueja mbarshtote shpínë e punote token; miellte, korrte, bâte drũ e ngarkue me ta shkote tui dhânë gjí nji o dy fmive per nji herë. Kúr vîte koha me i falë Zoti fëmijë ndo 'j grues, delte prei shpijet e merrte pýllen; e mbas do ditsh kthete me fmijë ngryk e thote permarshem se e gjeta në pýllë. Grát e Ilirve ishin edhè trimnesha aq sá delshin me luftue si burrat. Kallxojnë letrat se kúr Oktavjani rrethoj gjytetin e Salonës, grát e Ilirve, véshë me të zeza, duelne naten per terr, e si me kênë zâna syene aq me hov ushtrín e Rromakve, sá atyne burrakoçave të mëdhaj ju desht me ikë.

163. Besimi i Ilirve.

Ilirt e moçem adhroshin idhuj, por ndertime lutet, o si me thânë, kishë nuk ngrehne kurr. Luteshin nen pêmë të mëdhája o afer krojeve të ftoftë, pse kujtoshin se në të luejtun të gjethit o në rredhë t' ujit mundet m' u dijtë shka ká me ndodhë. Por mã fort se vênde lutet, atà ishin kuvênde katûndit m' u mârrë vesht shoq me shoq per ndo 'j punë o pleqní; atŷ u mblidhshin gjith burrat qi ishin të zot e védit. U bâte nji fest' e madhe me gjith farë lojnash, e gjith i cilli mundohej me e qitë per fushë fuqín e trimnín e vet, psè mã i vjefshmi kishte faqen e bardhë. Ndérimin mã të madh e kishin njatà qi mbetshin në luftë, e kúr ju bâshin gjâmen, njehshin permállshem trimnín e urtín e tyne.

Të dekunit i shtîshin në dhé me shum madhní, ndermjet të tymit të kêmit e të gjakut të baktíve qi pritshin per ta. Goditshin vorre të mëdhája, qi me mija shifen edhè sot gjithkûnd ç' prei Bosnjet e déri në Toskëní.

Ndéroshin natyren e kujtoshin, bje fjala, se Uridua âsht perêndesha e urtís; Fromba âsht e frymës t' érnave o të shtergatave, e Skutona âsht e shëndedës. Në të gjith e cillen pêmë, në të gjith e cillen kaçubë, në të gjith e cillin përrue kujtoshin se gjêjnë mbshehë punët e natyrës. Prei andej besoshin nji mîj mârrína, e nder ta edhè e mbájshin per sugure sŷnin e keq, sikur edhè sot ká asosh nder né qi kujtojnë endè se merr mbësŷsh nji sênd.

164. Mbretnija e Ilirve.

Sá do i fórt me kênë nji vênd e sá do trím nji kómb, po s kje bashkimi e dashtnija me shoqi shojnë, kurr farë qândrret nuk ká. Njishtû edhè kómbi i Ilirve sá kjenë dá gjith i cili fis në védi, pá nji të parë qi me i ndigiue të tânë, nuk patne farë dobijet. I hĭne sá herë mbrêndë Maqedonís kúr u keqne; por fuqîjt e tyne u mblidshin të tânë

bashkë kûndra këtyne qi íshin të dámë; e me gjith trimní qi diftuene, shkuene poshtë shum vllazní t' ona.

Kúr u mblodhne të gjith nen Bardylin, vllaznijet t' Ardiejve, e e njoftne per rregj e të parë, at herë ngrehne nji rregjiní aq të madhe, qi pershîjte Hercegovinen e soçme, nji copë të madhe të Bosnjes, Malin e Zí e Shqypnín déri nen Durrëc. At-herë edhé puna e luftës ju eci mã mbarë; sŷene Maqedonasit, thyene prîsin e tyne Perdiken, qi mbet në luftë me 4000 vetë, e shternguene gjith at dhé me lá nji farë páget.

165. Teuta.

Por gjith krajlat e Ilirve, qi patne kênë para si, i kaloj per madhní e fuqí Agroni, qi muer ishujt e Delmacjes Lesinen, Lissen e Kùrcullen. Ky me pêsë mijë Ilir e me nji qind barkë sŷni Etolat, i thej e i plaçkiti krejt, e ça i pat ânda muer e ngarkoj barkët e veta e kthej në dhé të vet. Por fatziu, prei shêndit se muejti at kómb të fórt e krenár, u lësue mbas haejet e mbas pijet tui ngrehë gosta e lojna per ditë, e rá i lig e diq. Mbas deket të tij, në kâmbë të birit, sundoj e shoqja Teuta, e aq mirë si me pasë kênë burrë. Por at botë ishin kohë tjera.

Ilirt, qi rrishin bregut të détit, ishin dhanë mbas plaçket, e sá herë mujshin, delshin e plaçkitshin barkët e Rromakve qi rrihshin atŷ pari. Në kohë të Teutës puna e plaçkës pat shkue te s bân mã. Rromaktë edhè pse at botë nuk e kishin endè at madhní qi fituene kadal kadál, sá me sundue gjith dhénë mbarë, gjithnji ishin të fórt.

Rrepublika e Rromës prá çoj prei anës të vêndit dy zotní te Teuta, me i thânë qi t' i shterngote Ilirt mos me ju bã dâm. Teuta ju pergjegji se: „prei

mejet kurr nji të keq s keni me pasë, as s ká me guxue kush me ju sỹe jú mballafaqe; por shka bân gjindja në terr e neper férra, nuk e kena zanát me ju perzie kúi.“ Lajmit të Rromës nuk i pelqej këjo fjalë e ja priti krajlicës: „E prá na e kena zanát me ju dhânë ndeshkimin shesh edhè atyne qi bâjnë keq tinës. E me ndimë të Zotit s ká me shkue shum e kena me t' a kallxue rrugen edhè tỹ.“ Prei këtyne fjalve të págiasë Teuta u idhnue sá s ká mã; ju vûe priten në rrugë atyne dy zotníve e i vrau. Këjo vrasë kje nji punë per faqe të zezë, pse, si do, lajmi nuk bán faj.

At-herë Rromaktë u idhnúne e në vjetë 229 p. Krishtit ju ráne per tok' e per dét Ilirve, i thyene e Teuta buer të shûmen e dhenave të veta.

166. Rromakët në Shqypní.

Por kush kaperdîni krejt mbretnín qi kishin në védi Ilirt, kje Genci krajli i tyne, qi rrite në Shkoder. Në vjetë 168, qi do me thânë 61 vjetë mbas të pares luftë qi patne me né, Rromaktë çuene nji ushtrí të madhe nen prîsin Anic, qi rrethoj Shkodren mbë të tâna anët. Krajlit ju desht me i rá në dorë anmikut në daç më fal në daç më pre; Anici u nis kah Roma me tê e me gjith rob të shpis të tij, e Gencit i tokoj me hî mb' at gjytet lidhë me vargoj arit mbas qerrit të gadhnjyesit. Plaçk' e madhe u muer at botë nder né, qi kapej në 20 miluj mixhida të bardha.

Atỹ e mbrapa Shqyptarët ndêjne nen shqype të Rromës. Të parët t' onë rrnoshin nder male t' Ilirís, e Rromakët lêshin disá ushtarë per rojë nder gjytete të Delmacies të soçme, të Boznjes e në Shkoder; kû filluene me xânë vênd edhè shpijakë prei Rromet, pse Shkodra ishte edhè at-herë e madhnueshme sikur selija e krajlave t' Ilirís qi pat kênë.

Ushtarët qi mbájtne Rromakët në disá gjytete t' Iliries kjene per të mirë të vêndit, pse me 'j herë prãnë cubat e punët e págiáshme. Rrugat qi çilne, urat qi ngrehne e vêndi qi shtruene sá me shkue gjith kush per urdhun të parís, âsht e dijtun se do të thirrshin tregtarë prei gjith anave. Mësuene edhè me punue mã mire token; e parmênda qi kena sot, âsht parmêndë rromake. Fitim të madh i qitne vêndit tui fillue me xjerrë ár prei dheut.

Rromakët i njifshin mirë të parët t' onë, e prandej nuk ja loshin kurr vízen per pa i shterngue puna, i láne prá si patne kênë perpara, kah sundimi i vetvédit, veç se mblodhne nen nji êmen vllaznín e fisit t' onë, qi ishin ne Hercegovinë të soçme, në Dalmacje të poshter e në Shqypní t' eprë, e ju thanë Illyricum.

Kúr Rromakët kishin nevojë per burra të fórtë vîshin te na, e çoshin Ilirt kû ishte rreziku mã i madhi per mbretní të tyne. Prandej shofim ushtarë prei Ilirijet shperdá n' Inglaterrë të soçme, në Germanie e déri n' Afrikë. E jo veç per tokë, por edhè per dét Ilirt ishin ushtarë të permêndun; déri sá erdh koha e per shum vjet mbretnija e Rromës kje në dorë t' Ilirve, e Shqyptari sundoj boten mbarë.

167. Leka i Madh.

Per krah me të parët t' onë Ilirt, ishin Maqedonasit, kómb i fórt e prei kah duel nji hýll qi s' prêndon kurr, kulshedra e luftës, Leka i Madh. Edhè mos kjoshin Maqedonasit kushriní me né, trimnít e Lekës na perkasin disi pse prei dheut t' onë lypi e muer 5000 vetë, djelm të zgiedhun, me i mbájtë gjithkûnd me védi, n' Azí o kû t' u lypshin.

Leka kje i biri i Filipit të dytë, krajlit të Maqedonís. Qýsh në fëminí dukej ç' farë nierit do të delte, pse dishiri i tij mã i madhi ishte me ndîe ndodhína e kângë trimnijet e kû levdohej ndo kush mã fort, thote se edhè une due m' u bã si aj. Kúr ndiete se i jati fitote ndo 'j luftë, si me i ardhë keq thote: „E mue shka po më lên baba me fitue?“ U kënaqte

i jati tui pá gjith ket zêmer në djalë të vet, e nji herë i tha: „Kerkò, biró, mbretní tjeter per védi, se Maqedonija âsht teper e voglë per tý.“

Njizet vjeç hypi në kâmbë të t' et e per nji herë ja filloj me luftë, pse disá vênde kúr ndiene se kish dekë Filipi, deshtne me i dalë doret mbretnís të Maqedonve. Sá ishte tui bã lufte me ta, duel fjala se Leken e kishin vrá; at-herë Tebeja e Atina u ngrehne me dalë në védi. Kúr pá pritë já behë Leka në Tebe e e rrethon per gjith anësh; e pse s ndigiuene me i rá në dorë, e sŷni me furí të madhe e e komtisi krejt. Këjo shplakë i bâni m' u dridhë Grekët e s guxuene me çue krye mã. At-botë Leka mujti me i hî punës qi kishte pasë nder mênd me bã i jati.

Në Korint u êmnue i pari i gjith ushtrís, e në prêndvéré të vjetës 334 p. K. u nis per Azí me 35.000 ushtarë kû ishin mã trima.

* * *

Me dyqind barkë bájti andej Helespontin ushtrín e shka duhej per luftë; e si mbrrîne n' Azí, Leka i pari i të gjithve këcej në tokë. Në breg të Granikut, qi âsht nji lum i vogel ishin rreshtue Persiant me ja ndalë rrugen; por Leka s u tut, i sŷni, i thej e i shperdau. Por per nji fije kje tui sharrue mbrêndë. Shkote mâje kálit tui luftue e tui korrë me shpatë kréna Persiansh e nuk ishte kujtue se kishte mbas shpînet nji anmik qi kishte vojtë mbë tê e kishte çue krahin me i rá në shpatë. Por per fat të bardhë të tij, ja mbërrini mb' at ças Klitoni nji i parë ushtrís së tij, e me shpatë ja kputi krahin atij anmikut, e pshtoj Leken. Mbas asò luftet Azija e voglë rá të tânë në dorë të Lekës.

Në nji gjytet të Frigies, qi i thoshin Gordë, ishte nji balç me nji nye lidhë aq mjeshtrisht, qi kerkush s dite me e zgidhë e gjindja thoshin se kush t' a zgidhin aj ká me fitue Azín mbarë. Leka pá e kqyrë aq hollë, xuer shpaten e kputi nenin.

Nder këta lufta Leka rá nji herë i lig fort, aq sá mjeksit nuk dishin kah me ja mbájtë. Nji nder ta, qi i thoshin êmnit Filip, dan me i dhânë nji bár të fórt e të vshtír. Shi nder atò fjalë i vjen Lekës nji letrë prei nji generalit të vet, Parmenionit, qi i thote m' u ruejtë prei Filipit mjekë, se me giasë kishte hânger pare prei Persianve e dote me e helmatisë. Krajli ja dha at letrë në dorë Filipit, e per nji herë piu barin. Leka u shëndosh e mbas pak ditsh i prîni ushtrís në lufta tjera.

* * *

Në vjetë 333 krajli i Persís Dariu i III. kishte mbledhë nji ushtrí të madhe, e i duel vetë per báll Lekës. Ushtrínat u perpoqne afer Issit në Qiliqe; Persiant kishin gjind fort mã shum se Leka, por këtij nuk ju tut sŷni aspak; e me at hov qi kishte zakon, ju rá Persianve e i thej kryekput, e Darija me zi iku; por robt i mbetne atŷ. Tui hĩ Leka me nji mik të vetin, qi i thoshin Hefestjon, në shatorre kû ishte e âma e Darís, këjo kujtoj per Hefestjonin se âsht Leka, pse ishte burrë i madh per shtat; por mbassì e pau gabimin, i erdh márre; por Leka ja priti: „Nuk ká gjã, moj nânë, se edhè ky â Lekë.“

Darija e pá védin ngusht e çoj lajma te Leka me pajtue me tê e me i thânë se po ja lëshote gjysen e mbretnís. Por Lekës nuk i pelqej këjo fjalë, pse dote mbretnín mbarë. Atherë Parmenioni i tha: „E prá me kênë une si ti, kishem me e pelqye.“ E Leka ja priti: „Edhè une me kênë si ti.“

Prej andej Leka kërkoj gjytete bregut të Mjettoksit e të tâna i shtroj, e Tirin qi desht me i qindrue mã fort, e rrethoj shtatë muej rresht, déri sá ne e mbram i hîni mbrêndë e e bâni rrash. Duel Palestinen terthuer e hîni në Misír, kû vêndsit e pritne me krahë haptë. Atŷ ngrehi nji gjytet Skenderijen, prei êmnit të tij, qi me të shpejtë u bâ lulja e gjith gjyteteve t' atij dheut.

Por Darija nuk kishte ndêjë fjetë. Mblodh nji ushtrí të madhe sá s thohet e xûni vênd afer Ninives të moçme.

Leka s ja ngiati as aj; duel me trimní të madhe dy ujna të mëdhaj e të rreptë Eufratin e Tigrin e u ndesh báll per báll me Persian. Maqedonasit tui pá gjith at morí ushtrijet qi kishte pshtjellë anmiku, u préne, e të parët i thâne Lekës mos me ju rá per báll por tinës e naten. Por Leka ju pergjegji: „Jo, se s kam dalë me vjedhë luftë;“ e rá me fjetë si mos me kênë gjã. Ne e nesre Parmenioni shkoj me e çue prei gjûmit, e tui e gjetë fjetë, si prei çudet i tha: „Si mund të flêjsh kështû si me e pasë në dorë fitimin e luftës?“ E Leka tui qeshë ja priti: „A s e kena në dorë fitimin qýsh se s â nevoja me ju vûe në shpînë Darís tui ngã?“ Xûni luften, e Persjanve ju dha e mbrapshta. Sá ikte krajli i tyne Darija, Leka muer Babilonen, Susen e Persepolin kû gjet visare të pánjehuna. Mbasandej ju vûe mbrapa Darís, por ket të shuemin e xûni rob nji i parë i atyne vêndeve; ja shtîni kâmbët në trûj e e muer me védi kah ikte prei luftet. Leka e ndîeu ket të zezë e ju vûe në shpînë trathtorit; por aj, mos me e hutue gjã rrugës, la mbrapa mbë nji qerr Darín të plaguem. Pak para se me ja mbërrî Leka, Darija diq. Leka e kjau at mbret të shkretë e i lëshoj sypri petkun e vet mã të mirin, e e nisi në Persepol me e shtî në dhé; e s u ndal pá xânë trathtorin faqezí, e e çoj te téshat.

* * *

Në mbarim të prêndvérës, në vjetë 327, Leka ngrehi nji ushtrí 100.000 burrash me i hî mbrêndë dheut Indit e me e shtî në dorë. Shum mbretna sundoshin atò dhéna e shpesh bashin fjalë shoq me shoq. Leka shtíri lumin e madh Indin, e në breg t' Idaspes (të nji bishtit t' Indit) ndeshi në nji ushtrí të madhe të Porit krajlit asajë anë, qi i kishte dalë para me 300 fila. U ndez lufta andej e kêndej, e të dyja lagjet luftuene si burra; por ne e mbram Indasit u thyene e ikne. Mbet në flakë të luftës, gádi vetun, Pori, qi edhè pse i shtýemun në mot, luftote si nji djal' i rí mâje nji filit të bardhë. Por ne e mbram edhè atij ju desht me rá në dorë, e e çuene te Leka. Leka at-herë e pveti: „Si të ká ânda me të pritë un tý?“

— „Si mbret“ ja bâni aj. Edhè Leka ja la prep në dorë mbretnín e vet, por nen pushtedë të Maqedonís.

Leka dote m' u shtye déri te bregu i Gangit, por ushtaret u çuene e i thânë: „Déri qitû, e mã andej nuk shkojmë.“ Ishin lodhë tui luftue pá dá e ju ishte çue máll per vênd të vet. Mbassì e pau se s i lote gjã, kthej me dalë déri në Susë. Atŷ i mbûshi me dhuntína ushtarët e moçem e i nisi në shpí.

Mêndja e Lekës kurr s xête vênd e gjithmonë mêndote fitime tjera. Por mũndi i madh, qi kishte hjekë n' atò lufta, e kishte shkrehë fort, e i ishte prishë shëndedja. Në Babilone e xûene ethet, e aq të rrepta, qi u pá se nuk kishte pshtim. Në vjetë 323 p. K., tui kênë trídhet e trí vjeç, Leka i Madh dha shpírtin e diq, e me tê mbaroj mã i madhi luftár qi ká pasë bota.

168. Të hapunit e kshtênimit në Shqypní.

Motit Ilirt edhè atà adhroshin idhuj. Por mbassì i lumi Jezu Krisht prûni në tokë driten e Fés së vet, me nji herë mësimet e tija u hapne nder né. Dihet se Féja e Krishtit filloj m' u mbájtë në Shqypní qýsh në kohë t' Apostujve, tui kênë se vetë shë Páli erdh me na predikue, e u ndal disá dit edhè në Durëc. Donë me thânë edhè se shêjti shën André Apostull predikoj fén e Krishtit në Toskní, o si i thoshin at herë, Epir. E fjalët e këtyne Apostujve e të tjerve, qi lêshin në kâmbë të vet, nuk shkuene huq pse popull shum u kthye prei Jezu Krishtit, aq sá qýsh heret shum gjytete t' ona kishin Ipeshkvîj, e në të treten faqe nieri Shkodra kishte nji Argipeshkev. E duhet me thânë se mb' at rrethinë ishin jo veç kshtênim e priften bukur mirë, por edhè Ipeshkvîj nen kujdes të tij.

169. Sh' Asti Ipeshkvi i Durrcit.

Nder atà qi hapne nder né fén e Krishtit e sunduene kshtênimin në të paren faqe nierit mbas

Krishtit, kje shêjti sh' Ast Ipeshkvi i Durrcit. Mbretnit e Rromës e të páfét e at-hershem u çuene kûndra kshtênimit me furí të madhe. Trajani mbreti i Rromës kishte urdhnue me i zhbî të kështênët; prandej gjith kûnd filluene me i xânë e me i mbytë; pse féja e Krishtit â nji bîmë qi ká xânë e â rritë tui u vaditë me gjak të kështênve.

Edhè Sunduesi i Durrcit Agrikolani, me shkue mbas fjalës të Mbretit, u ndez kûndra kështênimit e pik së parit xũ Ipeshkvin e vêndit Astin, e u mundue gjith sá mujti me të mirë e më të keq me ja lodhë mênden m' u shporrë prei asájë Fé. Por shêjti ja kputi shkurt: „T' a dijsh se une nuk dishroj tjetrë gjâ veç me dérdhë gjakun per Fé t' ême.“

E shtîne prandej Astin në burg; por i madhi Zot me nji vegim i bâni me dijtë se shpejt do të mbaroshin atò mundime. Nd' ânderr ju bã Astit se e kishin vûe permbî nji rrasë lye gjithkah me peshkve e me voj. Pá kqyrë per védi aspak, kujdesi i këtij shêjtit ishte me pshtue delet e veta, këstênimin. E çuene prep te Sunduesi i vêndit, qi u mundue per së rí me ja mbushë mênden, por Asti i tha se të kështênt nuk thehen as nuk tuten prei mundimeve. At botë e rrahne e e shprishne per mnéri, por shêjti nuk luejti aspak. Ne e mbram ja lyenë trupin të tânë me mjalte, e lidhne per nji hũ e e láne në diell. Mîzat e grëthat ja mbëluene shtatin e ja grîne; por shêjti s prãte tui levdue te madhin Zot, déri sá dha shpírtin e diq.

Nder atò dit ja mbërrine prei Italjet në Durrëc shtatë të kështênë, qi kishin dalë prei vêndit të vet me gjetë në Shqypní pagjë e pshtim, pá rrezik të fés. Këto tui pá me sá gazmênd i vuejti Asti gjith atà

mundime per Fé të lumit Jezu Krisht, s mûnd u pritne e i thânë: „i lumi ti, o Ast, qi po hjek këto mundime per të Lumin Jezu Krisht.“ Të páfét u kujtuene me 'j herë se edhè këtò ishin të kështênë; u munduene me i kthye prei védit, por pá dobí. At-herë i shtĭne nder hekura e i hodhne në dét. Tallazet e détit i qitne në breg mã hera korpnat e atyne shêjtnave, e Durrcakët i mblodhne e i shtĭne në dhé me ndérë. Këto shêjtna kjenë: Peregrini, Luciani, Pompeu, Hesiku, Papia o Pepa, Saturnini e Germani. Durrci ju lutë festen bashkë me sh' Astin me shtatë të Korrikut.

170. Shêjti sh' Donat Xhakoni i Vlonës.

Donati leu në Vlon' e kje xhakoni i asájë Kishë, e kishte në kujdes sêndet qi lypen per sherbim të Tenzot. Asò botet idhultarët me shfrye në të kështênë, kerkoshin me grabitë téshat e shugurueme të Kishave per me i dhunue. Punë të madhe prá kishte në dorë ky shêjt i bardhë, pse duhej zêmrë e mênde shum me i ruejtë, e nuk ishte nji zyre per kê do.

Prei urtís, qi diftote Donati, u kujtuene të páfét se ky â i kështênë e xhakue. E kapne nji ditë e me shterngesë të madhe u munduene me e perbã me adhrue nji asò idhujsh qi mbájshin atà. Por nuk kje punë me e sjellë; e i préne kryet.

171. Deci mbreti i Rromës.

Në mos kurr, në gjysë të tretës faqe nierit e mbrapa tallaze të fórta pat mbretnija e Rromës, per gjith vjetë në luftë me të vett e me të huej. Veç të parët t' onë, Ilirt, u gjetne me ja njitë doren nder këto të vshtira, e me pshtue edhè nji herë per do qinda vjet mbretnín e botës; e prandej kësajë kohë i thonë: koha e mbretnave t' Ilirís.

I pari nder këto mbretna Ilir kje Deci, qi pat lé ne Panonie të poshter. Nen mbretin Filip i kje dhânë me sundue

Mesia, qi âsht Serbija e soçme. Kaq fort e dote ushtrija per trimní e urtí qi kishte, sá në vjetë 249 e zgodhne per Mbret, e e shternguene me e pelqye. At-herë ju desht me ngrehë luftë me Filipin, e e thej afer Veronës n' Italje. Si mbet vetun i zoti i Mbretnís, u vûe me ndreqë pikë se parit punët e mbrêndshme, e nder tjera sênde ju kthej pleqve të Rromës do ndérna qi të parët e tij ju kishin hjekë. Mb' at kohë Gòtejt u mundoshin pá prã me i hî mbrênd Mbretnís Rromake e me i xãnë vêndin. Deci i syni. Çoj nji të parë ushtrijet me ju dalë atyne mbas shpinet, e vetë me gjith të birin e me nji ushtrí të madhe shkoj mbë ta. U xû lufta e te dý páltë luftoshin si burra kúr djali i Decit, varrue prei anmiqsh, rá prei kálit dekun në tokë, nder sỹ t' ushtrís mbarë. I hîni mnerë ushtrís, por Deci ju briti: „Bini djelmoça bre, se nuk â gjã: nji nieri ká dekë; e u fut kû ishte rreziku mã i madh, në valë të luftës. Mbas tij muerne zêmrë edhê ushtarët tjerë e u kthyene mbarë. Por Deci mbet në luftë në vjetë 251.

Hijë të zezë i ká lëshue védit ky mbret me punë qi bâni me mundue e me mbytë të kështênt e prej andej rreshtohet nder mizore të fés shêjte.

172. Klaudi i II.

Leu n' Ilirí ne vjetë 214, e nen mbretní të Decit, te Valerjanit e të Galienit kje i parë ushtrijet e Sunduesi i parë i Móres e i Ilirís. Mbassì mbytne Galienin, ushtrija zgodh Klaudin per mbret. Me urtí e me të drejtë vûni në vênd sêndet qi kishte perzie Galieni; shtroj Gàlien e Spâjen, qi doshin me çue krye, e mandej u suell kûndra Gòtejve. Kúr páne Gòtejt ushtrín e Rromakve, drodhne e u ndryene në Maqedoní e në Serbí të soçme; por Klaudi ju vûe në shpinë, i thej e afer Nishit mbyti 50.000 Gòtej e shqymi barkët e tyne, qi kishin per dét. Mbas disá ditsh diq në Panonie prei nji dergjet qi i kishte rá ushtrís.

173. Aureliani.

Mbas Klaudit u vû në kâmbë Aureliani, edhè ky Iliras e i lém u Ilirí në vjetë 220 o atŷ pari. Mã së parit i duel zãni ne luftë të Magonzës kûndra Frankve; e afer vjetës 259 kje vûe permbĩ ushtrína t' Ilirís e të Traqes. Mbas deket të Klaudit në 270 e bãne mbret të Rromës, e largoj prei kufĩjve te mbretnís Gòtejt, Vandalt, Sarmatt e Markomant; e muejti e e xûni rob krajlicen e Palmirës Zenobjen; thej Firmin në Misír e Tetrikun nder Gálje.

Mbas gjith këtyne trimníve u suell me zbukurue me gjith farë godínash gjytetin e Romës; pertrîni kanũnin e lécoj págen e popullit. Ishte i rreptë fort edhè pse i dréjtë, e prandej gjindja mã fort e droshin se e doshin. Nen urdhun të këtij të parët t' onë Ilirt shkelne dhénat mã të lérgat t' Evropës e t' Azís, e zâni i trimnís të tyne u hap kând e kând.

Mbassì diq ky farë burrit per dores të nji qênit të pá shpírt, qi e mbyti, ushtarët shkruene në Rromë qi t' a bâshin Zot, sikur e kishte besimi i rrẽjshem i asajë kohë, per gjind të mëdhaj.

174. Probi.

Probi kje nji mbret fort i pushtueshem, e dridhej gjith bota prei si. Leu në Panonie prei nji shpijet qi s i ndihej zâni, por me vjim të vet hypi nêlt fort nen Aurelianin e Tacitin, e mbas dekës të këtij e bâne Mbret. Prei lumit Rhein niset e pershkon dhénat mã të lérgat e të lémit: me tê shofim burrat e Ilirís tui shkelë token mã të kthéllten e Afrikës qi dihej at-herë; e ket udhë e muerne, pse ky mbret dote me shtrue dhénë nji herë per gjithmonë, e me qitë nji pagj qi mos të grîheshin mã gjindja shoq me shoq nder lufta, qi at-herë s prãshin kurr. Shtŷni nder shkretína të

veta Sarmatt e nuk i la me dalë; thej Isurit; ndreqi do ngatrresa qi patne bî në Misír; dëlíri Galejt prei Germanve, e muejti krejt Saturninin kah të lémit, Bonosin e Prokulin në Gàlje.

Në vjetë 281 me brohorí të madhe hîni në Rromë si gadhnjyes. N atò vjet pagjit qi i tokoj me pasë, s mujte me e shkue motin pá punë; prandej shtînî ushtrin e vet me punue kodrat e Galjes e të Panonnies e me i vûe vëneshtë, e me térë këneta. Ushtrín e idhnoj shterngesa e madhe qi kishte e do u çuene kûndra tij e e mbytne afer Sirmit kû rrite me shikjue punët qi bâshin. Këjo e zezë ndodhi në vjitë 282. Por me të shpejtë ushtrija e pau gabimin e vet e u pëndue por teper vonë, e s patne ça me i bã tjeter veç i ngrehne nji shêj mos m' u harrue kurr êmni i tij. Shum pare jesin edhè sot të préme mb' êmen të këtij mbretit.

175. Dioklecjani.

Mbreti mã i pushtueshmí i të tânve kje Dioklecjani, qi leu në Dioklé, qi sot âsht nen Mal të Zí; e thonë se ká kênë nieri i vogel, veç prei fuqís së vet â çue déri mb' at madhní.

Madhnija âsht nji sênd qi fitohet; e kúr e fiton nieri vetë âsht per t' u levdue mã fort se me pasë lé i nji Derës së madhe. Prandej nuk e dij a âsht per t' u ndérue mã fort ky mbret pse mbëkâmbi Rromen e shkallmueme me dije të vet edhè nji herë, o pse mbrrîjti vetun prei védit mb' at kâmbë. Këtij i rá me urdhnue asò botet kúr mbretnat e Rromës nuk disshin prei Zotit, por prei nji thiket tinzare e shuma; veç këtê se gjet gjã, pse nuk ja pat besen kómbeve tjera, e u rrethue me Ilir të vet kû ishin burra mã besnikë.

Rromakët vetë ishin ligshtue e zhburrnue aq sá aj s i májte se janë të zott per tjeter veç per njatà të láme e

pagesa, qi lypte mbretnija; por kû ishte puna m' u sjellë báll per báll e me dhânë jeten, merrte të parët t' onë.

Prandej nuk desht rreth védit asò rojesh qi patne pasë mbretnat tjerë e qi e ndrroshin zotnín per kurgjã sênd, me nji tinzí e hjeksí të ndyetë; aj bâni dy regimenta o allaje Ilirsh, e njênin qi e êmnoj Jovius Joviani e mbájti gjithmonë afer védit; tjetrin, qi i vûni êmnin Herkuleus Herkuleani, ja dha nji Ilirasit qi i thoshin Maximinian, e qi Dioklecjani e pat zgiedhë e bã shoq me védi me sundue at mbretní aq të shperdáme, pse mirë e dite se bota s kapet vetun në nji grusht. E me sundue edhè mã mirë zgodh dy Iliras tjere Kostanc Klorin e Galerin. At-herë u pá së parit se mbretnija e Rromës kje në dorë të kater princve Iliras, pá kurr nji shoq të tjetrit kómb.

Afer Salonet, qi ishte kryet e Ilirís, ngrehi ky mbret nji saraj per mã të madhen bukurí e qindresë. Spalatraja o Spalatoja ká marrë prei asajë godís të permêndme êmnin qi ká sot, e e shuma e gjytetit ká kênë permbrênda avullís të tij.

Këtû i kishte pelqye këtij mbret mã fort se kerkûnd; e prei atij vêndit shtrîte doren permbî gjith botë. Edhè pse i kishte dá me krah dhénat nen pushtedë t' atyne qi thâmë sypri, i pari i të tânve ishte aj vetë. Dhén e vet Ilirín, per mã mbarë e dau në provincje o nahije; anen e syperme mbë njên anë me Salonen per krye gjytet, e i thiri Delmacje; anen e poshter e mblodh gjith bashkë, me Shkoder per krye gjytet e e thirri Prevalitanie.

Por ky mbret e çarti védin krejt me kundershtim qi ju bâni të kështênve; kurr kështênimi nuk derdhi aq gjak sá nen ket mbret; por gjaku i të kështênve të mbytun do të njomte token per bîmë mã të mëdhája; e Dioklecjani diq, mbretnija Rromake u shqym, por féja e Krishtit duel në fushë mã e fórtë, e madhnueshme e lumnueshme mos me hupë mã kurr.

176. Kostantini i madh.

Ishte kênë thânë prei të madhit Zot në të katerten faqe nierit me mârrë në dorë mbretnín e Rromës Kostantini i madh, e jo veç m' u bã i kështênë aj vetë, por edhè me e qitë per fushë Fén e Krishtit tui léçitë mbë të tâna anët se ajò do të mbahej féja e gjith mbretnís. Kshtênimi ja ndrroj fëtyren botës krejt, e besimi i mbrapshtë i idhujve e mësimet e tija i lëshuene vêndin nji jetës ré. Prandej déri sá të jesin nji Shqyptár permbî tokë nuk do t' a harrojn kurr, por do t' a mbájnë védin se ky ndrrim i madh i botës e këjo dritë qi s huqë kurr, âsht prei dorës t' urtë të njatij Kostantinit të Madh qi kje Ilir e gjakut t' onë.

Kostantin leu në Nish në vjetë 274 prei Kostanc Klorit e prei shêjtes Lenë. Mbas Dioklecjanit e mbas dekës të babës së vet muer në dorë mbretnín e Rromës e me i herë e dëlíri, prei pshtjellimesh, pse thej e shtroj anmiqt qi kishte, e dau urdënimin e mbretnís ríshtas si duhej.

Vêndi i jonë gjindet (në si njehet e dáme bota) n' anë të lémit; e prandej sá do qi pat rá në dorë të Rromakve nuk kishte kurr si m' u bã krejt i tyne. Per ushtrína e per zyre qi duhen me sundue vêndin, Rromen s e kena aspak në krah; me shkue per dét prei nesh e déri në breg t' Italies ishte at-herë punë teper e vshtírë; e per tokë ishte nji copë udh' e giatë fort qi s kapej létas. Prandej të paret do të mbashin krah si kah ana e të lémit ashtû kah ana e prêndimit, pse ashtû e lypte puna qi kishin me të dý pálët.

Kostantini i shifte këto nevojë mirë, e mbassi edhè dukej shesh se Rroma kishte mbarue, veç shka t' arnohej ndopak, mêndoj mos me e derdhë kot në tê mundin e vet, por me dal e me e lanë. Plaka, sá do m' u vesh e m' u lye, s bâhet nuse, mêndon ky mbret i mêçem; e mue më duhet me kerkue nji vend të rí kû me ngulë selín t' ême. Ne e par desht me bã në Bullgarí të soçme kryegjytetin e mbretnís, por mandej ju mbush mêndja për nji vênd n' anë të Bosforit, kû do Grek të

dalun kishin xãnë vênd qýsh motit e ngrehë nji gjytet qi i thoshin Bysanc; atŷ Kostantini qiti temelet e njatij gjytetit, qi mb' êmen të tij u thirr Kostantinopol, e qi qýsh në 325, të thuejsh, kje kryet e mbretnís rromake kah të lémit. E ky gjytet nuk kje veç kryet e mbretnís, por kje edhè, si Rroma vetë, kerthîza e gádi gjith botës, kû u mblidhshin e mblidhen gjith farë gjindsh prei vêndesh mã të lérga; pse ky gjytet ká njênë krah n' Azí e tjetrin n' Evropë, e gjindet, me e kputë shkurt, në nji mjedis sikur me pasë dashtë me ju ndêjë udhëtarve në rrugë, sá do qi per né ishtë at-herë, e sidomos per tokë, lerg mjeft. Me të ngrehunit të këtij gjytet filloj nji koh' e ré, pse bota u dá dý copash: mbretnija rromake e të lémit mbë njên anë, e prêndimit mbë tjetren anë.

177. Shêjti shë Shimshí.

Nji dijetár nder mã të mëdhajt të Kishës shêjte, e mã i pari per kuptim të Shkruemit shêjt, shë Shimshija kje Iliras i gjakut t' onë. Leu në Stridone gjytet i Panonies, prei nji shpís pasanike fort; aj gjytet per të gjáll të tij kje shqymë prei Gotve. I rí endè vojt në Rromë me xânë; por s i mbastuene mjeshtrat e atij vêndit e duel me kerkue kû ishin njerz mã në zã me xânë prei tyne, e prandej shkoj në Gàlje, n' Italje, në Traqje e n' Azí të voglë. Mã vonë në vjetë 372 vojt në Rruzalem, e prei andej në Skanderí. Kúr sundote kishen e Konstantinopolit shêjti shë Gegë prei Nanzianzit shë Shëmshija, qi tesh mã ishte i zoti me mësue, tjerët, shkoj me xânë ndo 'j sênd prei atij dijetarit të madh. Mbasandej kthej prep në Rromë, e Papa shêjti shë Damasi e ndali per shkrimtár të vet. Por dishiri i tij ishte shkretija mos me këqyrë veç punët e Zotit e këndimet e veta e prandej u mbsheh në Betlem në nji kuvênd qi kishte goditë me gjã të vet. Puna e tij mã e madhja â qi kthej latin të Shkruemit shêjt, qi perdoron sot Kisha Katolik. Shkroj edhë shtjellime permbî do sênde të Shkruemit shêjt, e kûndra do gabimeve féjet qi ishin hapë at-herë. Dijte shum giuhë të

lémjes, qi i kishte xânë me marrë vesht mã mirë të Shkruemit shêjt; e per ket punë edhè s la vênd pá kerkue në Palestine e nieri të dijshem pá pvetë, me pasë Dritë prei tyne. Giuha e tij âsht mã e zgiedhun se e shkruetarve tjerë t' sájë kohë. Diq në vjetë 420, nândëdhetë vjeç. Korpi i tij gjindet në Rromë afer grashdit kû pat lé i lumi Jezu Krisht, e qi ruhet në kishë qi i thonë: S. Maria Maggiore.

178. Sllavt në Shqypní.

Në të gjashten faqe nierit premtoj Zoti, e duhet me thânë prei mkatesh t' ona, me na rá mbî krye nji e zezë qi s harrohet kurr: Avarët e Sllavt bashkë u lshuene si të terbuem nder vênde t' ona. Vêndet t' ona ishin ligshtue prei gjakut të madh qi kishin dérdhë pá prâ me mbájtë në kambë Mbretnín e Rromës: burrat e fórtë e pika e djelmnís kishin lânë kryet njeti. Slavt (e fëmija e tyne janë Serbt, Malazezt e Bozhnjakët e soçem) tui hî mb' at anë gjetne kundershtim mã pak, e do vllaznína Ilirsh qi rrishin në Dalmacje e në Mal të Zí të soçem, mbetne të shqymuna disá krejt, disá tjera u bashkuene me Sllav, e tui perzie gjakun me ta, harruene të shkreten giuhen e vet. E prandej, në kjoftë se Sllavt e Serbís u bãne dikúr motit dishka, do të ja dijnë sidomos gjakut t' onë, qi tui u perzie me të tyne i ká pertrî.

* * *

Në vjetë 626 Kroatt muerne Salonen, kryet e lulen e anave t' ona; e nder këto u shtrîne mbë njên anë atà vetë, qi perpara ishin kênë kecanat e Avarve (qi ishin fis me Turq) e i shtîne në punë e i mësuene me bã luftë; mbë tjetren anë u hapne shokët e tyne Serbt e Malazezt e soçem. Mbreti i at-hershem, Herakli, s pat shka me bã, e ju desht m' u shtî si me kênë këta gjind qi i kishin rá në shpí e xânë Deren, e prandej i duhej me i ruejtë e me i shikjue si me kênë të vett. Njishtû prá Serb e Malazez xûene atò vênde kû perpara kan kênë vetun Ilir.

Pá prítë e pá kujtue filluene edhè dhénat e poshtra t' onat me hjekë keq prei Bullgarve, qi ju kcyene në shpinë. Të parët e Bullgarve nuk ishin Slav, por Hunnej; por mbassì Bullgart ishin pak, u perziene me Slav qi kishin shtrue, muerne giuhen e tyne e u bâne Slav vetë. Atà ishin mã të fórtë se Serbt, luftarë të fuqíshem, e si gjind t' egjer qi s droshin deken mbë sá Shqyptari.

* * *

Slavt u munduene edhè me shtî nder né giuhen e vet, e me na bã kështû krejt të vett. Por kush mûndet me ja vûe kâmben njasájë giuhë qi na ká mësue nâna kúr na mbate në prêhen; njasáj giuhë qi flasin të dashtunit t' onë baba e nana, vllau e motra? E si lutet Zoti me amelcim mbë nji giuhë të huej, qi âsht edhè giuha e anmiqve t' onë? E prá mija e mija Shqyptarësh, asish qi kishin nji fé me shkjé, u bâne Serb me giuhë, e ju dhânë ndimë këtyne m' u rritë e m' u forcue.

Të parve t' onë prá at-herë ju desht me lânë fushat e me dalë nder male me rob e me baktí, qi shkoshin tui kullotë shteg mbë shteg. Anmiku gëzote gjith të mirat, e na hashim buken me gjak e tui u shkrî per ditë ndermjet të shkrepave kû ishim futë. Shâte i shkreti Shqyptár per atò arë bãsa, kû pat pasë të ndêjunit vllaznija e jon e Dibres, e tesh nuk kishte vênd veç si raje kuvêndesh mungarsh.

* * *

E zeza e jonë kje qi sá mot nuk leu nder né nji nieri qi me urtí e me fuqí të vet të mblidhte bashkë vllaznít t' ona nen urdhen të njênit, per me bâ nji parí qi të kishte qânderr. Serbt e Bullgart kjenë mã të mârrun vesht se na, pse atà e kishin nji të parë në védi, qi i ndigioshin me dashtní; e ky bashkim i mbájti, pse as luâni, si i thonë nji fjalës, s mûnd t' a qesin me nji zgjue bletësh qi bâhen bashkë.

Qinda vjet na shkuene me këto të vshtira e sá tjera, déri sá i madhi Zot çili permbî né sŷt' e zêmerës e na çoj asò gjindsh qi duheshìn.

179. Mushakejt.

Serbt ndoshta kurr nuk u hapne mã fort se në kohë të Stefan Dushanit në 1336. Ky ishte nji nieri aq avulltuer e shpírt madh sá mbyti t' anë me i xânë shkamin mã shpejt. Të paren punë qi kapi, u mundue me prishë edhè at fuqí qi ju kishte mbetë Frankve në Toskëní, e me perxânë Grekt prei Stambollet, kû i dote zêmra m' u bã mbret aj vetë. Ky krajl pat ndimë shum edhè prei nji Serbit qi i thoshin Marko Kraljeviq, e qi Serbt këndojnë sá e sá trimní per tê, sá do qi atò punë s i ká bâ gjithmonë aj, por Shqyptarët.

Kúr rá Dushani në Shqypní, Kostantinopoli ndej dorëjashtë. Shqyptarët é shkretë kishin me e njoftë mirë shekullin prei sá të vshtírave qi ju patne rá mbî krye, e punuene kësajë herë me urtí të madhe: disá vllazní u mblodhne nên nji të parë t' onin, qi kishte pushtedë shum, due me thânë nên Ndrekë Mushakun, e u shtîjn se po i shtrohen Dushanit. Mbë njên anë i duelne t' onët këtij perpara e ju falne, por në tjetren anë u muerne vesht tinëz me Francez të Durrcit, qi kishin të parë krajlin Robertin e Napulit. Këtij i çuene fjalë në 1336 se ishin gádi me ju rá Serbve, në kjoftë se edhè aj do m' u bashkue me pshtue Durrcin prei Dushanit. Roberti nisi per ket punë kah Epiri o Toskënija nji djalë të rí êmnit Luigj princ-i Tarentit, e Ndrekë Mushaku me gjith shokë duel e u fal me tê. Luigji e fali n' êmen të krajlit të vet Mushakun qi, sá per faqe, ishte kênë shtrue Dushanit; e at-herë u lidhne ndermjet të védit qi Shqyptaret do t' u çoshin me qitë jashtë Serbt me ju ndimue Françezve me shtî prep në dorë e n' âmë atò dhéna.

Per ket besë qi lidhne, e qi Roberti e pelqej me 8 në korrik 1337, Mushaku mujte me shkue në Durrëc pá e pritë kush mã: Françezt do tę lêshin Shqyptaret me punue si

ishin mësue, e s do të ju perziheshin mbë shka ju perket. Ndreka vetë e gjith shpija e Mushakejt, ashtû edhè gjith ajò vllazní, do të rrite me gjã qi kan pasë prei të parëve o fitue vetë; e Ndreka e shokët e tij do të mbájshin at madhní e at kâmbë qi kishin pasë; e ne e mbram njêni djal i tij Todri o Gjini do t' u mësote në Durrëc në këndime mã të holla qi ishin at botë.

Si páne Serbt se Shqyptarët u miksuene pernjimênd me at krajl t' urtë e të fuqíshem, e i çilne sỹtë nji herë me e njoftë të miren e vet e m' u bâ bashkë, ju rá barku në tokë e buerne krejt uzdajen.

180. Topejt.

Nji nji me shpí të Mushakejt, në mos mã e vjefshme per lirim të vêndit të vet, kje shpija e Topej, qi filloj me i dalë zâni qýsh në vjetë 1274. Këto ishin zotnít e Matës; ndêja e tyne duket se ishte Krúja. e sundoshin prei andej e déri në breg të Shkumbinit: Durrci ishte i tyne.

Prei kësájë shpí xûni mã parë m' u ndie nder punë të Shqypnís në ket kohë nji farë Tanushit qi kishte mârrë mëní shum me Françez pse shifte se Françezt nisne me punue me né si kishin bâ Serbt. Prandej u çue kûndra tyne, sá do qi kishte të vllán e vet, nji frat qi i thoshin Dedë, te kraili: Tanushi nuk kqyri védin por vêndin e vet, e s ndigioj tjeter zã veç zânin e Shqyptarve qi lypshin lirim. Ky zotní shkoj me ju porositë Papës, e Papa shêjt e priti si â mã mirë, e e njofti per kont si ishte.

* * *

Por n' at kohë e gjet Tanushin nji kób i rândë. I biri Ndreka, qi mbas tij do të sundote Durrcin, pau

të bijën e Robertit e ju ngul mêndja e e muer, sá do qi Tanushi dote me i dhânë tjeter kênd, nji zojë të rândë prei Mórjet. Edhè Roberti u idhnue fort prei anës së vet, pse me giasë kishte pasë dashtë me ja dhânë të bijen nji princit tjeter. Ndrekës i fali Zoti dy fëmijë me at grue; Gjergjin e Karlin. Roberti me shfrye mbë të bijën e në të shoqin e sajë, u shtî se po i falë e i thirri në Napul kû i mbyti fort keqas. Por fëmija e tyne pshtuene si per mrekulli e ikne në Krue te fisi i vet.

Deka e Ndrekës e e të shoqes terboj Shqyqtarët mbarë, e u bétuene mos me e lânë gjak hupës. Por atherë duelne Serbt prep e ju turrne Shqypnís.

* * *

Mbas vjetës 1337 Stefan Dushani muer Vlonen e Kaninen, e aj zotnija, qi pat lânë Luigji i Tarentit me sundue Durrcin, ndêj me duer nd' îj tui shikjue se Serbt nuk i lane tjeter veç Durrcin e disá vênde të vogla në Shqypní krajlit të vet. Por Shqyptarët se láne védin me rá; Elbasani, Dibra e rrethi i Durrcit nuk ju shtruene.

Tanush Topej me ju thye hovin Serbve e pau se nuk ishte mirë tesh nji herë m' u kapë me Françez, por me e shtye kadal kadál punen e gjakut. Prandej aj burrë zêmer gjâne me tutë Stefan Dushanin, u shtî se po pajton me Françez, mbassì Françezt ishin gjith nji të fuqíshem në Napul, e mbassì sidomos ishte prei kësajë shpijet Luigji i Madh i Maxharís, qi Dushani e drote fort.

Tanushi prá u godit me Françez, qi e ndéruene e e njoftne si kont i Matës qi ishte. Edhè shpija e Mushakej u lidh mbas gjurmëve të tija me rregjin Robert.

Stefan Dushani u xûe prep me Grek, qi ishin anmiqt e tij mã të mëdhajt, muer Maqedonín e nji pjesë të madhe të mbretnís. Si mbërrîjti në cip të madhnís të vet, u kunorue në 1346 Mbret i Grekve e i Arbënorve. Por bretkoca kúr u frŷe m' u bâ buell, plasi.

* * *

Nder këto nderlikime u rrit Karl Topej e i vllaj Gjergji në gjytet të Krues, qi mbasandej u godit e u forcue sá me i qindrue kúi do. Karli s e kishte harrue gjakun e t' et, veç se ishte i rí endè, e ju desht mã parë me ngulë e me rritë pushteden e vet, tui u kapë nji herë me nji anmik mã të vogel.

I mbrami Despot i Epirit o i Shqypnís të poshtrë Nikefori i II ishte tui mârrë teper neper kâmbë, e ne e mbram edhè e dau krejt gruen e vet Marijen, qi ishte bijë së mirësh nder Grek; e gjith puna ishtë me marrë të motren e të shoqes të Dushanit. Shqyptarët s mujshin me pá as me durue mã shka ishin tui perzie Serbt. Grekt e të huejt tjerë nder dhéna t' ona, e prandej me zi ç' priti me gjetë nji grêmç e m' u çue kûndra atij Despotit faqezí, e e thyene në luftë t' Akellovës në vjetë 1358, kû mbet Nikefori vetë. Vêndet e tija ráne në dorë të Karlit qi u êmnue rregji i Shqypnís.

Por kishte ardhë koha me shfrye mbë Françez e me mârrë gjakun e Ndrekës.

* * *

Në Príll me 1362 Karli u shpervjel me sŷe Françezt e sidomos me ju hjekë doret gjytetin kû kishte lé, Durrcin; e rrethoj per gjith anësh e ja prûni ngusht sá s ká mã. Sundimtarët e Durrcit, pós Shqyptarve

qi i rrethoshin, ishin keq edhè mbrêndë, pse populli ishte çue péshë per do pagesa qi mb' at kohë ju kishin vûe me mbájtë luften; e mã keq kishin tregtarët e Venedikut. Por Venediku ju mbájti krah Françezve kûndra nesh, e ju çoj fjalë të vetve me dalë prei Durrcit e mos m' u prishë me Sundimtarë. Por nji dergjë e madhe shperthej në gjytet e nder ushtrína, qi bâni dâm shum, e Karlit ju desht me e lânë nji herë. Si mëjti dergja Karli sŷni prep Durrcin; në rrugë hasi në Gjergj Balshen, nji shkjá qi dote me zotnue dhénat t' ona; u kap me tê, e thej e shperdau e xũni rob vetë Gjergjin.

Me mârrë mã shpejt Durrcin Karli çoj Shqyptarët e vet me e rrethue edhè per dét; por Venedikasit, qi doshin veç per védi zotnimin e détit, i çuene fjalë se s' mund t' a lêshin m' u kapë per dét. Por Karli nuk pat nevojë as per at punë: Durrci i rá në dorë në daç më fal në daç më pre, e mã i permênduni gjytet i Shqypnís u bâ selija e mã të parit apostull të lirimit të Shqypnís; gjaku i Ndrekës u muer e Karli shtroj gjith anmiqt e vet.

Karli urdhënoj 30 vjet mbï Shqypní, prei vjetës 1358 e déri në 1388. Kje nieri i urtë e me shpírt, e prandej kurr s ja bâni pá rrugë kúi.

Kúr rrxoj termeku në 1380 kuvêndin e permêndun të shë Gjon Vladimirit n' Elbasan, krajli Karl e i vllaj Gjergji e goditne ríshtas, sikur na difton nji shkrim i bãm mbë tê trí heresh, me shêj të krajlnís së ré, qi kishte nji luã të kunoruem (qi pat kênë gjithmonë shêji i shpís Topej) bashkë me zamakë të Francës, pse e ãma e këtyne vllazneve, si thamë perpara, kje e bija e krajlit Robert.

Vojsava e bija e Karlit u martue së dytit me Prêng (Progan) Dukagjinin, qi sundote Nenshátin, Shkorromãnin, shë Mertinin e Hajmelin në Zadrimë.

Njishtû këjo shpí e madhe, mirë me Mushakejt, u krushkue edhè me nji shpí të madhe të Shqypnís eprë, me Dukagjin. Mbë tjeter anë në breg të Vregut e të Devollit ishte forcue nji princ shqyptár Vlash Matarangu, e n' Oher ishte Gropa dhândrri i Mushakej; të tânë Shqyptarë qi sundoshin vêndin e vet.

181. Sinan Pasha Shkodrani.

Nji Pashë i permêndun prei gjakut t' onë kje Sinan Pasha, qi pat lé afer Shkodret në vjetë 1516. Aq me vrep u harlis sá kúr duel së parit në luftë s kje mã se 15 vjeç. Me të shpéjt mbërrini në mã të nêltat kâmbë të mbretnís; muer Arabijen, plaçkiti Tanuzin e luftoj me Persí. Gjashtë herë kje sadriazêm, e nder gjith sá lufta qi mbas 1591 krisne, duel gjithmonë burrnisht, vetë si prïsë. Ndo 'j herë edhè u mujt, sikur i qilloj me Siebenbürgas, po e xãmë; por me e thye krejt at ushtar të regjun s u gjet kush, veç deka qi me 3 në Príll 1596 erdh e e muer. Diq 80 vjeç, e la gjysë miljonit rrushpe e 50 arkë gur të kushtueshem.

182. Qyperlít.

Nder zyrtarë mã të vjefshem e mã të mëdhaj qi ká pasë Dauleti, janë Pashallarët Qyperlí, qi mbájtne brêz mbas brêzit per disá vjet parín e sundimit me dobí të madhe të Mbretnís e me faqe të bardhë të gjakut t' onë trim si zâna gjith kûnd t' a qesin puna.

a. Mehmet Pasha.

Mehmeti mã i pari i shpís të Qyperlíve filloj at madhní qi i la mbrapa djalit e të nipave. Në vjetë 1655, kúr ishte

endè fëmijë Sulltan Muhameti i IV, u bâ sadriazêm Mehmeti, e me të gjáll të vet nuk e lëshoj kurr at kâmbë. I zoti i vetvédit dijti m' u ndalë e me punue si e lypte rasa, i butë o i rrebtë si duhej. Shtroj Pashen e Alepit, xûni rob Janoven, e mbájti rrethimin e Kandjes (të Qeritit) qi pat fillue sulltan Brahimi. Në shtatë vjet qi ndêj mb' at kambë, nkambi mbretnín, bëgati visarin (haznen) e Padishahit e shperdau anmiqt e Dauletit e të vett. Ky farë burrit diq 86 vjeç, në vjetë 1661, e la mbas védit nji djalë, qi do të merrte kâmben e tij.

b. Ahmet Pasha.

Djali qi la mbas védit në kâmbë të vet Mehmet Pashë Qyperlija, kje Ahmet Pasha. Kúr u vûe sadriazêm, së parit filluene gjindja me folë per tê pse ishte teper i rí, 32 vjeç; por me punë qi bâni kalxoj se nuk ishte gjã ajó fjalë. I dréjt, i díshem, zêmer gjânë, rojës kishe thânë se nuk ká mângut kurrnji sênd qi lypet mbë nji nieri të madh e të mirë. Por námin mã të madh ja qiti védit per dije e hollim luftet nder luftna qi ndodhne në Maxharí; e edhè pse u thye, lidhi pagjin e Temeswarit, qi âsht me ndér të madhe të Turkís. Muer Qeritin, qi kishte pasë qindrue mã se 24 vjet, e Kameniekun në vjetë 1672. Diq në 1675, katerdhet e nândë vjeç.

c. Mustà Pasha.

Mustà Pasha kje i biri i Ahmetit, e nji nder mã të mëdhaj qi ká pasë Mbretnija e Turkut. Sá u vûe sadriazêm në kohë të Sulltan Solimanit në vjetë 1689, me 'j herë pertrîni pagjen e bëgatín në Stambollë, nkâmbi visarin, tui e mârrë në dorë aj vetë, e lécoj pagesat e popullit. Mbasandej ja nisi luftës në Maxharí, tui mârrë gjytete e katûnde, e veç e la at punë kúr ju desht me ngâ në Stambollë me bâ nji Padishah të rí mbas dekës të Solimanit, e vûni mb' at kâmbë Ahmetin e II. I dashtun prei popullit e prei ushtrís, i stimuem, kishte në vetvédi gjith shka lypet per nji nieri të madh, qi ká lé per të mirë të vêndit të vet.

183. Shtypshkroja o shtampa.

Perpara nuk ishin veç libra të shkruem me dorë. Zanátin me pershkrue o me xjerrë nji liber në moster të nji tjetrit e kishin fretnija (vetmitarët), qi zbukuruene sá s ká mã shkrimin e dorës. Por pershkrimi ishte pun' e kadalshme e me mũnd shum, prandej librat kushtoshin edhè shum. Me pasë, bje fjala nji pershkrim të Shkruemit shêjt, o si i thonë, nji Biblje, duheshin disá qinda fjorintash; e per ket punë s mûnd të mbate libra tjeter kush pós priftneve e pasanikve. Per libra shkollet, si tesh, as s i shkote neper mênd kúi at botë; prandej edhè mësimi nuk ishte fort i madh at-herë.

Shtampa pik së parit filloj me fugure: shkrueshin me maje hekurit në nji copë dërrasë fuguren e ndo 'j shêjtit, e punoshin me thikë, e lyeshin me ndo 'j bojë e i rrasshin sypri nji leter o nji pergamenë. Por ne e par fuguret nuk delshin mirë, e me zi dahej nji fugure prei tjetret aq sá ishte nevoja me shkrue nên të fugurja e kúi ishte. Mandej filluen me shkrue në drũ ndo 'j fjalë o mësim të Shkruemit shêjt, e ne e mbram edhè ndo 'j faqe mbarë. Por ashtû sá faqe kishte libri aq dërrasa të shkrueme duheshin, e puna shkote teper lerg e me shum mũnd.

Gjon Gutenbergu, nji bujár german, prei Magoncet, u mundue me gjetë se si me i shtampue librat me shkrojla drûnit, se e cilla në védi e qi mûnd të luheshin, qi me mûjtë me i shkatrrue mbasandej e me i shtî në punë per nji liber tjeter. Prova e parë nuk duel, pse shkrojlat tui u rrasë u theshin shpejt.

Në vjetë 1450 Gutenbergu u bâ bashkë me nji zotní të Magoncës Gjon Faust-in e me Pjeter Schöffer-in, qi kishte nji shkrim të bukur. Bashkimi bân ça s mundet me bâ kurr dája. Schöffer-it i rá në mênd me shkrî shkrojla metalit në vênd t' atyne qi kishin pasë déri at-herë drûnit; goditi mã mirë edhè mereqepin e shtampës, me thirr o lpózë (çagjë) e

me voj lînit. Mbas ktij hollimit qi i hoq Schöffer-i, puna e shtampës shkoj per ditë mã mirë, e neper tê u hap me të shpejtë dija e gjytetnija.

184. Baroti.

Të moçmit me vrá per së lergut, s kishin veç xhelita me mâje hekurit, qi hidhshin me dorë, e zhgjeta qi lëshoshin me gjidare; e per s' afermit luftoshin me patershana e shpata. Per rojë kishin kësulza metalit, parzma e squta. Çinezt perpara nesh kishin pasë dijtë me bã barotin me surfull, xhiverxhil e pluhun qymbyrit, por s ju vijte per tjeter veç per fushqeta; me e shtî në punë per luftë s ju kishte vojtë mêndja.

Mã i pari qi mêndoj me e perdorue per pushkë thonë se ká kênë nji frat, nji farë Bertold Schwarz-it prei Friburgut në Brisgovie, në gjysë të katermbëdhetës faqe nierit. Ky ishte dhânë fort me njoftë vetínat e fuqít e korpnave të natyrshem. Nji ditë shtypi do surfull, xhiverxhil e thëngîj mbë nji shtér e e mbëloj me nji gúr.

Nji shkëndî qi rá pá híri n' at pluhun i dha zjerm e rrasa u hodh me nji krismë të mnérshme në lpozë. Frati u pré per at çudë. Provoj tjera herë e njashtu se njashtû i duel.

At-herë qiti per fushë shka kishtë gjetë, e u mundue me diftue sá fort vijte aj pluhun me rrênue mure e forcime në luftë. Goditne me 'j herë do gypa si shtéra, e prandej ju ká mbetë êmni havana; i mushshin me asò pluhunit, i vêshin sypri nji rrasë, e prei nji biret qi kishin në fûnd ju epshin zjerm.

Ká pak ká pak shkuene tui i zgiatë atà gypa e duelne topat, qi s parit hidhshin gjyle gurit e mandej hekurit. Mã vonë duelne do gypa të gjatë e të hollë qi i merr në dorë pá të vishtír ushtari. Së parit ju epej zjermi me gacë. Mbasandej në Norimberg në vjetë 1500 o atŷ pari ju vûene gúr e unúr, o si i thonë, çarkun. Por ditë per ditë shkuene tui i hollue edhè këto vegla, e sot kena gjith farë pushkësh.

185. Të gjetunit e Amerikës.

Kristofor Kolombi leu në Genovë në vjetë 1446. Fëmijë katermbëdhetë vjeç ja nisi me shetitë dhénat, e i kerkoj gádi të tâna qi ishin aty pari. Fjalët qi u ndieshin per do dhéna qi kishin gjetë në mjedis të détit Portogezët, ja ndezne edhè mã fort ket dishír. I kishte hî në trũ, e s ja hiqte gjã, se toka âsht rrumbullak si nji lâsh; e prandej nder sá Portogez shkoshin në dhé t' Indit tui marrë rrugen kah të lémit e diellit, Kolombit i ishte mbushë mêndja se do të mbërrîhej atjè edhè anës tjeter kah prêndimi. Me i dalë në skâj mã mirë kësajë punë vojt në Portogal, me pvetë e me xânë. Do sênde qi vête oroe disá herë e forcoshin mã fort mb' at mêndim. Ka 'j herë déti qitte në breg do drũ të punueme mjeshtrisht e do kallama qi nuk gjindeshin kerkûnd n' Evropë; prá, thote me védi, do të jétë ndo 'j dhé andej prei kah vînë ktû këto tésha.

Por edhè atij ja pritte mêndja se edhè me kênë se mbërrihej në dhé t' Indit mb at anë qi dote vetë, shkote puna giatë e i duheshin barkë, ushtarë, ushqim e pare shum.

I jati s ishte i zoti me i vijtë gjâ, pse nieri i pá pasun. U suell prá e lypi ndimë prei gjytetit të vet

Genovet; por s i vûni kush shoshë në báll asájë fjalë, pse e mbashin si nji nieri qi flet ândrra. Pêsë vjet u suell i shkreti Kolomb, tui ju lutë të mëdhajve per gjith anë me ju bâ ndimë, e ne e mbram Izabela krajlica e Spâjsë ja njiti doren, i dha shka lypte per ndimë, e sa vênde të zbëlote ja la me i sundue aj vetë.

* * *

Me 3 në Gusht në vjetë 1492 Kolombi prei Sqeljet t' Andalusies Palos, me trí barkë të mëdhaja e me njiqind e 'j zet détarë u nis per dét, si t' a bâjnë Zoti. Ujna qi kerkush s kishte rrahë kurr, ju hapne perpara sÿve; mbë tâna anët dét pá kurr nji shêj toket per së lergut. Udhtuene, udhtuene shum dit e tokë nuk shifej kerkûnd; détarët filluene m' u ligshtue e me thânë se Kolombi paska dashtë me i mârrë në qafë, me hupë pá kurr farë shêjit; e mbërrîjtne edhè me ju kercnue se po e hjedhin në dét mos ktheftë. Veç Kolombit s i mëjti uzdaja kurr, e pá u merzitë prej të shámeve, i merrte me të mirë e u mundote me ju bã zêmer gjindve të vet, qi te e vona dáne me durue edhè trí dit.

* * *

Atà trí dit shkuene, por tokë s shifej as per së lergut. Spâjasit, tui pá se prîsi i tyne gjithnji nuk lodhej, e s e hiqte kurr at mênde, s bãne zã. Me 7 të Tetorit ju bã se po i aviten nji ishullit, por s kje gjã. Ne e nesre nji tubë zogj, qi s i kishin pá kurr, ju siellen barkve e fluturojnë neper shulica: ajri dukej disì mã i freskë e nji érë si bîmësh nepte uzdajë se toka nuk ishte lerg. Njiktò shêje prá, e mã fort pagja e shêndi i Kolombit ju shuene frigen: détarë e ushtarë muerne zêmer mã fort se perpara.

Me 11 të Tetorit në nádje détarët shofin neper ujë nji kallam të njomë, qi dáte se ish kputë tesh shpejt; mbasandej do peshq qi nuk largohen prei bregut, e do gêmba pêmësh qi kishin kokrrat edhè. Gjith e cillit i rritet uzdaja: Kolombi lëshon pênin në dét e hasë në fund! Ishte neper mbuz të natës. Mbledh gjith gjinden e vet me thânë uratët e mbrãmes, si kishte zakonin per gjith ditë; e mbassì mbaruene, ju thotë se me ndimë të Zotit nuk ju kishte shkue huq gjith aj mũnd, sá mã parë kishin me prekë në tokë, e kush t' a shofin mã i pari token ká me pasë nji petk kadifjet e nji dhuntí.

* * *

U err: kerkush s flête: gjith i cilli ngulte sỹtë kah shkote barka, Kolombi kishte hypë në mã të nëltin vênd në pupë; e dy sahat para mjesnatet pau per së lérgut nji dritë qi ecte: ja kallxoj nji zyrtarit, e të dy thirrne nji shoq tjeter: por perpara se me ja mbërrî aj, drita hupi. Dý herë prep u duk, e hupi . . . . . U préne e ju perqeth shtati, kúr prei barkës, qi prîte, shungullon nji zã: Tokë! tokë. Të gjithve ju pshtojnë lott prei shêndit, e kush e kishte mundue mã fort Kolombin i bje në giuj e i lypë të falun.

E njimênd kúr agoj drita ju duel para sỹsh nji ishull me pýllna e me livadhe të pá shoqe, e rrexet e diellit shndritne ar' e pêmë qi s ju kishte pá kurr sỹni.

Me vegla muzhiket e me flamuj qi hapte éra, me brohorí e me gazmênd qi ndien kush ká krye nji punë të madhe, atà shtegtarë fatbardhë lëshoshin hekurin në tokë të re. Me flamuer të Spâjës në të rrmakten, me shpatë në të djathten, Kolombi del i pari në breg.

puthë token e ngulë në tê krygjen e Jezu Krishtit; détarët të tânë bijnë në giûj me ju falë ndérës të madhit Zot, qi i qiti mb' at dhé. (12 të Tetorit 1492.)

* * *

Anasit u grumulluene te zálli, si fëmija kúr del neper katûnd nji sênd qi s kan pá kurr; me duer e me gishta u dukte se i mbájshin per gjind qi kan rá prei qiellet. Edhè Spâjasit u çuditne tui pá atà gjind pá petka në shtat, me nji të njyeme të rêmtë e me mercela t' ártë në veshë e në hûndë. Kolombi ja njiti atij ishullit „San Salvador" qi do me thânë: i Shelbuemi; me ja dijtë per ndérë të nêltit Zot qi i qiti n' at dhé.

Spâjasit ju falne atyne gjindve xhixha, gastare gjith farë të njyemesh, gjylpâna e sênde vezullojca; e prei tyne muerne shum copa ár. E si páne se Spâjsëve ju kãndej ari fort, vêndsit ju kalxuene me gisht ânen e jugës. U nis Kolombi mb' at krah e gjet ishullin e Kubës. Edhè atò gjind u mrekulluene tui pa këto ndjerz të huej e barkët e tyne; e kúr këta ju kallxuene do leskra arit, anasit ju bâne me shêj me shkue kah të lémit e diellit, e thoshin Haiti, Haiti. Evropasit u nisne pernjimênd mb' at anë e mbërrînë n ishull t' Haitit, qi sot i thonë S. Domingo. Edhè atŷ çaklat e Evropës u ndërruene me ár t' Amerikës.

* * *

Por Kolombi ishte plasë me i prûe fjalë krajlicës të Spâjës per dhéna qi kishte gjetë. E para se m' u nisë, me nji barkë qi i kishte mbetë në záll, bâni si nji gjytet e ja njiti Natividad, e la mbrêndë tridhet e tetë vetë prei të vetsh; ju porositi urtín e ndjerzín me gjith kênd e mos me i mârrë në qafë anasit. Mbë

tjetren anë me ju shtî frigen atyne të vêndit per Evropas qi lête atŷ, rreshtoj gjinden, e vet e ju bâni shêj me shprazë armët. Krisma e pushkëve e e topave ju shtîni mnéren atyne të shkretve, e kaq i tuti sá të tânë ráne me fëtyrë per dhé.

Me 4 të Kallndorit në vjetë 1493 Kolombi u nis me kthye n Evropë. Udhës e xũ nji fortunë e madhe sá s e mbate se po pshton; por mã fort se per jetë të vet, ishtë idhtë se s po mbërrîn u Evropë kush me kallxue per atò vênde qi kishin gjetë; prandej shkroj lajmet e veta në nji lëkurë e e ndrŷni në nji vozgë të lyeme mirë me peshkve e e qiti në dét; uzdaja e tij se dikúr vala e detit ká me e qitë në breg at vozgë n' Evropë, m' u dijt atò punë. Por desht Zoti e pshtuene prei asò fortunet, e me 15 në Marc hîni prep në limã të Palos kah ishte kênë nisë; e vêndi e priti si â mã mirë me topa e me kumbonë e me shênd të nji popullit të pánjehun qi duel në záll; e kúr duel kishte vûe para sêndet mã per bînd e mã të kushtueshme, qi kishte prûe prei dheut të rí.

o o o

Mësalla e sêndeve.

(Të shinjume me * janë vjersha.)

Kreu i parë.

Mësime e kallxime.

Nr.		Faqe	Nr.		Faqe
*1.	Kjoftë lumnija Átit ..	1	*22.	Fajtori s â kondênd .	17
2.	Per kê po xên ti?...	1	23.	Bulkija	18
*3.	Zâni i nádes	3	*24.	Ujku	19
4.	Lulet e Prêndvérës ..	4	25.	Perendija	20
5.	Molla	5	*26.	Atyna.....	21
*6	Kashë e Lashë	6	27.	Mîzat e Marimangat .	22
7.	Fjalë Popullore	6	*28.	Sá vëjin këndimi ...	22
8.	Çérdhja e Fëllânxave	8	29.	Kolana me margarita.	23
*9.	Luta e Fëmijve të Skollës	8	*30.	Shkolla e Nânës	24
10	Lisi.....	9	31.	Kutija e árit	24
*11.	Gomari e Káli	10	*32.	Nâna me buzë në gaz	25
12.	Cingarja e Lopës....	10	33.	Dredhzat	26
*13.	Fili e Mëzati.....	12	*34.	Fugurja në múr.....	27
14.	Lypca.....	12	35.	Duhija	28
15.	I verbti	13	*36.	Fjalë t' urta	29
*16.	Mênde léti.....	14	37.	Kater Elementat	29
*17.	Mbahet se jam diçka.	14	*38.	Këqyr kû ve	30
18.	Kuleta	14	39.	Fjalë Popullore	31
*19.	Ndigiesa	15	*40.	Prêndi	33
20.	Fjalë popullore.....	16	41.	Gjoja	34
*21.	I Fórti nder të vshtíra të pa-meritueme ...	17	42.	Unâza e Mrekullueshme	34
			*43.	Lari e Drandofillja ..	35
			44.	Uji e Buka.....	36

Nr.		Faqe
*45.	Mos i bje shoqit	37
*46.	Mësime të viefshme	38
47.	Fjalë Popullore	38
*48.	Filxhani i Káfes	41
49.	Zâni i Gjýgjit	42
*50.	Vlávrási	44
51.	Dheu mã i miri	46
*52.	Plaku e Mórdja	47
53.	Miqt mbas Deket	48
54.	Zamaku	48
*55.	Jeta e nierit në ket shekull	49
56.	Trumcaku	50
*57.	Falemi Mërië	51
*58.	Tirsi e Elpina	52
59.	Fjalët e mbrame të nji Plakut	52
*60.	Malli per atdhé	54

Kreu i dytë.

Diftime dhéshkrimit.

Nr.		Faqe
61.	Fëtyra e tokës	57
62.	Dielli e toka	58
63.	Toka fluturim	59
64.	Vêndësit e tokës	61
65.	Evropa	62
66.	Evropasit	63
67.	Shqypnija	64
68.	Malet e Shqypniës	65
69.	Drîni	67
70.	Neper Drî	67
71.	Buena	69
72.	Matja	69
73.	Fandi	70
74.	Lumîj tjerë të Shqypniës	70
75.	Bregu i détit	72
76.	Liqêjet e Shqypniës	74
	Gjytetet mã të parat të Shqypniës	75
	I. Në vilajet të Shkodrës	75
77.	Shkodra	75
78.	Lézhja	76
79.	Krúja	77
80.	Tirana	77
81.	Durrci	78
82.	Kavája	79
	II. Në vilajet të Janinës	79
83.	Janina	79
84.	Preveza	79
85.	Vëlona	81
86.	Berati	81
	III. Në vilajet të Monastirit	81
87.	Monastiri	81
88.	Ohri	82
89.	Elbasani	82
	IV. Në vilajet të Kosovës	83
90.	Shkupi	83
91.	Pezrêndi	84

Nr.		Faqe
92.	Prishtina	85
93.	Bajrakët e nahijet e Shkypniës	85
	a. Bajrakët e Shkodrës	85
	b. Pêsë bajrakët e Dukagjinit	86
	c. Postrripa	86
	d. Shtatë bajrakët e Púkës	86
	e. Pêsë bajrakët e Merditës	86
	f. Malcija e Lézhës	86
94.	Bajrakët e Vilajetit të Kosovës	87
95.	Bajrakët e Vilajetit të Monastirit	88
96.	Nahijet e Vilajetit të Janinës	89

Kreu i tretë.

Historija e natyrës.

Nr.		Faqe
97.	Trí mbretniët e natyrës	91
98.	Nieri	92
99.	Shtati i nierit	92
	Kryet	93
	Dhâmbët	93
	Qafa	94
	Korrîzi e brîët	95
	Krahnori	95
	Zêmra	95
	Mushkniët e bardha e të marrunit frŷmë	96
	Barku	96
	Zgropi e zórrët	96
	Gjaku	97
	Koshët, kerçikët, kâmbët	97
	Krahët, duert, gishtat	98
	Eshtnat	99
	Dredhzat e tejzat	99
	Ndiesat	100
100.	Rregullime shëndedjet	100
101.	Puna	104
102.	Mëndyra me i shkue ditt pá të keq	106
103.	Familja	107
104.	Atdheu	107
	A. Disá shtâzë	108
105.	Majmunat	108
106.	Drénakët	110
107.	Luâni	111
108.	Kapllani	112
109.	Kastorat	112
110.	Fili	114
111.	Balena	114
112.	Peshkaqêni	116
113.	Ushûjza	117

BKSH

Nr.		Faqe
114.	Bolla e gjarpni (o skrapthi)	118
	*Ik prei rrezikut	119
115.	Rika	119
116.	Pata	120
117.	Bylbyl e tjerë zogj këndojsa	121
118.	Mullîë zeza, bariboja e mullîë bardha	122
119.	Pikthi	123
120.	Shqypja	124
	B. Do bîmë e lândë	124
121.	Lisi	124
122.	Pisha	125
123.	Lîni e kanëpi	126
124.	Hardhija	127
125.	Pamuku	128
126.	Káfja e sheqeri	129
127.	Madergoni i maleve.	130
128.	Tatylja	130
129.	Madergoni	131
130.	Qikuta	131
131.	Duhani	131
132.	Farët hashashit	132
	C. Do minerala	132
133.	Kuarci	132
134.	Gurt të páçmueshem	133
135.	Qetët	134
136.	Metala	135
	A. Metala fisnikë janë njitò	135
	B. Nder metala të páfisnikë njehen	136
137.	Rrshina toket	138
138.	Perftimi i tokës mungullore	139

Kreu i katertë.

Të noftme Fiziket.

Nr.		Faqe
139.	Korpna, ródët e tyne e vetít	140
140.	Lânda, të haptit e pésha	143
141.	Ndodhnat, të plojtit e fuqiet	145
142.	Makinat	146
143.	Të xétit	148
144	Shiu, bóra, breshni voesa, brŷma	149
145.	Uji	150
146.	Ajri	151
147.	Kalamitat	153
148.	Elektriku	154
149.	Vetima, bumbullima, rrféja, rrfépritsi	155
150.	Drita e bojnat	156
151.	Kumbimi	157
152.	Kimija	158

BKSH

Kreu i pêstë.

Disá fjalë permbî bulkí.

Nr.		Faqe	Nr.		Faqe
153.	Almise toket	160	157.	Hardhija	163
154.	Plehi	161	158.	Mandat e mëndashit	165
155.	Ndërrimi i kórës	161	159.	Drithnat	166
156.	Të shortuemit	162	160.	Pêmët	167

Kreu i gjashtë.

Kallxime Historijet.

Nr.		Faqe	Nr.		Faqe
161.	Të parët t' onë	168	174.	Probi	181
162.	Jetimi i Ilirve	169	175.	Dioklecjani	182
163.	Besimi i Ilirve	170	176.	Kostantini i madh	184
164.	Mbretnija e Ilirve	170	177.	Shêjti shë Shimshi	185
165.	Teuta	171	178.	Sllavt në Shqypní	186
166.	Rromakët në Shqypni	172	179.	Mushakejt	188
167.	Leka i Madh	173	180.	Topejt	189
168.	Të hapunit e kështênimit në Shqypní	177	181.	Sinan Pasha Skodranë	193
169.	Sh' Asti Ipeshkvi i Durrcit	177	182.	Qyperlit	193
				a. Mehmet Pasha	193
				b. Ahmet Pasha	194
170.	Shêjti sh' Donat Xhakoni i Vëlonës	179		c. Mustá Pasha	194
171.	Deci mbreti i Rromës	179	183.	Shtypskroja o stampa	195
172.	Klaudi i II	180	184.	Baroti	196
173.	Aureliani	181	185.	Të gjetunit e Amerikës	197

o o o

BKSH

BKSH

BKSH

BKSH